

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE
ULUS-DEVLET OLGUSU VE
TÜRKİYE**

Yüksek Lisans Tezi

Atila ÖZVAR

İstanbul, Eylül 2007

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE
ULUS-DEVLET OLGUSU VE
TÜRKİYE**

Yüksek Lisans Tezi

Atila ÖZVAR
0650Y38207

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Oya DAĞLAR

İstanbul, Eylül 2007

3 Eylül 2007

**İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE**

EMİNÖNÜ YERLEŞKESİ – İSTANBUL

Halen, Enstitünüzün İşletme Yönetimi yüksek lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCU Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiç bir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup; Türk Silahlı Kuvvetlerinin ve İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşlerini yansıtmamaktadır.

Atila ÖZVAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Özet	iv
Abstract.....	v
Kısaltmalar	vi

GİRİŞ	1
-------------	---

1. KÜRESELLEŞME OLGUSU

1.1. Kavram Olarak Küreselleşme	7
1.1.1. Küreselleşme ile İlgili Farklı Yaklaşımlar	13
1.1.2. Küreselleşmenin Tarihi Süreci.....	18
1.2. Küreselleşmenin Temel Boyutları	32
1.2.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu	32
1.2.2. Küreselleşmenin Kültürel Boyutu	35
1.2.3. Küreselleşmenin Siyasal Boyutu	38

2 KÜRESELLEŞME ULUS-DEVLET İLİŞKİSİ

2.1. Ulus-Devlet Kavramı	41
2.1.1. Devletin Tanımı	41
2.1.2. Modern Devlet	43
2.1.3. Ulus-Devlet	44
2.1.3.1 Ulus-Devletin Temel Unsurları	48
2.1.3.2 Milli Egemenlik	48
2.1.3.3 Milli Kimlik	49
2.2. Küreselleşme Sürecinden Ulus-Devlete Yansımalar	50
2.2.1. Egemenlik Anlayışında Değişim	53
2.2.2. İktidar Gücünde Aşınma	55
2.2.3. Demokrasi Açıkları	56
2.3. Küreselleşme sürecinde Ulus-Devletin Koruduğu İşlevler	62

3 KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE

3.1. Küreselleşmenin Türkiye'ye Etkileri.....	69
3.1.1. Türkiye'nin Küresel Ekonomik Düzene Uyumu	72
3.1.2. Türkiye'de Devletin Gücünün Aşınması	77
3.1.3. Türkiye'de Ulus Altı Birimlerin Etkisi.....	80
3.1.4. Türkiye'de Ulus Üstü Birimlerin Etkisi.....	83
3.2. Yeni Dünya Düzeninde Türkiye'nin Rekabet Edebilirliği	89
3.3. Küreselleşen Dünyada Türkiye'nin Seçenekleri.....	94
3.3.1. Avrupa Birliği Süreci.....	98
3.3.2. Türk Cumhuriyetleri Açılımı	103
3.3.3. İslam Ülkeleri Açılımı	104
3.3.4. Diğer Açılımlar ve Öneriler	106
SONUÇ	110
KAYNAKÇA.....	115

ÖZET

Son 25 yıldır teknolojik, siyasi ve ekonomik şartlarda dünya genelinde ve daha önce görülmemiş hızda değişiklikler yaşanmaktadır. Başlıca sonuçları yoğunlaşan uluslararası ilişkiler ile farklı siyasi ve ekonomik sistemlerin yakınlaşması olan bu süreç, küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Bilginin öne çıkışıyla “Sanayi Devrimi” ve “Modernite”nin biçimlendirdiği sosyal ve siyasi yapılarda görülen değişme, küreselleşmenin başlıca karakteristiğidir. Bu bağlamda görülen, ulus devletin milli kimlik ve egemenlik gibi temel unsurlarına yönelik değişiklikler önemli tartışmalara sebebiyet vermektedir.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde küreselleşme olgusu, ona yüklenen çeşitli anlamlarıyla ele alınmış, süreçle ilgili düşün adamlarının farklı yaklaşımları özetlenerek, sürecin tarihi arka planı ile ekonomik, kültürel ve siyasal boyutları değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise ulus-devletin oluşumu ve temel unsurları anlatılarak küreselleşme sürecinin ulus-devlet yapılarında meydana getirdiği değişimler ele alınmış ve özellikle ulus devletin siyasal ve ekonomik anlamda işlevlerinde yaşanan daralmadan bahsedilmiştir. Bu sürecin etkin aktörleri olan uluslararası sermaye ve kurumların ulus-devletin yapısında oynadıkları değişim rolleri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde de küreselleşmenin Türkiye’ye etkileri anlatılarak, Türkiye’nin küreselleşme sürecine katılımı ve bu süreçte Türkiye’nin ulus-devlet yapısında meydana gelen değişimler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan Türkiye’nin bu süreçten olumsuz etkilenmemesi için neler yapılması gerektiği, küreselleşen dünyada Türkiye’nin seçenekleri farklı alternatiflerle ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

The last 25 years have witnessed a world-wide set of changes in technological, political and economic circumstances which have been occurring at a pace that has never been seen before. This process, whose main consequences have been enhanced international relations and depolarization between different political and economic systems, has been known as globalization. The change that takes place in the social and political structures which have been formed by the “Industrial Revolution” and “Modernity” along with the promotion of information is the most significant characteristic of globalization. The alterations regarding some basic factors such as national identity of the nation-state have raised a remarkable amount of discussions.

The first part of the work deals with the very concept of globalization including various meanings that have been attached to it. Different approaches of theoreticians concerned with the process are summarized and the historical background of the process alongside with its economic, cultural and political dimensions are evaluated.

The second part of the work mostly covers the formation of the nation-state and its major components also handling the changes in the structures of nation-states brought about by the process of globalization. The constrictions that have been experienced in the political and economic functions of nation-states are thoroughly dwelt upon. The roles of international capital and institutions, which are active elements of this process, on the changes in the structures of nation-states are analyzed.

Lastly, the third part is an endeavor to evaluate Turkey’s involvement in the process of globalization, its impacts on Turkey and the structural changes regarding the process that have occurred in Turkey as a nation-state. Moreover, Turkey’s options in a globalizing world are presented, offering various alternatives and at the same time explaining what should be done so that Turkey will not be effected negatively by the process of globalization.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
DB	: Dünya Bankası
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
G-7	: Gelişmiş Ülkeler Topluluğu
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İKT	: İslam Konferansı Teşkilatı
KDV	: Katma Değer Vergisi
KEİT	: Karadeniz Ekonomik ve İşbirliği Teşkilatı
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülü
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı
NAFTA	: Kuzey Amerika Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
NGO	: Non Government Organization (Sivil Toplum Kuruluşu)
OECD	: Avrupa Ekonomik ve İşbirliği Teşkilatı
OPEC	: Petrol İhracatçı Ülkeler
OSI	: Açık Toplum Enstitüsü
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
UÖŞ	: Ulus Ötesi Şirket
Y.	: Yıl
YY.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Teknolojik ve ekonomik gelişmelerin ortaya çıkardığı dinamiklere bağlı bir süreç olan küreselleşme, dünyayı hızla değiştirmektedir. Küreselleşmenin giderek genişleyen etki alanında, uluslararası sistemden bireysel ilişkilere kadar sosyal yaşamdaki tüm sistem ve kurumlara tesir eden yeni eğilimler söz konusudur.

Son çeyrek yüzyılda yaşanan toplumsal ve siyasi olaylar göz önüne alındığında ekonomik, siyasi ve kültürel gelişmelerin toplumsal yapıdaki değişmeyi sürekli hızlandırdığı, buna bağlı olarak geleceğin hiç olmadığı ölçüde güvensizlik ve belirsizlikle özdeşleştiği bir dönemden bahsedilebilir. Soğuk Savaş'ın sona erışı, aniden beliren ve herkesi karamsarlığa sokan hegemonya, artan etno-kültürel gerilimler, yoksulluğun yaygınlaşması, ürkütücü çevresel sorunlar ve hatta -dünyanın büyük bir bölümü açısından- bilim ve teknolojiye baş döndürücü gelişmeler insanlığın karşılaştığı keskin dönemeçler olarak nitelenebilir. Yaklaşık iki milyon yıllık geçmişe sahip olduğu sanılan insanlığın; hemen her şeyi etki altına alan, geniş kapsamlı değişimlerin yaşandığı, umut ve tedirginliğin birbirine karıştığı, geleceği tahmin etmenin hiç olmadığı kadar zorlaştığı böyle bir süreçten ilk defa geçmekte olduğu kabul edilmelidir. Bu durumun bir yansıması olarak sosyal bilimlerin her alanındaki tartışma ve değerlendirmelerde küreselleşme teorileri veya dinamikleriyle karşılaşılmaktadır.¹

Ekonomik, sosyal ve siyasi boyutları sürekli tartışılan küreselleşmenin halen netleşmeyen birçok boyutundan söz edilebilir. Sözelimi küreselleşmenin tanımlanması bile başlı başına bir sorundur. Belirsizlik, dinamizm ve çelişkilerin iç içe olduğu, böylesine geniş kapsamlı bir olguyla insanlığın bugüne kadar hiç karşılaşmadığı göz önüne alındığında, küreselleşmeyle ilgili yapılan tüm tanımların biraz eksik ve biraz da muğlak olması aslında olağan karşılanmalıdır.

Küreselleşme tartışmalarının merkezindeki konulardan biri de ulus-devlet ve buna ilişkin gelişmelerdir. Yaşanan toplumsal değişim ulus-devlete ilişkin bir yol ayrımına gelinip gelinmediği konusunda yoğun tartışmalara yol açmıştır. Sanayi çağının

---

¹ Christopher Newman, "Realizm: Küreselleşme ve Bağımsız Devlet", Çev.: Muammer Türker, **Türkiye Günlüğü**, S. 64, 2001, s. 74-88.

sona erme belirtileri, özellikle de büyük dönüşüm kapsamında milli egemenlik ve milli kimlik gibi hususlarda yaşananlar ulus-devletleri bazı alanlarda değişmeye zorlamakta, geleceğini tartışılır hale getirmektedir.

Küreselleşme ile ulus-devlet arasındaki problemin arka planında;

- Ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin siyasi sınırların etkisini ortadan kaldırması sonucu toplumlar arasında resmi olmayan ilişkilerin resmi ilişkilerin önüne geçmesi,
- Girişilen ekonomik ve siyasi birlikteliklerin coğrafi sınırları ortadan kaldırması dolayısıyla “vatan” kavramındaki kayma ve genişleme,
- Ulus-devletin çok hassas olduğu egemenlik kavramının aşınması ve klasik milli kimlik politikalarının sürdürülmesinin zorlaşması gibi gelişmeler yatmaktadır.

Bu gelişmelerin, moderniteye ait milli egemenlik ve milli kimlik gibi kavramları krize soktuğu, modern devletin egemen formu olarak nitelenen ulus-devlet biçiminin klasik gücünü ve etkinliğini kaybetmesine yol açtığı söylenebilir.² Ulus üstü siyasi ve ekonomik yapılanmalardaki artışın da tesiriyle küreselleşme, ulus devlet biçiminin ikinci plana geçtiği, çözüldüğü hatta ortadan kalktığı bir süreç olarak değerlendirilebilmektedir. Bu gibi görüşleri dile getiren “Radikal” (aşırı küreselleşmeci) teorisyenler³ ulus-devlet yapılanmalarının;

- Artık insanların beklentilerine cevap veremez hale geldiğine,
- Küresel nitelikli kurumlar ve uluslararası hukuk karşısında ikinci planda kalmaya başladığına
- Ülkesel, siyasi ve idari bütünlüğün, artan bölgeselleşme ve iktidar dağılması süreçleriyle karşı karşıya kalışına dikkat çekmektedirler.

---

² E. Fuat Keyman ve A. Yaşar Sarıbay, **Global/Yerel Eksende Türkiye, Siyaset ve Toplumsal Yaşam, Global/Yerel Eksende Türkiye**, Der.: E. Fuat Keyman ve A. Yaşar Sarıbay, İstanbul, Alfa yay., 2000, s. 1-7.

³ Veysel Bozkurt, “Değişen Paradigma, Çatışan Uygarlıklar ve Bölgesel Bütünleşme”, **Liberal Düşünce**, C. 2, S. 8, 1997, s. 72-85.

Francis Fukuyama'nın 1989 yazında "The National Interest" dergisinde yayınlanan makalesinde ortaya attığı "Tarihin Sonu" teorisinin bu yönde bir entelektüel süreç başlattığı söylenebilir. Bu teori, ekonomi sahası başta olmak üzere milli kurumların giderek önem kaybedeceğini, ulusal sürtüşmelerin azalacağını, ekonomi esaslı olmakla birlikte batı medeniyetinin değer yargıları ve siyasi kurumlarına dayalı evrensel bir medeniyetin gelişeceğini iddia etmekteydi.⁴ Ardından 1993 yılında Barry Buzan ve Gerald Segal, kültürlerin karışmasından, evrensel bir kültürden, milli ve yerel kültürlerin ikinci planda kalışından bahseden "Medeniyetler Bütünleşmesi" teorisini ortaya attılar.⁵ Bu iki teori için; politika ve ekonominin yanı sıra kültürün de millilikten çıkışını dile getiren, ulusun aşılmakta olduğunu ima eden, küreselleşme düşüncesine katkıda bulunan yakınsamacı yorumlardır denilebilir. 1990'lı yılların ortalarından itibaren ise milli düzeyli yönetimin etkisizleştiği, piyasa güçlerinin devletten güçlü hale gelmekte olduğu, ulusa dayalı toplum teorisinin çöktüğü, ulus-devletlerin hatta ulusların tarihe karışacağı gibi argümanlardan bahseden çalışmaların gündemi belirlediği söylenebilir. Bu çalışmalar, ulus-devletin aşınması ve/veya aşılmasını olumlu bulmakta, yaşananları küresel ölçekte zenginliğin, refahın, insan hakları ve demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan bir süreç olarak değerlendirmektedir.⁶

Bu gibi tezlere katılmayan "şüpheli" ve "dönüşümcü" olarak adlandırılan teorisyenler ise, ulus-devlet biçiminin klasik gücünü ve etkinliğini kaybetmekle birlikte form değiştirerek varlığını muhafaza edeceği, insanlığın ulus temelli toplumsal ve siyasi yapılanmayı aşmasının bugünkü göstergelere göre mümkün olmadığı görüşündedir.⁷ Samuel Huntington, Imanuelle Wallerstein, Anthony Giddens ve Jurgen Habermas gibi düşünürlerin de aralarında yer aldığı bu çevrelere göre yaşananlar, yakın gelecekte ulus-devlete alternatif olacak bir siyasi yapılanma biçiminin ve daha da önemlisi ulusun yerine ikame edilecek meşruiyet biriminin habercileri olmaktan ziyade; ulusal çıkar ve aidiyet bağlarının yeni şartlara göre tesis edilme çabalarından başka bir şey ifade etmemektedir.

---

⁴ Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu Mu?**, Çev: Yusuf Kaplan, Tarihin Sonu Mu? , Derleyenler: Mustafa Aydın ve Ertan Özensel, Ankara, Vadi Yayınları, 2003, s. 22-50.

⁵ Ramazan Özey, "Dünya Hakimiyet Teorileri ve Türk Dünyası", **Yeni Türkiye**, Yıl 8, S. 46, Temmuz-Ağustos, 2002, s. 460-484.

⁶ Y. Furkan Şen, **Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus-Devlet**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2004, s.196.

⁷ Furkan Şen, **a.g.e.**, s. 197.

Bu tezin çıkış noktası; dünyanın, daha önce hiçbir dönemde görülmemiş yoğunluk ve hızda küreselleşme olgusunu yaşıyor olması ve bu durumun modern dönemlere damgasını vuran ulus-devlet biçimini, dolayısıyla Türkiye'yi çok yönlü olarak etkiliyor olmasıdır. Temel problematik, milliliği bir krizle karşı karşıya bırakan gelişmelerin ortaya çıkmış ve ulus-devletin geleceği üzerinde karşılıklı iddiaların yoğunlaşmış olmasıdır. İlk planda merak edilen geleneksel rollerin hızla çözüldüğü şartlarda gelişen dinamiklerin, ulus-devleti ortadan kaldıracak ya da ikinci plana atacak nitelikte olup olmadığıdır. Bu maksatla yapılacak analizlerin, ulus-devletlerin farklı bir formda yapılanma ve örgütlenme içinde olup olmadığını, kısacası nasıl bir dönüşüm içinde olduklarını da ortaya koyacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, bir ulus-devlet olarak Türkiye'nin de küreselleşme sürecindeki dönüşümü/konumu ve bu süreçteki politika seçeneklerinin değerlendirilmeye tabi tutulması gerekmektedir.

Ülkemizde küreselleşmenin ekonomik ve toplumsal etkilerine yönelik araştırmalarda bir yoğunluk yaşanmasına rağmen, sürecin siyasi boyutu üzerinde lisansüstü düzeyde bir araştırma kısırlığının fark edilmiş olması bu konuya yönelmede etkili olan bir faktördür. Ayrıca, küreselleşme üzerine cereyan eden tartışmaların ideolojik kutuplaşmalara dönüşmesi⁸, bilimsel analizlerden ziyade bu konuda iddia ve göstergelerin gündemi işgal etmesi, bu çalışmanın bilimsel anlamda bir boşluğu doldurabileceği inancını güçlendirmektedir.

Küreselleşmenin karmaşık, çoğu zaman çelişkiler içeren ve geleceği şimdilik belirsiz bir süreçler topluluğu olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu genel özellikleri dâhilinde, ulus-devlete ilişkin her iki yaklaşımı da destekleyecek nitelikte gelişmeler ve göstergeler oldukça fazladır. Yapılan kaynak incelemelerine dayalı olarak bu çalışmanın temel tezi şu şekilde oluşturulmuştur:

Son iki asra damgasını vuran modern devletin egemen formu olan ulus-devlet biçimi, küreselleşmeci eğilimlere karşın varlığını devam ettirecek dinamikleri bünyesinde taşımaktadır. Türkiye de bu süreci çok iyi değerlendirip sahip olduğu potansiyeli harekete geçirerek dünya barışına önemli katkıda bulunabilecek bir güçtür.

---

⁸ Keyman ve Sarıbay a.g.e. ,s. 6.

Bu tezi sınamak için çalışma şu “araştırma sorularını” cevaplayacak şekilde tasarlanmıştır:

1. Küreselleşmenin siyasal boyutu nasıl gelişmektedir? Ortaya çıkan veya çıkması muhtemel yeni siyasal gelişmeler nelerdir?

2. Bir siyasal yapılanma biçimi olarak ulus-devlet modelinin temel ve yapısal unsurları nelerdir?

3. Ulus-devlet modelinin temel ve yapısal unsurlarından hangileri küreselleşme sürecinde ne gibi tehditlere maruz kalmaktadır?

4. Bu tehditlerin derecesi ulus-devletlerin giderek ortadan kalkmasına yol açacak düzeyde midir; yoksa farklı bir formda yeniden bir yapılanma ve örgütlenme süreci mi söz konusudur?

5. Türkiye, küreselleşme sürecinden nasıl etkilenmektedir?

6. Yeni Dünya Düzeni olarak nitelendirilen bu dönemde Türkiye'nin politik seçenekleri neler olabilir?

Bu çalışmanın ilk bölümünde küreselleşme, ekonomik, kültürel ve siyasal boyutlarıyla ele alınmıştır. Amaç, bu karmaşık olguyu üç temel boyutuyla tartışırken, araştırma sorularından birincisini teşkil eden küreselleşmenin siyasal alanda ne gibi gelişmelere sebep olduğu hususunu açıklığa kavuşturmadır.

İkinci bölümde amaçlanan ise ulus-devletin temel unsurlarını ve yapısal özelliklerini ortaya koyabilmektir. Tarihsel manada tayin edici, dünyaya örnek teşkil eden yapılanma oluşundan hareketle bu analiz için Avrupa merkezli ulus-devlet yapılanması seçilmiştir. Yine bu bölümde küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki etkileri değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Küreselleşmenin, ulus-devletin hangi yapılarını zorladığı ve değişime uğrattığı tartışılırken, ulus-devletin bu süreçte koruduğu işlevleri ve sahip olduğu yeni rolleri vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırma sorularından da iki, üç ve dördüncü sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, öncelikle küreselleşmenin Türkiye'ye etkileri değerlendirilmeye tabi tutulurken, özellikle 1980 sonrası, Türkiye'nin küresel ekonomik

düzene uyum çabaları aktarılmaya çalışılmıştır. Özellikle bu dönemden sonra, Türkiye’de hızlı ekonomik değişimler yaşanırken bunun siyasal sonuçlarına ve Türkiye’nin ulus-devlet yapısı üzerinde ne gibi etkiler yaptığına değinilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin ulus-devlet yapısını zorlayan başlıca hususlar olarak; dış otoritelerin dışarıda tutulması kuralının hukuken ve fiilen aşınması, mutlak egemenliğin ortadan kalkışı, küresel kitle kültürünün gelişmesi, mikro-milliyetçiliğin canlanması, çok kültürlülüğün yükselişi, ulus-üstü ve ulus-altı eğilimlerin etkileri gibi gelişmeler tespit edilmiştir. Tüm bu gelişmeler karşısında Türkiye’nin yenedünya düzeninde rekabet edebilirliği değerlendirilerek, alternatif seçeneklerle bazı önerilerde bulunulurken, araştırma sorularından da beş ve altıncı sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde, küreselleşme ve ulus-devlet bağlamında genel bir değerlendirme yapılarak, ulus-devletin bu süreçten etkilenecek bir takım değişikliklere uğrayabileceği ve yeni bir yapılanmaya gideceği, ancak varlığını daha da güçlendirerek devam ettireceği üzerinde durulmuştur. Türkiye’nin de bu süreci, ulus-devlet yapısını koruyarak, kendi menfaatleri doğrultusunda değerlendirmesi gerektiği önemle vurgulanmıştır.

1.BÖLÜM

KÜRESELLEŞME OLGUSU

“Küreselleşmeye değinmeyen hiçbir siyasal konuşma tam değildir.”

Anthony Giddens

1.1.Kavram Olarak Küreselleşme

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyada siyasal, kültürel, teknolojik ve sosyo-ekonomik alanlarda, toplumların yaşamını önemli derecede etkileyen, köklü bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmıştır. Bu süreç, düşün adamlarının da ilgisini çekmiş ve yaşanan bu süreci açıklamada çeşitli tanımlar ve kavramlar kullanılmıştır. Bu bağlamda üzerinde en fazla konuşulan ve tartışılan kavram hiç şüphesiz *küreselleşme* kavramı olmuştur.

Küreselleşme, hayatımızın hemen hemen her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan anahtar bir kavram olmuştur. “Parolaya dönüşmüş moda bir deyim” olarak hayatımızın birçok alanını tanımlamada küreselleşme kavramı kullanılmaktadır.⁹ Küreselleşme her yerde karşımıza çıkmaktadır. Siyasal söylemlerde, sistem yanlısı ve karşıtı eylemlerde, ekonomik etkinlik ve programlarda, toplumsal hareketlerde ve sosyal teoride hep küreselleşmeden söz edilmektedir. Küreselleşen dünya, küresel güçler, küresel hareketler, küresel ilişkiler, küresel sermaye, küresel medya, küresel ısınma, küresel bağımlılık, küresel köy, küresel terör vb. gibi küreselleşmeye ait kavramlar hayatımızın içine yerleşmiştir. Bu terimlerden en az birini neredeyse her gün duymaktayız

Küreselleşme, üzerinde çok tartışılan, çok farklı anlam ve değerler yüklenen, çok farklı tanımlamalara ve nitelermelere konu olan bir kavramdır. Küreselleşme konusundaki literatürün genişliğine ve kavramın oldukça popüler olmasına rağmen küreselleşmenin herkes tarafından kabul edilmiş ortak bir tanımı yoktur. Hatta küreselleşme konusunda bir anlama ve yorumlama karmaşasının yaşandığı dahi söylenebilir. Küreselleşme ile ilgili çalışmalara göz atıldığında, tanımdan ziyade bu sürecin açıklanmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Bu durum küreselleşmenin çok

---

⁹ Zygmunt Bauman, **Küreselleşme**, Çev: Abdullah Yılmaz, Otopsi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 8.

boyutlu, dinamik ve çelişkili yapısının, herkes tarafından kabul edilen ortak bir tanım yapma zorluğu oluşturduğu şeklinde değerlendirilebilir. Küreselleşmenin bu nitelikleri bilhassa da çelişkili göstergelerin fazlalığı, farklı bakış açılarına imkân tanımakta, sonuçta bir tanım sorunu ve buna bağlı olarak kavramsal ve teorik çerçeve sıkıntısı baş göstermektedir.

Küreselleşme ile ilgili tanımlar yapılırken ya da süreç ile ilgili fikirler ortaya atılırken genellikle tarihsel arka planının ışığı altında kavramın sıklıkla kullanıldığı alanlar olan ekonomik, sosyolojik ve politik eksenli yaklaşım ve tanımlar göz önünde bulundurulmuştur. Diğer taraftan sosyal bilimlerin farklı alanlarında bulunan düşünürlerle, dünyayı, ekonomik, siyasal ve kültürel anlamda farklı algılayan ve dünyaya yön vermeye çalışan politikacıların küreselleşme ve süreci ile ilgili bakış açıları ve tanımlamaları farklılık arz etmektedir. Küreselleşme ile ilgili tanımlama karmaşasında tüm bu etkenler dikkate alınmalıdır.

Küreselleşme kavramının kullanım alanlarının başında uluslararası ilişkiler sahası gelmektedir. Bu sahada küreselleşme ve yenedünya düzeni kavramlarının eş anlamlı kullanılışı dikkatleri çekmektedir. Küreselleşmenin dünyada ortaya çıkmakta olan yenedünya düzeninin temel belirleyicisi olmasının bunda etkili olduğu söylenebilir.¹⁰ Ayrıca farklı ülke ve toplumlar arasındaki bağımlılığın artması, uluslararası organizasyon ve şirketlerin giderek güç kazanması gibi küreselleşmeye has özelliklerin yenedünya düzenini tasvir ederken sıklıkla başvurulan figürler olmasının da bu tarz kullanımı yaygınlaştırdığı söylenebilir.

Küreselleşmenin, başta ekonomik alanda olmak üzere, uluslararası etkileşim ve ilişkilerin önündeki kısıtlamaların en aza indirildiği bir süreç olması ve liberal değerlerin yaygınlık kazanmasından ötürü liberalleşmeyi sağlayan süreç (liberalleşme) anlamında kullanıldığı görülmektedir.¹¹ Bununla birlikte, kavramın giderek artan bir şekilde evrenselcilik ve emperyalizm gibi kavramlarla ilişkilendirilmesi hatta bu kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılması da söz konusudur. Küreselleşmeyi “batı kapitalizminin kılık değiştirmiş emperyalizm çabası” olarak değerlendirenlerin sayısı her geçen

---

¹⁰ Alev Alatlı, “Türkiye Toplumsal Karakterini Saptamakta Zorlanan Bir Geçiş Toplumudur”, **Karizma**, Yıl 5,2004, S. 20, s. 33-36.

¹¹ Tamotsu Aoki, “Çağdaş Japonya’da Küreselleşmenin Boyutları, Bir Küre Bin Bir Küreselleşme”, Editörler: Peter L Berger ve Samuel P. Huntington, Çev: Ayla Ortaç,İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003, s. 95.

gün daha da artmaktadır. Ekonomik küreselleşme kapsamında, gelişmekte olan ülkeler aleyhine birçok olumsuzluğun olması, evrenselleşmenin Amerikan değerleri etrafında seyretmesi, küreselleşmenin daha çok dünyanın Amerikanlaştığı bir süreç olarak algılanmasının da bunda etkili olduğu söylenebilir. Bu görüştekilere göre; isteyerek bütünleşme ve bir araya gelme çağrışımı yapmasına ve sevimli bir kavram olarak gösterilmesine karşın küreselleşme; gerçekte hâkim olan sermayenin yeni pazarlar oluşturabilmek, kar hadlerini yükseltebilmek ve dünyadaki sermaye hareketlerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak amacıyla yeni şartların avantajlarını kullanmasında maske görevi yapmaktadır.¹²

Küreselleşmeye ilişkin sosyolojik yaklaşım; dünyanın çoğu bölgesinde yerleşik kültürler ve geleneksel hayat tarzlarını etkileyen gerilim ve sıkıntılar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sosyologlar, kültürlerarası etkileşimin ve açıklığın inanılmaz düzeyde artmasına bağlı olarak kültürel manada giderek artan benzeşme ve buna tepki niteliğindeki farklılaşma eğilimleri üzerinde durmakta, modernite kaynaklı kültürel yapı ve politikaları (ulus ve milli kimlik başta olmak üzere) sorgulamaktadır. Bu doğrultuda Anthony Giddens, “değişiklikler kümesi” olarak gördüğü küreselleşmeyi; “hayatımızı sürdürdüğümüz usulleri (üstelik çok derin bir şekilde) yeniden yapılandırmak ” olarak tanımlarken¹³, Malcolm Waters; usulleri yeniden yapılandırmayı gerektiren gelişme olarak, “toplumsal ve kültürel düzenlemeler üzerindeki coğrafya ile ilgili sınırların ortadan kalkma sürecinin bilincine varılmış olmasında ” görmekte, küreselleşmeyi de “insanların böyle bir sürecin farkında olmaları şeklinde izah etmektedir”.¹⁴ Roland Robertson’a göre küreselleşme, bir kavram olarak “dünyanın küçülmesi ve dünya bilincinin güçlenmesini” içermekle birlikte, usullerin yeniden yapılanmasının, insanlığı evrensel kültür bağlamında bütünleşmeye götürecek bir seyir izlemesini çok düşük bir ihtimal olarak görmektedir.¹⁵

Küreselleşmenin siyasi boyutundaki tartışmalarda ise, egemenliğin ve bununla bağlantılı olarak demokrasinin küreselleşmeden nasıl etkilendiği üzerinde durulmakta, ulus-devletin yeni şartlardaki rolünün ne olacağı gündemi belirlemektedir. Tahmin edilebileceği gibi siyaset bilimcilerin, değerlendirme ve tanımlarında ekonomistlerde

---

¹² İzzettin Önder, “Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu”, 2004, (Çevrimiçi) <http://www.stratejikyildiz.edu.tr/makale3.htm/> (Erişim Tarihi: 05.07.2007)

¹³ Anthony Giddens, “**Sosyoloji**”, Çev: Hüseyin Özel vd., Ayraç Yayınları, Ankara, 2000, s. 15.

¹⁴ S. Hayri Bolay, “**Küreselleşme ve Milli Kültürler**”, *Küreselleşme*, Editör: Cemal Uşak, Ufuk Kitapları, 2002, s. 57.

¹⁵ Roland Robertson, “**Küreselleşme Toplum Kuramı Ve Küresel Kültür**”, Çev: Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 21.

olduğu gibi, milletin ve devletin egemenlik alanını belirleyen ulusal sınırların durumu belirleyici olmaktadır. Çünkü ulusal sınırlar, ulus-devletin toplumsal ve siyasi anlamda temelini oluşturan ulusun, egemenlik alanını belirlemektedir. Bu bağlamda Mustafa Erdoğan, küreselleşmeyi; “iletişim teknolojilerinin gelişmesi sayesinde, ilişkiler açısından milli sınırların önemini yitirmesi ve giderek insanlar için gündem ve ilgilerin ölçeğinin dünyalaşması”¹⁶, Veysel Bozkurt ise, “zaman ve mekân kavramlarının eski anlamını yitirmesi, sınırların ortadan kaybolmaya başlaması ve yeryüzündeki tüm insanların (ve ülkelerin) karşılıklı bağımlılığının artması” olarak tanımlamaktadır.¹⁷

Bir kavramı tanımlamak sınırlarını çizmek demektir. Küreselleşmenin ise sınırları kolayca çizilecek bir olgu olmadığı tüm özellikleriyle ortadadır. Sözelimi, çok boyutlu bir olgu olan küreselleşmeyi tüm boyutlarını ihtiva eden bir tanımla ifade etmek çok zor hatta imkânsızdır. Dolayısıyla küreselleşmeye ilişkin hemen hemen her tanımın biraz eksik ve biraz muğlak olması doğaldır. Bu ifadeleri de dikkate alarak benzer veya farklı bakış açılarıyla değerlendirilen küreselleşme kavramıyla ilgili tanımlamalara yer vermek faydalı olacaktır.

En genel anlamı ile küreselleşme; “ülkeler arasındaki ekonomik, politik sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları içerdiği bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması” şeklinde tarif edilmiştir.¹⁸ Tanımda da görüldüğü gibi küreselleşme, ekonomi kavramıyla birlikte kültürel, sosyal ve politik bir olgu olarak nitelendirilmektedir.

Ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel değerlerin ve bu değerler etrafında oluşmuş birikimlerin ulusal sınırlar dışına, dünya geneline yayılmasının, küreselleşmenin genel bir tanımı olarak sunulması, dünya milletleri içerisinde farklı sosyo-ekonomik kültür ve inançlarla yakın ilişkiye girilmesi ve bu ilişkiler ağının yaygınlaşması ve artması dünya milletlerini birbirine yaklaştırmaya başlamıştır.

---

¹⁶ Mustafa Erdoğan, “Siyaset ve Hukuk Perspektifinden Küreselleşme”, **Küreselleşme**, Editör: Cemal Uşak, Ufuk Kitapları, 2002, s. 27.

¹⁷ Veysel Bozkurt, “Küreselleşme Kavram, Değişim ve Yaklaşımlar”, 2003, (Çevrimiçi) <http://www.stradigmacom/turce/subat2003/makale10.html/>, (Erişim tarihi: 16.07.2007).

¹⁸ DPT, “Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler”, Alt Komisyon Raporu, Yayın No: DPT: 2375-oik: 440, Ankara, 1995.

Küreselleşme “modernizasyon sürecinin bir parçası olarak, özellikle XX. yüzyılın son çeyreğinde ve Doğu Blok’unun yıkılmasından sonra, tek kutuplu bir dünyada ortaya çıkan kültürel sisteme, dünyanın somut bir biçimde tek bir bütün olarak yapılaşması sürecine verilen addır”.¹⁹ Buna göre bu yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen değişimler dünyada küresel bir çağa girildiği düşüncesinin doğmasına sebep olmaktadır.

Bir başka tanıma göre ise; küreselleşme “ülkelerin, hükümlerine haklarına saygı göstererek, bölgesel veya küresel olarak yakın ekonomik ve siyasi işbirliği kurmaları ve birbirini tamamladıkları ortak bir pazara kavuşmalarıdır”.²⁰ Yani toplumların ve bireylerin yaşam dünyalarını yeniden anlamlandırma süreci içinde ekonomik bir yapılanma olarak da adlandırılabilir.

Chomsky ise küreselleşme kavramına ilişkin olarak yerel denetime geçişle gelen değişime dikkat çekmiştir. Ona göre; “küreselleşme, devlet merkezli kurumların ve devlet merkezliliğiyle yapılan atıfların, salt uluslararası değil, tamamıyla küresel bir bağlamda faal olan farklı aktörler arasındaki ilişkilerin yapısı içinde eridiği süreçtir”.²¹ Bu da beraberinde dünya milletleri içerisinde yerel güç alanlarının etkisini daraltmakta ve ulusal güç aktörlerinin dünya ekonomisine verdikleri yön oranında etki alanlarının daralmasına sebep olmaktadır.

Yalçınan’a göre küreselleşmenin arkasındaki esas güç, elektronik alandaki ve buna bağlı olarak da iletişim alanındaki büyük teknolojik sıçramadır. Karşı konulmaz biçimde bütün insanları, hem ferdi hem de ulusal, dinsel ya da kültürel gruplar olarak etkilemekte olan bu büyük ‘iletişim gücü’ Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra, tek merkezli hale gelince iyice güdümlenici olmuştur. İletişim alanında bilgi akışının tek merkezli olarak kontrolü küresel anlamda kararların tek elden yönetimini mümkün kılmıştır.²²

Thomas Friedman, “küreselleşmeyi, genel teorilerle açıklanması ve kavranılması hiç de kolay olmayan ve giderek artan sayıda insanı çok çeşitli alanlarda etkileyen bir sistem” olarak tanımlamaktadır. Yine Friedman, küreselleşmeyi serbest piyasa kapitalizminin hemen hemen her ülkeye yayılması olarak algılamaktadır”.²³

---

¹⁹ Ahmet Cevizci, “**Felsefe Sözlüğü**”, Ekin Yayınları, Ankara, 1996, s. 590.

²⁰ Mustafa E. Erkal, “Kültürel Kimlik ve Türk Kimliği”, **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı, Yıl 3, S. 15, Mayıs Haziran 1997, s. 122.

²¹ Jeremy Fox, “**Chomsky ve Küreselleşme**”, Çev: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, s. 22

²² Murat Yalçınan, “**Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye**”, Büke Yayınları, İstanbul, 2000, s. 511.

²³ Thomas Friedman, “**Lexus ve Zeytin Ağacı, Küreselleşmenin Geleceği**”, Çev: Elif Özsaray, Boyner Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2002, s. 31

E. Fuat Keyman'a göre küreselleşme, bir yandan devlet ağırlıklı uluslararası ilişkilerden siyasal aktörlerin çoğaldığı küresel ilişkilere geçişi; sermayenin salt uluslararası olmayıp küreselleştiğini; sömürü mekanizmalarının farklılaştığını ve "içerleme/dışarsama ilişkilerinin artı değer üretiminin yerini aldığı"; gelişen teknolojilerle dünyanın bir "evrensel köye" dönüştüğünü ifade ediyor.²⁴

Gencay Şaylan ise küreselleşmeyi, "kapitalizmin 300 yıllık tarihi içinde gelinen son aşamayı ve kar hadlerinin daralmasıyla yaşanan refah devleti krizinden çıkışın bir yolu olan verimlilik artışını ve pazarın büyütülmesi arayışlarını temsil eden bir kavram"²⁵ olarak tarif eder.

Küreselleşme, hayatımızı sürdürdüğümüz usulleri yeniden şekillendirmekte ve yapılandırmaktadır. Dünyadaki her toplum ve kültür az ya da çok bu değişimin etkisine maruz kalmaktadır. Küreselleşme, herkesin tek bir dünyada yaşadığı ile ilintili bir şeydir.²⁶ Bu tanımlama küreselleşmenin bütün dünyayı etkisi altına aldığını ve tabiri caizse küreselleşmeden kaçış olamayacağını ifade etmektedir.

OECD'nin küreselleşme ile ilgili verdiği tanım üç faktörden oluşmaktadır;

1. Ulus aşırı şirketler gibi güçlü ve yeni aktörlerin siyasal sahneye girişi.
2. Bilgisayar teknolojisinin iletişim ve enformasyon alanındaki hızlı yayılımı.
3. Çoğu ülkede deregülasyon (düzensizleştirme) politikalarının belirlenmesi.

Küreselleşmeyi "yenidünya düzensizliği" olarak algılayanlar da vardır. Bauman'a göre küreselleşme fikrinden çıkan en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, kuralsız ve kendi başına buyruk doğasıdır; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur. Küreselleşme bir başka ifadeyle "yenidünya düzensizliği"dir.²⁷ Bu tanımlamanın son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde ve gelişmiş ülkelerin varoşlarındaki alt sınıflarda gittikçe artan bir taraftar kitlesine sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Hatta bu düzensizliği bir kaos olarak gören ve dünyanın sonunu hazırlayacak olan savaşlara sebep olacağını iddia edenler de mevcuttur.

---

²⁴ E. Fuat Keyman, "Türkiye ve Radikal Demokrasi", Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999, s. 92-113.

²⁵ Gencay Şaylan, "Küreselleşmenin Gelişimi, Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme", Editör: Işık Kansu, İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s. 47.

²⁶ Anthony Giddens, "Elimizden Kaçıp Giden Dünya", Çev: Osman Akınbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 3-21.

²⁷ Bauman, a.g.e., s. 69.

1.1.1. Küreselleşme İle İlgili Farklı Yaklaşımlar

Yukarda yer verilen tanımlarda da görüldüğü gibi küreselleşmeyle ilgili birbirinden oldukça farklı bakış açıları bulunmaktadır. Kısaca söylemek gerekirse, küreselleşme kavramının tanımı onu ele alan bakış açılarına göre değişmektedir.

Bu bakış açıları '*Radikal*', '*Şüpheli*' ve '*Dönüşümcü*' yaklaşımlar şeklinde üç başlık altında ele alınabilir. '*Radikaller*' (*Aşırı küreselciler*), küreselleşmeyi; toplumları refaha, zenginliğe ve özgürlüğe taşıyan, insanlığı ulus esaslı kurumlaşmayı aşarak küresel bir medeniyete götürme ihtimali yüksek bir süreç olarak görmekte ve daha çok neo-liberal ön kabullerle hareket etmektedirler. '*Şüpheliler*' (*Anti küreselciler*) ise '*Radikaller*'i kapitalizm sürecini yeni bir sömürgeciliğe dönüştürmekle itham etmiş, onların küresel, toplumsal ve siyasi öngörülerini birer hayal olarak görmüşlerdir. Dünya çapında yaşanan ekonomik gelişmelerin, küreselleşmeyi bu denli zıt açıklayan her iki görüşe de iddialarını mantıksal bir temele oturtmaları hususunda yeterince malzeme verdiği belirtilmelidir.²⁸ Küreselleşme tartışmalarında yeni yeni kendini göstermeye başlayan '*Dönüşümcüler*' ise süreci bir realite olarak kabul etmekle birlikte, siyasi anlamda radikal bir değişikliğe yol açtığı iddialarını ve küresel bir uygarlığa gidildiği yönündeki öngörülerini paylaşmayan bir ekoldür.²⁹ Ayrıca dönüşümcüler, radikalleri ve şüphelileri küreselleşme konusunda gerginlik ve kamplaşma yaratarak süreç hakkında açık bir düşünceye ulaşmayı zorlaştırmakla da itham etmektedirler.

Radikal (küreselci) yaklaşım, küreselleşmeyi iyimser bir yaklaşımla bütün dünyaya refah ve barış getirecek bir süreç olarak ele almaktadır.³⁰ Bu anlayışa göre, küreselleşme, teknoloji ve iletişimde meydana gelen büyük değişimlerin bir ürünü olarak dünya toplumlarını bütünleştirmiştir. Küreselleşme çağdaşlaşma ve gelişme demektir; önüne geçilemeyecek ve de geçilmemesi gereken bir süreçtir. Küreselleşmenin tüm insanlığa yararı vardır.³¹

Dünyanın büyük bir değişimden geçtiğine inanan radikaller, etkisini genişletebileceğini tahmin ettikleri bu sürece yönelik radikal denebilecek siyasal ve

---

²⁸ Recai Coşkun, "Küreselleşmeye Bütüncül Bir Yaklaşım", Milenyum Armağanı (özel sayı), **Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını**, 2001, s. 49-77.

²⁹ Bozkurt, **a.g.e.**

³⁰ Meryem Koray, "Küreselleşme Süreci ve Ulus-Devlet", Ekonomi, Siyaset Tartışmaları, 2004, (Çevrim içi), <http://www.stratejikyildiz.edu.tr/makale1.htm/>, 2004, (Erişim tarihi: 06.07.2007).

³¹ Baskın Oran, "**Küreselleşme ve Azınlıklar**", İmaj Yayınları, Ankara, 2000, s. 3

toplumsal öngörülere sahiptirler. Artan ekonomik bağımlılık etrafında yeni bir dünya düzeninin doğmakta oluşu, küresel kurumlar yükselirken ulus devletlerin güç kaybetmesi, küresel yönetimin gelişmesi, kültürel benzeşmelerdeki artış, kutuplaşmış blokların çözülüşü onlara göre köklü değişikliklerdir ve pekâlâ küresel bir uygarlığa gidişin göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

Onlara göre küreselleşme, sadece bir terim olarak düşünüldüğünde ise, daha en baştan dünyanın tersine çevrilemez bir akışla döndüğünü ve ilerlediğini kabul eden bir anlayıştır. Bu akış ve ilerleme kaçınılmaz bir süreçtir. Bu bağlamda 21. yüzyılda önünü görmeye çalışan toplumların küreselleşmeyi yok sayamayacağı kesindir ve onun üzerine düşünmeleri gerekir.³²

Radikallerin temel öngörülere; evrensel değer ve kurumların giderek yerleşeceği ve nihayetinde küresel bir uygarlığın doğacağıdır. Onlara göre serbest piyasa mekanizması hızlanan değişim sürecinden kaynaklanan sorunları mümkün mertebe çözebilecek en iyi mekanizmadır. Bu mekanizmanın hükümet tedbirlerinden daha gerçekçi olduğu küreselleşme derinleştikçe daha iyi anlaşılacaktır. Bununla birlikte milli sınırlar da giderek anlamsızlaşacağından ulus devletlerin siyasi güçleri giderek azalacak, hükümetler zamanla ikinci plana gerilerken küresel piyasa temelinde bütünleşme ve küresel uygarlık gerçekleşecektir.³³

Radikaller arasında bu öngörüye ulus-devletlerin tarihe karışacağını ekleyenlerin sayısının küçümsenmeyecek kadar olduğu ifade edilmelidir. Kenici Ohmae ve Arjun Appadurai başta olmak üzere Walter Wriston, Jean Marie Guehenno, Michael Hardt ve Antonio Negri gibi düşünürlerin eserleri; ulusal egemenliklerin ortadan kalkacağı, ulus yapılanmasının giderek çözüleceği, ulus-devletten daha küçük etnik, dinsel, ekonomik ve siyasal birimlerin oluşacağı bunların daha çok küresel bir uygarlığın ortak ilkelerle işleyeceği bir dünya düzenini işaret etmektedir. Bu teorisyenlere göre günümüzde uluslararası toplumun birçok alanda ulus devletin yetkilerini almaya başlamış olması bu sürecin başladığının önemli bir işaretidir.³⁴ Bu radikal görüşler daha ziyade neo-liberal ve post-modern çevrelerce ortaya atılmaktadır. Bu düşünceye göre, tarihi ve ideolojik kavgalar sona erecek, ortaya çıkabilecek problemler “*Uyuşmazlıkların Barışçı*

³² Sezgin Kızılcıkelik, “Küreselleşme ve Sosyal Bilimler”, Anı Yayınları, Ankara, 2001, s. 2.

³³ Fox, a.g.e., s. 35.

³⁴ Kemal Karpat, “Globalleşme ve Milli Devlet”, 2005, (Çevrimiçi), <http://www.da.com.tr/dergi/Dastore/sayı04/turkce/k9.htm/>, (Erişim Tarihi: 07.07.2007).

Çözümü” yoluyla denetim altına alınacak ve nihayetinde de “Yeni Dünya Düzeni” kurulacaktır.

Dünya üzerinde yaşanan büyük değişim ve dönüşüm evreleri aynı zamanda sancılı birer geçiş dönemidir. Değişim dönemlerindeki yeni açılım ve fırsatlar kadar sıkıntılar, sorunlar ve yeni ihtiyaçlar da baş gösterir. Genellikle de bu sıkıntıları en çok hisseden kesimler imkânları kısıtlı toplumlar ile gelişmemiş ülkeler olmaktadır. Dolayısıyla sıkıntıların geniş kitlelerce paylaşıldığı söylenebilir. İşte ‘Şüpheli yaklaşım’ konuya küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar açısından yaklaşan; sürecin insanlığın ezici çoğunluğunu sıkıntılara soktuğuna inanan bir bakış açısıdır. Şüpheliler, keskin bir tavırla radikal iddiaların iyimserliğini aldatmaca, öngörülerini ütopya olarak değerlendirmekte, yaşanan sorun ve sıkıntıları bir geçiş döneminin tabii sonuçları olmaktan ziyade gelişmiş kapitalist çevrelerin çıkar amaçlı politikalarının neticeleri olarak görmektedirler. Onlara göre küreselleşme; kapitalizmin emperyalizme dönüşme sürecidir. Soğuk Savaş döneminden sonra, batı dünyasının zaferini yeni bir açılımla dünyaya yaymasıdır. Uluslararası sermayenin egemenliği kayıtsız şartsız hale gelmekte ve dünya ölçeğinde tekelleşmektedir. Dolayısıyla küreselleşmeyi “emperyalizmin yeni yüzü” olarak tanımlamaktadırlar. Küreselleşme taraftarlığı ise refah devletini tasfiye etmek, piyasa ekonomisini evrenselleştirmek gibi esaslara sahip ideolojik bir tutumdan başka bir şey değildir.³⁵

Asıl olarak yoksulluğun küreselleştiği, gelişmekte olan ülkelerin milli egemenlik ve bağımsızlıklarının hiç olmadığı kadar tehdit altında olduğu şüphelilerin sıklıkla dile getirdiği iddialardır. Bilhassa; serbest ticaretin bayraktarı olan gelişmiş ülkelerin, kendi sanayi ve ticaretlerini koruma noktasında bu ilkeleri kolaylıkla göz ardı ederken, güney ülkelerine serbest ticareti dayatan tavırları şüphelilere göre emperyalizmin küreselleşme sürecinde de başrolde olduğunu göstermektedir.³⁶ Açıkçası günümüzde ABD, Kanada, Avustralya ve AB ülkelerinin, tarım sübvansiyonlarını, anti-damping uygulamalarını, gümrük tarifelerini ve kotalarını en çok kullanan ülkeler olduğunu ve serbest piyasa söylemleriyle çelişki içinde olmalarının şüpheli yaklaşımın popülerleşmesindeki payı oldukça büyüktür.³⁷

---

³⁵ Keyman, **a.g.e**, s. 18-19.

³⁶ Giddens, *Elimizden*, **a.g.e**, s. 20.

³⁷ Mehmet Orhan, “Ekonomik Küreselleşme”, **Akademik Araştırmalar**, Yıl 4, S. 15, 2003, s. 17-25.

Tüm bunlardan şüpheli yaklaşımın önemli bir vasfının da tam bir neo-liberalizm eleştirisi olduğu sonucu çıkarılabilir. Zaten Immanuel Wallerstein, Noam Chomsky, Samir Amin, Richard Falk ve William K. Tabb gibi şüpheliler, neo-liberal politikaların iddia edildiği gibi milli ya da evrensel düzeyde bir refah artışı sağlamadığını, aksine ekonomik sistemde dengesizliği artırarak, uluslararası sistemde güneyin kuzeye bağımlılığının artmasına, milli düzeyde de gelir adaletsizliğinin derinleşmesine yol açtığını belirtmektedirler.³⁸ Diğer taraftan şüpheliler, toplumun iyiliği için piyasaların kendiliğinden ahlaklı davranacağı iddialarını da iyi niyetli bulmamaktadırlar. Onlara göre devletin yerine piyasalarda kontrolü sağlayacak bir mekanizmanın ikame edilmemiş olması ve tüm umutların piyasaların son derece ahlaki davranarak toplumsal dengeyi sağlamasına bağlanması önemli bir eksikliklerdir.³⁹ Şüpheli yaklaşımda, küreselleşmeyi kültürel bir emperyalizm olarak değerlendiren görüşlerle ‘medeniyetçi’ ve ‘bölgesel’ söylemler de yaygındır.⁴⁰ Bu görüştekiler, derinleşen eşitsizliğe duyulan tepkinin kutuplaşma yarattığı⁴¹, kutuplaşmanın medeniyetleri ve bölgeselleşmeyi beraberinde getirdiği, yerelleşme güçlenirken ulus devletlerin daha da önem kazandığı görüşündedir.⁴²

Şüpheliler, küreselleşmeye yönelik radikal yaklaşımları da çok abartılı bulmaktadırlar. Onlara göre yaşananlar geçmişten pek farklı değildir ve dünyadaki değişim radikal çevrelerce büyütülmektedir. Moderniteyi aşan yeni bir uygarlıktan söz eden çevrelerin bu iddialarını dayandırdıkları küresel bir ekonomi ve piyasa söz konusu dahi değildir. Ticaret ve yatırımların büyük oranda gelişmiş ülkeler arasında cereyan ettiği, ulus ötesi şirketlerin yerel bağlarını koruduğu ve neo-liberal ilkelerin gelişmiş kapitalist ülkelere çoğu zaman terk edildiği bir ortamda küresel bir serbest pazar iddiasını çok hayalci bulmaktadırlar.⁴³ Zaten, gelişmiş kapitalist ülkelerin kendi çıkarları için küreselleşme şartlarını emperyalizme çevirmiş olmaları küresel bir uygarlık iddiasını geçersiz kılmaktadır. Dolayısıyla şüphelilere göre, yaşananları çok

---

³⁸ E. Joseph Stiglitz, “**Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**”, Çev: Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B Yayınları, İstanbul, 2002, s. 9-13.

³⁹ Anthony Giddens, “**Üçüncü Yol ve Eleştirileri**”, Çev: Nihat Şad, Phoneix Yayınevi, Ankara, 2001, s. 30-34.

⁴⁰ Keyman, a.g.e., 19.

⁴¹ Immanuel Wallerstein, “Yirmi Birinci Yüzyıl: Gün Ortasında Karanlık”, Çev: Sadrettin Karahocagil, **Türkiye Günü**, Sayı 64, Kış, 2001, s. 37-44.

⁴² Samuel P. Huntington, “Batı Tektir Ama Evrensel Değildir”, Çev: Fazıl Osman Yıldırım, **Türk Yurdu**, C. 17, S. 119, Temmuz 1997, s. 117.

⁴³ Recai Coşkun, “**Küreselleşme-Türkiye Eksenli Analizler**”, Beta, İstanbul, 2002, s. 28.

farklı siyasi ve toplumsal bir düzenin habercisi görmek yerine milli yapılanma ve çıkarların yeniden değerlendirilmekte olduğu bir süreç olarak algılanması daha doğru olacaktır.

Dönüşümcüler hakkında ilk ifade edilmesi gereken, küreselleşmeye soğukkanlı olarak artı ve eksileriyle yaklaşmak istemeleridir. Dönüşümcüler, sürecin modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendirecek ölçüde siyasal, sosyal ve ekonomik etkilere sahip olduğunu kabul etmektedirler.⁴⁴ Ekonomik ilişkiler ve iletişim teknolojilerinin ulaştığı düzeye bakarak toplumlararası bilgi, para ve ticari bütünleşmenin durdurulamaz olduğu, dolayısıyla küreselleşmenin dönüşü olmadığı fikrindedirler.⁴⁵ Bununla birlikte, büyük sosyo-ekonomik çalkantıların kaçınılmazlığı, sıkıntı ve sorunların hiçbir ülkenin tek başına üstesinden gelemeyecek seviyeye ulaşması, en önemlisi de sürecin insanlık için önemli imkânlar içermesi, küreselleşmeye kontrollü ve soğukkanlı yaklaşmayı gerektiren hususlardır

Dönüşümcülere göre; yaşananları tarihi bir dönüm noktası haline getiren gelişmeler, ekonomilerde hizmet sektörünün giderek ön plana çıkması ve kitle iletişiminde sağlanan büyük ilerlemelerdir. Özellikle iletişim ve ulaşım alanında sağlanan devrim niteliğindeki gelişmelerle, toplumsal anlamda değişim ve etkileşim son derece hızlanmıştır. Tüm bu yaklaşımlar dönüşümcüleri şüphecilerden ziyade radikallere yakın gibi göstermektedir. Hatta küreselleşme sürecini dönüşü olmayan, kaçınılmaz bir durum olarak ele alışlarına bakarak neo-liberal serbest pazar söylemini dolaylı ya da dolaysız destekledikleri anlamı da çıkartılabilir.⁴⁶ Ancak dönüşümcülerin, gelinen noktayı moderniteden tamamen farklı olarak algılamamaları, onları radikallerden ayıran ince noktadır. Dönüşümcülere göre, insanlığın geldiği bu aşama yepyeni olmayan ancak modernitenin devamı olarak kabul edilen bir geçiş dönemidir ve “yüksek modernite” olarak ifade edilebilir.⁴⁷

Yine radikallerin “kendi kendine ayarlanmış küresel pazar” düşüncesi de dönüşümcülerce gerçekçi bulunmamaktadır. Dolayısıyla dönüşümcüler, gidişatın

---

⁴⁴ Ali Esgin, “Ulus-Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar”, 2001, (Çevrimiçi), <http://www.cumhuriyet.edu.tr/e-dergi/makale/49.pdf/>, (Erişim Tarihi 16.07.2007).

⁴⁵ Vahap Coşkun, “Küreselleşme ve Ulus-Devletin Geleceği”, **Muhafazakar Düşünce**, Yıl 1, S. 1,2004, s.239-257.

⁴⁶ Keyman, **a.g.e.** s. 20.

⁴⁷ Douglas Kellner, “Toplumsal Teori Olarak Post Modernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar”, *Modernite Versuse Postmodernite*, Der: Mehmet Küçük, 2. Baskı, Ankara, Vadi Yayınları, 1994, s. 256.

küresel bir uygarlığa doğru gittiğini kabul etmemektedirler. Ulus-devletin geleceği konusu da radikallerden farklı düşündükleri bir husustur. Onlara göre hemen her şey gibi ulus-devletler de yeni bir yapılanma içindedir ve kendini yenileyerek temel aktör olmaya devam edecektir. Ulusun hala tek meşruiyet kaynağı olarak rakipsiz olması, yerel aidiyetlerin silinemeyeceğinin küreselleşme çağında hız kazanan etnik canlanmayla iyice anlaşılması, bu tespitlerin gerekçeleri olarak sunulmaktadır. Dönüşümcülere göre ulus devletleri yeniden yapılanmaya iten gelişmelerin başında,⁴⁸

- Egemenlik anlayışındaki değişim (mutlaklıktan kayıtlı egemenliğe geçiş)
- Eskisi kadar bağımsız ve etkili milli politikaların uygulanamayışı
- Jeopolitik gelişmeler (mesela yoğun göç) sebebiyle milli kimlik politikalarına yeni bir biçim kazandırılması gereği gelmektedir.

1.1.2. Küreselleşmenin Tarihi Süreci

Küreselleşme kavramının dünya sahnesinde etkin olmaya başladığı zaman XIX. yy ortalarına rastlar. Küreselleşmenin anlamına ilişkin tartışmalar ise 1960'lı yıllarda görülür. Bu anlamda küreselleşme terimi eski olmakla birlikte, 1960'larda uluslararası ekonomik hareketleri betimleme tarzı olarak akademik dile girmiştir. Dünyanın belli bir bölümünün “global bir köy” halini aldığını, bunun ise medya aracılığıyla dünyanın çeşitli yerlerinde ortaya çıkan kolektif temalar sayesinde yaşanan daralma ve küçülme sebebiyle olduğunu söyleyen Kanadalı sosyoloji profesörü Marshall McLuhan, “global” sözcüğünü “iletişimdeki incelemeler” (Exploration in Communication) adlı eserinde kullanarak küreselleşme sözcüğünü kullanan ilk kişi oldu. Bu şekilde dünyanın küçülmesi ve küreselliği, bir bütün olarak algılama bilincinin yükselmesi önce McLuhan'nın küresel köy kavramlaştırmasıyla ifade edilmiş oldu.⁴⁹

Bir başka görüşe göre; küresel (Global) ve küreselleşme (Globalization) terimleri tarihte ilk kez Reiser ve Davies'in 1944 yılında yayınladıkları küçük bir

⁴⁸ Giddens, *Elimizden...*, a.g.e., s. 29.

⁴⁹ Rana Aslanoglu, “**Kent, Kimlik ve Küreselleşme**”, Asa Kitabevi, Bursa, 1998, s. 138.

okuma kitabının 212. ve 219. sayfalarında yer aldı ve tarihte ilk kez Webster lügatine 1961 yılında Globalization (Küreselleşme) olarak girdi.⁵⁰

Küreselleşme terimine kavramsal bir nitelik kazandıransa Ronald Robertson'un çalışmaları ve onun Küreselleşme (Globalleşme) adlı kitabının olduğu söylenebilir.⁵¹

1980'li yılların başına kadar dağınık ve sürekli bir kullanımı olmayan "küreselleşme" sözcüğü özellikle bu yıllardan itibaren yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren "küreselleşme" sözcüğüne değinmeyen hiçbir siyasi ve iktisadi söylem yok gibidir. Küreselleşme teriminin birden yaygınlaşmasının, daha önce değindiğimiz gibi terimin anlamının açık olmamasında ve olguya ilişkin tutumların farklı olmasının rolü büyüktür.

Tanımında olduğu gibi küreselleşmenin tarihi sürecine ilişkin olarak da fikir adamları arasında çeşitli görüş ayrılıkları vardır. Küreselleşmenin, tarihin ilk dönemlerinden itibaren fetihçi uygarlıklara kadar götürüldüğü söylenebilir. Merak, hırs, savaş, seyahat, ticaret, göç gibi hususların insanları kendi coğrafyalarını aşan düşünce ve davranışlara ittiği, dolayısıyla küreselleşmenin insanlığın tarihiyle yaşıt olduğu görüşü, küreselleşmenin başlangıcı hususunda ortaya atılan başlıca tezlerdendir.⁵²

Diğer bir görüşe göre; sınır aşan karşılıklı ekonomik bağlantıların ilk defa görülmesinden ötürü küreselleşmenin başlangıcı olarak XVI. yüzyılı esas alan yaklaşımdır.⁵³ Zira bu yüzyılda coğrafi keşifler ve giderek kurumsallaşan sömürgecilik sayesinde hem ekonomik faaliyetler yerellikten çıkmış, hem de devletler ve kültürler arasındaki ilişki ve etkileşimler giderek güçlenmiştir. Bu dönemde hüküm sürmüş devletler olan İspanya, Portekiz, Fransa, Hollanda ve İngiltere gibi sömürge imparatorluklarında mal, sermaye, emek ve fikirler serbestçe dolaşabilirken, sömürge siyaseti sayesinde birçok batılı şirket küresel bir görünüm kazanmıştır.

XVI. yüzyılda yoğunlaşan ve küreselleşmenin temelleri olarak ifade edilebilecek bu gelişmelerden günümüze iki küreselleşme dalgasının yaşandığı söylenebilir. Birinci

---

⁵⁰ Necati Ulunay Ucuzsatar, "**Dünya Politikasında Küreselleşme ve Atatürk**" Genelkurmay ATESE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 12.

⁵¹ Keyman, "Türkiye ve...", **a.g.e.**, s. 284-286.

⁵² Özcan Yeniçeri, "Çokuluslu Şirketler, Milliyetçilik ve Ulus-Devlet Üzerindeki Baskılar", **2023**, S. 17, Eylül 2002, s. 50-58

⁵³ Vahap Coşkun, **a.g.e.**, s. 239.

dalga olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlayıp Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüş olan sınır aşan ekonomik ilişkilerdeki yoğunlaşma gösterilebilir. İkinci dalga ise XX. yüzyılın ikinci yarısından beri sürmekte olan, asıl dinamiğini teknolojik gelişmelerin teşkil ettiği, ekonomi merkezli olmasına karşın, siyasi, sosyal ve kültürel anlamda işbirliği ve yakınlaşmayı ön plana çıkarmış bir süreçtir. Bu dalganın 1970'li yıllarla birlikte hız kazanmasında, teknolojik gelişmelere liberalizmin eşlik etmesinin, gelişmemiş ülkelerle, Doğu Blok'u ülkelerinin serbest ekonomiye geçmiş olmalarının da büyük etkisi olduğu söylenmektedir.⁵⁴

Küreselleşmenin tarihsel boyutundan bahsederken, yaklaşık beş asır boyunca sürecin temel dinamiğini oluşturan kapitalizmle olan ilişkisine ayrıntılı bir şekilde değinmek gerekir. Çünkü XVI. yüzyıldan beri küreselleşmeyi desteklediği görülen süreçler, daha çok kapitalist tercih ve uygulamaların eseridir ve günümüz küreselleşmesinin önemli bir özelliği olarak da, kapitalizmin hiç olmadığı kadar derinleşerek genişlemesi (insan hayatının her alanını etkilemesi anlamında) gösterilebilir.⁵⁵

Küreselleşmenin tanımları yapılırken birbirinden çok farklı algılamaların olduğundan bahsetmiştik. Tabb, küreselleşmenin kapitalizmin yeni formu olduğunu belirtirken, insanların bunu farklı şekillerde algılamasını şu şekilde ifade eder: “İnsanların içinde yaşadıkları düzeni anlama çalışmaları, bir grup körün fil tanımayla çalışmasını anlatan eski öyküyü hatırlatır. Söz konusu fil kapitalizmdir. Hayatımıza giren varlığı o kadar büyüktür ki, karşısında kişisel deneyimlerimizle edindiğim bilgi, her biri yakaladığı parçasından filin ne olduğunu anladığını sanan körlerin durumuna benzer. Bir tanesi kollarını filin bacağına dolar ve fil denen şeyin bir ağaç kütüğünden ibaret olduğunu söyler. İkincisi devasa gövdesine dokunur ve “ bu eski kulenin duvarlarının sağlam ve kalın” olduğunu ifade eder. Bir başkası kuyruğunu yakalamıştır ve filin kalın bir organ olduğunu güvenle ilan eder. Kulağına dokunan bir başkası çengel bitkisinin dev yaprağını tanımıştır. Her biri, kendi kişisel ve yerel deneyimleriyle edindiği bilgiyle bir bütün olarak fil anlamış olduğundan emindir. Ve tabii ki sırtında yolculuk edenlerin filin doğası hakkındaki deneyimleri, ayakları altında ezilenlerinkinden bütünüyle farklıdır. Filin kendisi ise duygudan, ahlaktan ve vicdandan yoksundur.

Yeni kapitalizm yeni bir bin yılın başında aldığı şekilsiz biçimiyle kalmıştır. Onun hakkındaki görüşler henüz tamamlanmamıştır. Çünkü devasa filimiz, doğasının temel unsurlarını korusa da, hatta bu

---

⁵⁴ Aytakin Yılmaz, “İkinci Küreselleşme Dalgası”, Vadi Yayınları, Ankara, 2004, s. 36-37.

⁵⁵ Burak Ülman, “Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Denemesi”, 2003, (Çevrimiçi), <http://www.stratejikyildiz.edu.tr/makale4.htm/>, (Erişim Tarihi: 05.07.2007).

unsurlar dramatik dönüşümleri boyunca değişmeden kalmış olsa da sürekli şekil değiştiriyor gibi görünmektedir. Öyle ki başkalarının ağzında sürekli bir yaratık haline gelmekte, aynı hayvan olduğu anlaşılmamaktadır. Yirminci yüzyılın başlarındaki tartışmanın ana konusu, artık yeni ve farklı bir kılıkta ortaya çıkan bir yaratığın o aynı eski fil olduğunun anlaşılmamasıdır”.⁵⁶

Ahlaksız fil olarak nitelenen kapitalizmin şeklinde ve biçiminde değişmeler olsa da, mantığının ve amacının değişmediği ve günümüzde de hala varlığını sürdürdüğü belirtilmektedir. Nitekim farklı bir adla –küreselleşme olarak – karşımıza çıktığı ifade edilmektedir.

Küreselleşme, Avrupa'nın başlattığı bir süreçtir. Avrupa merkezli söylemin dünyayı yeniden yapılandırma işleminin ve teşebbüsünün bir sonucudur. O nedenle, küreselleşme olgusu tarihsel süreçte kendini açığa çıkaran sosyal, kültürel, ekonomik ve düşünsel süreçlerden bağımsız olarak kavranamaz. Küreselleşme özü itibarıyla kendini ekonomik, sosyal ve düşünsel olarak az gelişmiş ülkelere empoze eden gelişmiş ülkelerin başlattığı bir olaydır.⁵⁷

Daha genel bir çerçeveden bakıldığında; küreselleşme kapitalizmi de içeren modernliğin yani, kapitalist modernliğin batı toplumlarından dünya ölçeğine yayılmasıdır. Nitekim modernlik yapısal olarak küreselleştiricidir. Başka bir deyişle, küreselleşme modernliğin genişlemesinden başka bir şey değildir.⁵⁸

Küreselleşme, kapitalizmin dönüm noktalarından biridir. Bu dönüm noktaları, kapitalizm ve Avrupa'nın yerküreyi işgal etmesinin sonucu olan modern kutuplaşmanın eşzamanlı doğumu (1500), merkantalist geçiş döneminin sonu, kapitalist üretim tarzının tam palazlanmış şekliyle billurlaşması Fransız Devrimi (1800), kapitalizmin tekelci kapitalizme dönüşmesi, sosyetezmin sonu ve yeni bir küreselleşme şafağıdır (1990).⁵⁹ Bu bağlamda küreselleşme kapitalizmin en son ve en ileri aşamasıdır denilebilir.

---

⁵⁶ William K. Tabb, “**Ahlaksız Fil, 21. Yüzyılda Küreselleşme ve Sosyal Adalet Mücadelesi**”, Çev: Ercüment Özkaya, Epos Yayınları, Ankara, 2002, s. 18.

⁵⁷ Hatice Nur Erkızan, “Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri”, **Doğu-Batı Dergisi**, 2002, S. 18, s. 57-70.

⁵⁸ Anthony Giddens, “**Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği**”, Çev: Müge Sözen ve Sabir Yücesoy, Metis Yayınevi, Ankara, 2002, 66-67.

⁵⁹ Samir Amin, “**Küreselleşme Çağında Kapitalizm**”, Çev: Vasıf Eranus, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 77-78.

Kapitalizm XVI. yüzyılda doğmuştur. Ancak XV. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın batısında yaşanan köklü değişimler kapitalizmin doğuşuna kaynaklık etmiştir. Bu dönemde okyanuslar geçilmekte, kentler ağırlık ve önem kazanmakta, o zamana kadar görülmemiş ölçüde zenginleşen yeni ve güçlü bir ticaret kesiminin toplumsal etkinliği artmaktadır. Dünyanın ekonomik merkezi Akdeniz'den kuzeye kaymaktadır. Gerek düşünce yaşamında ve gerekse siyasal anlayışlarda Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketlerinin etkisiyle yepyeni ve devrimsel gelişmeler baş göstermektedir.⁶⁰ Bu durumda kapitalizmin gerçek hareket noktasının Rönesans ve Reformasyon yüzyıllarında başladığı söylenebilir.

1492 Amerika'nın keşfi kapitalizmin şekillenmesinde önemli bir süreçtir. Çünkü Amerika'nın keşfi, Ümit Burnu'nun dolaşılması, yeni kıtalara ulaşılması Avrupa pazarının genişlemesine kaynaklık etmiş ve burjuvazi için yeni alanlar oluşturmuştur. Bu durum feodal üretim tarzında önemli değişikliklere yol açmış ve zamanla feodalizmin tarih sahnesinden silinmesine ve yerini kapitalizme bırakmasını sağlamıştır.

Marx ve Engels bu önemli süreci şu şekilde ifade ederler: “Amerika keşfi, Ümit Burnu'nun dolaşılması, yükselen burjuvazi için yeni bir alan açtı. Doğu Hindistan ve Çin pazarları, Amerika'nın sömürgeleştirilmesi, sömürgelerle ticaret, değişim araçlarının ve genel olarak metallerin artışı ticarete, gemiciliğe, sanayiye ve o güne kadar görülmemiş bir atılıma sebep oldu. Böylelikle çöküş halinde olan feodal toplumdaki devrimci unsura da hızlı bir gelişim sağladı. Sanayi üretiminin kapalı loncalar tarafından tekelleştirildiği feodal sanayi sistemi, yeni pazarlar açıldıkça durmadan büyüyen gereksinimlere artık yetmiyordu. Onun yerini manifaktür sistemi aldı. Lonca ustaları imalatçı orta sınıf tarafından bir kenara itildiler; farklı lonca birlikleri arasında işbölümü karşısında yok oldu. Bu arada pazarlar durmaksızın büyüyor, talepler de aynı oranda artıyordu. Manifaktür bile artık yeterli değildi. Tam bu sırada, buhar ve makine, sanayi üretimini devrimcileştirdi. Manifaktürün yerini modern sanayi, orta sınıfın yerini sanayici milyonerler ve modern burjuvazi aldı”.⁶¹

Modern sanayi Amerika'nın keşfiyle hazırlanan dünya pazarını yaratmıştır. Dünya pazarı ise ticarete, gemi ve kara taşımacılığına muazzam bir ivme kazandırmıştır. Bu gelişme, endüstrinin yayılmasını derinden etkilemiştir. Endüstrinin, ticaretin, gemiciliğin ve demiryollarının gelişmesiyle birlikte burjuvazi de gelişmiştir. Sermayesini artıran burjuvazi feodaliteden kalma bütün sosyal sınıfları geri plana

⁶⁰ Gencay Şaylan, “Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi”, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 34-35.

⁶¹ Karl Marx ve Fredrich Engels, “Komünist Parti Manifestosu”, Çev: Sol Yayınları Yayın Kurulu, Sol Yayınları, Ankara, 1998, s. 10-11.

itmiştir. Burjuvazi çoğunluk üzerinde egemenliğini sürekli olarak artırarak bütün feodal ve ataerkil ilişkilere son vermiştir. Kapitalist üretim tarzının yönlendiricileri olan burjuvazi, kendi sınıfsal çıkarını ön planda tutarak, korkunç bir sömürü düzeni inşa etmiştir.⁶²

XVI. yüzyıldan XIX. yy sanayi devrimine kadar uzanan dönem, feodalizmden kapitalizme geçiş dönemi olarak adlandırılabilir.

XIX. yy sonlarında kapitalizmin giderek daha fazla uluslararası olması; buna dayalı olarak sömürgeciliğin etkisiyle uluslararası pazarların gelişmesi; yatırım ve üretim sistemlerinin genişlemesinin ardından finansal yatırım, spekülasyon ve ticaretin serbestleşmesi süreci yaşanmıştır. Bu dönemde kapitalizmin tekelci kapitalizme dönüşmesiyle birlikte, sermaye uluslararası bir nitelik kazanmıştır.

Kapitalizmin temel yapısı, sermaye birikimine başka bir deyişle kar hadlerinin artmasına bağlıdır. Sermaye birikim sürecinde düşüş başladığı andan itibaren piyasada durgunluk ve ardından da kriz ortaya çıkar. Ekonomik kriz ise daha sonra toplumsal alana yayılır ve giderek üst yapıyı etkiler. Kapitalizmi, kendinden önceki sistemlerden ayıran özellik, çok dinamik ve kendini yenileyebilir olmasıdır. Kapitalizmin tarihsel gelişimine baktığımızda bu yenilenme sürecinin “kriz, krizden çıkış, büyüme, tekrar kriz” türünden bir devresel gelişme göstermektedir.⁶³ Kapitalizmin, kendini yeniden yapılandırarak bir toplumsal sistem olarak devam ettiği söylenmektedir.

Özetlemek gerekirse kapitalizm üç temel olgu etrafında şekillenir:

1. Üretim araçlarının az sayıda insanın elinde toplanması ve bunların, doğrudan kullanılan işçilerin mülkiyetinden çıkıp, toplumsal üretim güçleri haline alması.
2. Emeğin kendisinin toplumsal emek halinde örgütlenmesi, el birliği, iş bölümü ve emeğin doğal bilimlerle birleştirilmesi.
3. Dünya pazarının yaratılması.

⁶² Sezgin Kızılcılık, “Atatürk’ü Doğru Anlamak”, Anı Yayınları, Ankara, 2003, s. 158-159.

⁶³ Şaylan, Küreselleşmenin, a.g.e., s. 11.

Kapitalist sistem ancak bir dünya ekonomisi çerçevesinde var olabilir. Dünya ekonomisi, kapitalizm, XVI. yüzyılda yerkürenin sadece bir parçasıyken (Avrupa ve Amerika kıtasının bazı kısımlarında) zamanla bütün yerküreyi kapsayacak şekilde genişlemiştir. Ekonomi, şimdi ve geçmişte, her zaman, kapitalist bir dünya ekonomisidir.⁶⁴

Kapitalist bir dünya ekonomisinin, toplumsal faaliyet dinamiği sonsuz sermaye birikimidir. Buna bazen değer yasası adı verilir. Sonsuz sermaye birikimi, her şeyin gittikçe daha fazla metalaşmasını gerektirir. Kapitalist bir dünya ekonomisi sürekli bir eğilim göstermektedir. Meta zincirlerinin uzunluğu, dünya ekonomisindeki iş bölümünün sınırlarını belirler. Bu zincirlerin ne kadar uzun oldukları ise çeşitli etkenlere bağlıdır. Zincirlere dâhil edilmesi gereken hammadde türüne, nakliyat ve iletişim teknolojisinin durumuna ve belki de en önemlisi, kapitalist dünya ekonomisi içindeki egemen güçlerin yeni bölgeleri kendi şebekeleri içine katabilecek siyasi güce ne ölçüde sahip olduklarına bağlıdır. Şu anki yapının tarihsel coğrafyasının başlıca üç uğrağı vardır; birincisi, 1450 ile 1650 arasındaki başlangıçtaki yaratılma dönemidir; bu dönemde modern dünya sistemi aslen Avrupa'nın çoğu kısmına (ama Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu hariç) ve bir de Amerika kıtasının bazı parçalarını içermeye başlamıştır. İkinci uğrak, 1750'den 1850'ye kadar süren büyük genişlemeydi; bu dönemde aslen Rus İmparatorluğu, Güney Asya ve Güney Doğu Asya'nın bazı parçaları ve Amerika kıtasının geri kalan yerleri sisteme dâhil edildi. Üçüncü ve son gelişme 1850-1900 döneminde gerçekleşti; bu dönemde aslen Doğu Asya ve ayrıca Afrika ile Güney Doğu Asya'nın geri kalan kısmı ve Okyanusya'daki çeşitli başka ülkeler iş bölümüne dâhil edildi. Bu noktada, kapitalist ekonomi dünyası gerçekten küreselleşti. Kendi coğrafyasına yerkürenin tamamını dâhil eden ilk tarihsel sistem oldu.⁶⁵

Kapitalist dünya ekonomisinde, uluslararası meta zincirleri sistemin en başından beri yaygın olup XIX. yüzyılın ikinci yarısından beri küresel bir nitelik kazanmıştır. Bu süreçte teknolojik ilerleme daha fazla sayıda ve daha farklı türde malları büyük mesafeler üzerinde taşımaya mümkün kılsa da, XXI. yüzyılda bu meta zincirlerinin yapısında ve işleyişinde temelde hiçbir değişiklik olmadığı söylenebilir.

---

⁶⁴ İmmanuel Wallerstein, “**Dünya Sistemleri Analizi**”, Çev.: Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, Arom/Toplum Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 45.

⁶⁵ İmmanuel Wallerstein, “**Geçiş Çağı**”, Çev.: Nuri Ersoy vd., Avesta Yayınları, İstanbul, 2000, s. 69-70.

Kapitalizmin yeni adı olarak küreselleşmenin XVI. yüzyılda şekillenmeye başladığı düşüncesinden hareketle, küreselleşme ile kapitalizmin kökenlerinin birbirine eş zamanlı olduğu söylenebilir. Bu konuda önemli çalışmaları olan akademisyenlerden biri de Samir Amin'dir. Amin, ekonomist/ekonomi politikçi olarak bilinmesine ve anılmasına karşın, kapitalizm ve onunla bağlantılı sorunların çözümü ile uğraşan günümüzün en önemli sosyologlarından biri olarak kabul edilir.⁶⁶

Amin, kapitalist sistemin yani küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını, beş yüz yıl önce Amerika'nın keşfiyle başlayıp Aydınlanma Çağı'nın evrenselliğinde devam ettiğini ifade ederek, her türlü iletişimin evrenselleşmesi ve yıkım araçlarının küresel yıkım yeteneği kazanmasıyla birlikte, küreselleşmenin son kırk yılda tartışmasız yeni bir evreye girdiğini söylemiştir.

Amin'e göre yeni küreselleşmiş kapitalizmin ana karakteri, şimdiye kadar eş görülmemiş "üç kutuplu" yapı, yani Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Avrupa Topluluğu, arasındaki karşılıklı iç içe geçmedir.

Kapitalizmin adeta bir hayalet gibi tüm dünyada dolaştığı vurgulanmaktadır. Kapitalizmin dünya ölçeğinde yayılması da küreselleşmenin kendisini oluşturduğu ifade edilebilir. Küreselleşme varlığını hissettirmeden ya da sevimli ve insanlığa faydalı bir olguymuş gibi kendini göstererek, tıpkı bir "hayalet" gibi toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel alana nüfuz etmekte ve yayılmaktadır. Bu yayılma sürecinin aynı zamanda yıkıcı özellikleri de beraberinde taşıdığı söylenebilir.

Bugünkü kapitalist egemen güçlerin yıkıcı programını Amin şu şekilde ifade eder: "İşçi sınıfının kazanılmış haklarını yok etmek, sosyal güvenlik ve istihdamı koruma sistemlerini parçalamak, yoksulluk kriterlerine dönmek, üretici sistemlerine taşeron statüsü yüklemek, görece sanayileşmiş ülkelerin fırsatlarını sınırlandırmak. Belli çevre ülkelerini hammadde sağlayıcıları olarak modası geçmiş statülerine döndürmek ve gezegenin kaynaklarının çarçur edilmesini hızlandırmak".⁶⁷

Amin, dünya ekonomik sistemini merkez sistemleri ve çevre sistemleri olmak üzere iki parçaya ayırarak inceler. Merkez sisteminde üretim kitlesel tüketime yöneliktir. Emek ile sermaye arasındaki çelişkiyi en az düzeye indirecek toplumsal bir antlaşma kurulmuş durumdadır ve kendine yeterlidir. Çünkü dış etkilere

⁶⁶ Kızılcelik, Küreselleşme, **a.g.e.**, s. 48.

⁶⁷ Amin, Küreselleşme, **a.g.e.**, s. 9.

etkilenmemektedir. Kendi iç dinamiklerini kurmayı başarmıştır. Buna karşın çevre ekonomileri, merkezin ihtiyaçlarını karşılama işlevi üstlenmiştir. Bunu da ihracat aracılığıyla yapmaktadır. Burada üretilen artı değer çeşitli şekillerde merkez ülkelere aktarılmaktadır. Düşük ücret politikaları görülmektedir. Üst sınıflar lüks tüketime yönlendirilirken alt kesimler çok ciddi yaşamsal zorluklar içindedirler. Bunun için çevredeki yoksulluk, imtiyazlı sınıfları beslemektedir.

Merkez ülkeler, Çevre ülkelerdeki hammadde ve besin kaynaklarını sömürmektedir. Bu sömürde, egemen güçler gücüne güç katarken, çevre ülkeler yoksullaşmakta ve güçsüzleşmektedirler. Bu durum kapitalizmin doğasında var olan eşitsizlik olgusunu daha da derinleştirmektedir. Küreselleşme, merkez-çevre kutuplaşması ile eşitsizliği yeniden üretme eğilimindedir.

Merkez-çevre kutuplaşmasını koruma adına egemen güçler (merkez), kendi nüfuz bölgelerinde disiplini sağlamak üzere bölgesel güç odaklarını desteklemeye devam edeceklerdir.⁶⁸

Kapitalizm-küreselleşme ilişkisini en iyi açıklayanlarda biri de Tabb'dır. Kapitalizm ya da yeni adıyla küreselleşmeyi kitabında adını oluşturan "Ahlaksız Fil'e" benzetir. Tabb'a göre kapitalist küreselleşme duygudan, ahlaktan ve vicdandan yoksun olan ahlaksız bir fil olarak dünyada eşitsiz bir durum yaratmıştır. Kapitalizm-küreselleşme insanları aptallaştırmıştır. Aptallaşan insanlar ise yaşadıkları dünyayı anlama noktasında sıkıntı çekerler. Bu nedenle, fili anlamaya çalışırken filin altında ezildiklerinin farkında değillerdir.

Tarihsel açıdan bakıldığında küreselleşme, batı kültürünün düşünce tarzlarının, sömürgecilik ve emperyalizmi destekleyen ekonomik örgütlenmesinin üstünlüğünü varsayan uzun bir geleneğin sonucu olarak da anlaşılmalıdır. Halklar fethedilmiş ve boyunduruk altına alınmıştır. Doğal ve insani kaynakları talan edilmiştir. Fatihlerin kibri sömürücülerin, karanlıkta yaşayanlara aydınlık getirdiği, daha iyi bir yaşam tarzına giden yolu görmelerine yardımcı olduğu hikâyeleriyle meşrulaştırılmıştır.⁶⁹

---

⁶⁸ Samir Amin, "Eşitsiz Gelişme", Çev.: A. Kotil, Arba Yayınları, İstanbul, 1991, s. 65.

⁶⁹ Tabb, a.g.e., s. 38.

Küreselleşme, özellikle XX. yüzyıldaki sosyo-ekonomik, politik ve kültürel dönüşümler ve bu dönüşümlerin ortaya çıkardığı yapılanmalara vurgu yapar. Bu bağlamda, küreselleşmenin XX. yy sonlarında gündeme gelmesi nedensiz değildir. Bu durumun arka planında kapitalizmin son yapısal kriziyle bağlantılı Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle ilgili gelişmeler vardır. Başka bir deyişle, 1973–80 dönemi, 1980 sonrasında ivme kazanacak küreselleşme sürecinin ortaya çıkması açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bu dönemim gelişmelerine değinmek küreselleşme sürecini kavramakta faydalı olacaktır

1970'li yılların başında dünya pazarlarında dolar aleyhine ve genelde paralar, altın ve hammaddeler üzerinde büyük spekülasyonlarla başlayan sarsıntı, Breton Woods Para Sistemi'nin çökmesiyle (doların altın/döviz standardından ayrılması) sürdü. Petrol İhracatçı Ülkeler'in (OPEC) petrol fiyatını 1973 sonunda dört kat artırması ve ABD'nin Vietnam'daki yenilgisi bu dönemin doruk noktasıdır. 1974'ten itibaren bütün göstergelerin olumsuzlaştığı görülüyordu; sermayenin kar haddi hızla düşüyordu. Üstelik bu olumsuzluk uzun süreli gibiydi. Petrol fiyatlarının patlaması, OPEC'de büyük bir durgunluğa yol açmıştı. Durgunluk her yerde fiyatların artışıyla gitmekteydi. Gelişmekte Olan Ülkeler'in (GOÜ) yaşadığı dış borç patlaması da bu dönemde ortaya çıktı. Aslında petrol krizi, sermayenin merkezde kar haddi düşerken bardağı taşıran son damla olmuştur; GOÜ de krize düşünce, doğal olarak, merkezde durum ağırlaşmıştı. 1970'li yıllarda bu istikrarsızlık sürerken Merkez'in bunalımdan etkilenme oranı ve süresi çok farklılaştı. Bu arada iç çatışmaları şiddetlendi. Ayrıca dünya finans sisteminin yaşayabilirliğini tehdit eden ağır borçlu GOÜ' nün denetime alınması gerekiyordu. İşte yeni ekonomik düzen tanımıyla, 1970'li yılların sonunda tüm serbest piyasa, özelleştirme- küreselleşme hedefleri, sermayenin kar haddinin düştüğü ve ABD ile diğer ülkeler arasında çekişmelerin arttığı, bu sırada gündeme getirildi.⁷⁰

1980'li yılların başından itibaren ABD'den kaynaklanan yeni bir ekonomik düzen anlayışı adım adım dünyaya yayıldı. Sermaye krizden çıkabilmek için, *yenidünya düzeni* politikalarını yürürlüğe koyarak, piyasa ekonomisini kamu müdahalelerinden arındırmaya başladı. Çevre ülkelerin borç ödeyemez duruma düşmesi, uluslararası kredi kuruluşları, Uluslar arası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) aracılığıyla

---

⁷⁰ Gülten Kazgan, “Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen”, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 92-93.

yenidünya düzeni politikalarının devreye sokulmasını sağladı. 1980’li yılların ortasında SSCB ve Doğu Blok’unun yıkılması ise komünizm tehlikesini ortadan kaldırarak bu süreci daha da hızlandırdı. 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla birlikte “komünizm tehdidi” ortadan kalkınca, ekonominin insani boyutu tümenden geri plana itildi; sanki ekonomi insan için değil, insan ekonomi için hizmet eden bir araçtan ibaret oldu. Serbest piyasa ve küreselleşme adına milyonların işsiz kalması, açlığı ve sefaleti bunun için ödenen olağan bir bedel gibi görünmeye başladı.⁷¹

Kapitalizmin son yapısal krizi olan 1970’li yıllardaki krizden çıkmak için, küresel egemen güçler, krizin reçetesi olarak, yeni liberalizm ve iktisat politikalarını uygulamaya koydular. “Ulusal düzeyde ekonomi ve sermayenin küçülmesi”, “esnek uzmanlaşma”, “yeniden yapılanma” süreçlerini, siyasal alanda “devletin küçülmesi”, “serbest piyasa sisteminin tam egemenliğini kurması”, “sivil toplumculuk” ya da “yerellik” aracılığıyla “yerel topluluklara geri dönüş” söylemleri dile getiren yeni liberalizm 1980’li yıllardan sonra yani sağın yeni versiyonu olarak dünyada egemen ideoloji haline gelmiştir.

Yeni liberalizm söylemlerinin küresel düzeydeki çatısını ise yenidünya düzeni kavramı oluşturmaktadır. Bu anlamda, tüm dünyanın bu sürece eklenmesi gerektiği tarafından klasik liberalizmin bir devamı olmaktan öte onun hatalarından arınmış hali ile bilimsel bir kuram olarak değerlendirilmekte olup “ideoloji” kavramından soyutlandığı izlenimi verilmeye çalışılmaktadır.

Yeni ekonomik düzenin temeldeki öğretisi, bütün ülkelerin tek pazar oluşturmak üzere dünya pazarıyla bütünleşmesi ve mal-hizmet sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesiyle küreselleşmenin gerçekleşmesidir. Bu amaçla küreselleşmenin olmazsa olmaz kuralları vardır.⁷² Bu kurallar:

1. Özel sektörü ekonomik büyümenin temel motoru haline getirmek
2. Enflasyon oranını düşük tutmak ve fiyat istikrarını sağlamak
3. Devlet bürokrasisini küçültmek

⁷¹ Kazgan, Küreselleşme ve Yeni..., a.g.e., s. 94.

⁷² Haluk Tözüm, "Küreselleşme: Gerçek mi, Seçenek mi?", **Doğu-Batı Dergisi**, 2002, S. 18, s. 152.

4. Bütçe fazlası sağlamasa bile olabildiğince dengeli bir bütçe yürütmek
5. İthal ürünler üzerindeki gümrük tarifelerini kaldırmak veya düşürmek
6. Kotalardan ve yerel tekellerden kurtulmak
7. İhracatı artırmak
8. Devlete ait kamu iktisadi teşebbüslerini ve sanayi kuruluşlarını özelleştirmek
9. Sermaye piyasalarını serbestleştirmek
10. Para birimini konvertibl hale getirmek
11. Ülkedeki sektörleri, hisse senedi ve tahvil piyasalarını doğrudan yabancı mülkiyete ve yatırıma açmak
12. Rekabeti artırmak üzere, ekonomideki kamusal düzenlemeleri azaltmak
13. Bankacılık ve telekomünikasyon sistemlerini özel mülkiyete ve rekabete açmak

Küreselleşmenin olmazsa olmaz kuralları, 1980’li yılların başında evrensel bir model olarak IMF ve DB aracılığıyla uygulamaya konulmuş ve yapısal uyum politikalarıyla çevre ülkelerde adım adım gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Yenidünya düzeni eskisinden farklı bir biçimde yapılanmaktadır. Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu dünyanın ortadan kalkması ile birlikte, merkezde başat siyasi lider ABD’yle birlikte Avrupa Birliği (AB), Japonya da dengeleri değiştirmektedir. Son yıllarda bu aktörlere Çin ve eski gücüne kavuşmaya çalışan Rusya’nın da eklendiği söylenebilir.

Küreselleşme, dünya ölçeğinde merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasında eşitsizliği yeniden üretme eğilimindedir. “Düşük yoğunluklu demokrasi rejiminde yürüyen küreselleşmiş kapitalizm, dünya ölçeğinde eşitsiz gelişmeye yol açmaktadır”.⁷³ Günümüzde küreselleşme, kapitalist ülkelerin etkinliğini sağlayan beş tekel ile varlığını güçlendirmiştir.

---

⁷³ Samir Amin, “Üçüncü Dünya, Demokrasi ve Sosyalizm”, Çev.: Y. Bener ve F. Başkaya, Mülkiyetler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. 10.

Söz konusu tekeller⁷⁴ :

1. Teknolojik Tekel: Merkezin egemenliğindedir. Merkezin dünyaya dayattığı liberal söylemlerin -devletin küçülmesi tezleri- aksine Merkez devletlerince desteklenmektedir. Bu ancak büyük ve zengin bir devletin göze alabileceği devasa bir harcama gerektirir.
2. Dünya Finans Pazarlarının Finansal Tekeli: Sermayenin en küreselleşmiş parçası olan finans kapitalin kaynağı ve yönetimi merkezin tekelindedir. Bu tekeller kuruluşlarını yöneten kuralların liberalizasyonu sayesinde benzersiz bir etkinliğe sahip olmuşlardır. Finans kapital, denetlenemez akışkan ve çekingen yapısı yüzünden çevre ülkeler açısından istikrarsızlıklara ve krizlere neden olmaktadır.
3. Gezegenin Doğal Kaynaklarının Tekelci Kullanımı: Kapitalist birikim mantığının tüm rasyonellik iddialarına rağmen, paylaşılan doğal kaynaklar üzerindeki mücadeleler ve kaynakların düşüncesizce israfı, dünyanın ekolojik dengesini bozarak, dünyayı gelecekte yaşanabilir bir yer olmaktan uzaklaştırmaktadır.
4. Medya ve İletişim Tekelleri: Merkezin kültürel değer kalıplarını çevreye tek tipleştirici bir tarzda dayatmaktadır. Yani ekonomik düzenin gerektirdiği tüketim alışkanlıkları ve bunların meşruiyetini sağlayan ideolojik gerekçeler bu tekeller yoluyla sağlanmaktadır. Bununla kalmamakta siyasal alanda da Çevreyi manipüle edebilmenin, yeni düzenin gerektirdiği hukuki, politik, ekonomik uygulamaların kaçınılmazlığının dayatılması bu dev tekellerle mümkün olmaktadır. Demokrasi ve toplumsal kontrol mekanizmaları bu yolla bertaraf edilmektedir.
5. Kitlesele Yok Etme Silahları Üzerine Tekel: Bu tekel gücü, Soğuk Savaş öncesi gerekçelerinden bağımsızlaşmasına, çevre ülkelerin ve grupların ellerine az da olsa geçmesine rağmen hala ABD'nin egemenliğindedir. Ayrıca ABD'nin bu tekelci gücü (Nükleer güç) uluslararası denetimden bağımsızdır.

Söz konusu tekellerin günümüz Merkez-Çevre dünyasında yarattığı dönüşümün sonucu olarak, zengin ile yoksul arasındaki uçurum giderek daha da büyümüş,

---

⁷⁴ Amin, Üçüncü Dünya..., a.g.e., s. 16-18.

yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik ve krizlerle çalkalanan toplumlar üreterek dünyanın geniş kısımlarını marjinalleştirdiğini söyleyebiliriz.

Batı merkezli küreselleşme sürecinin kutuplaştırıcı yapısı dünyada eşitsizlikleri körükleyen bir yapı sergilemektedir. “Küreselleşme, çok az insanın refah yolunda hızla ilerlediği, büyük bir çoğunluğun ise sefalet içinde yaşamaya mahkum edildiği bir “kazananlar ve kaybedenler dünyası” yaratmıştır.⁷⁵ Kapitalizm örgülü küreselleşme ile küresel boyutta yepyeni bir kaybetmişler ordusu belirmiştir. Küresel düzenin eşitsizlikleri şu şekilde gösterilebilir:

“Güney ülkelerinde 1.3 milyar kişi temiz sudan yoksun. İlkokul çağında 7 çocuktan biri okulsuz...840 milyon insan açlık sınırında...1,5 milyar insanın günlük geliri 1 dolardan az. Kuzey ülkelerinde dahi 8 kişiden biri uzun süreli işsiz, eğitimsiz ve 60 yıldan daha az yaşıyor...1998 yılında 80’den fazla ülke, 1988 yılından daha az gelire sahip. Eski Doğu Blok’unda 18 ülkenin 7’sinde ortalama insan ömrü 1990 öncesine göre 5 yıl daha azaldı 1960’ta dünya nüfusunun en zengin % 20’sini kapsayan ülkelerde en yoksul % 20’sini barındıranlar arasındaki kişi başına gelir farkı 30 kat iken, 1980’de 60 kata, 1990’da 74 kata çıktı. Rusya’da en zenginlerle en yoksullar arasındaki gelir farkı 11 kata çıktı. ABD’de gelir dağılımı hızla bozuluyor. ABD’de en zengin % 1’lik nüfusun vergi sonrası geliri dipteki 100 milyon Amerikalıya denk, bu rakam 1977’de 49 milyon kişiydi. ABD’nin en az gelirliler % 20’lik nüfusu 1998 yılında 1977’dekinden daha düşük gelire sahip... Dünyanın en varlıklı iki kişininin (Bill Gates ve Warren Buffet) toplam serveti tüm az gelişmiş ülkelerinkinden çok. Dünyanın en varlıklı 200 kişisinin serveti dünya nüfusunun % 41’inin toplam gelirinden daha fazla (bu kişilerin servetinden % 1’lik bir vergi, dünyadaki bütün okulsuz çocukların eğitimini karşılayabilmektedir oysa)”⁷⁶

Mevcut tabloda görüldüğü üzere, küreselleşme koşullarının yarattığı bu eşitsizlik, dünyanın birçok bölgesini gittikçe yoksullaştırmış ve sefaletle mahkum etmiştir. Chomsky 1994’ün Ocak ayında San Salvador’da düzenlenen bir konferansta sunduğu raporda şunları belirtmiştir: “Orta Amerika bugün küreselleşmeyi, halkının 500 yıl önce maruz kaldığı fetih ve sömürgecilikten daha yıkıcı bir yağma olarak yaşamaktadır. Bu ifade, gelişmekte olan dünyanın büyük bir bölümü için genelleştirilebilecek bir yorumdur”⁷⁷.

Özetlemek gerekirse küreselleşme yeni bir olgu değildir. Kapitalizmin kendini geliştirerek dünya ölçeğinde yayılmasıdır. Bu yayılma süreci tüm insanlığı etkisi altına

⁷⁵ Giddens, *Elimizden...*, a.g.e., s. 27.

⁷⁶ Temel Demirel, “**Terörist mi Dediniz? Küreselleşme ve Terör!**”, *Küreselleşme ve Terör*, 2. Kitap, Ütopya Yayınları, Ankara, 2001, s. 126.

⁷⁷ Noam Chomsky, “**Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi**”, Çev: Ali Çakıroğlu ve Tuncay Birkan, 2. Basım, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s. 29-30.

olarak, toplumlar ve kültürler arasındaki ilişkileri önemli derecede etkilemektedir. Oluşturduğu kurumlar (IMF, DB, DTÖ) aracılığıyla az gelişmiş (ve gelişmekte olan) ülkeleri kendi kontrolü altında tutmaya çalışmakta ve gelişmiş ülkeler lehine önemli bir avantaj sağlamaktadır.

1.2.Küreselleşmenin Temel Boyutları

1.2.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Elektronik ortamda hızla akan sermaye, sarsıcı sıcak para krizleri, dünya ekonomisine yön veren uluslararası kurumlar, birçok ülkede iş yapan uluslararası şirketler, kapitalizmin derinleşmesi, bunun emperyalizme dönüşme düşünceleri ve kültürün dahi endüstriyel bir nitelik kazandığı bir dünya. Dikkat edilirse, küreselleşmenin yaptığı çağrışımlar daha çok ekonomiye ait figürlerdir ve küreselleşmenin ekonomik bir imaja sahip olması temelsiz değildir. Çünkü küreselleşmenin siyasi ve kültürel süreçlerini hızlandıran, ortaya çıkan yeni toplumsal değişme ve sorunların kaynağında yer alan gelişmeler, esas olarak ekonomik küreselleşme kapsamında cereyan etmektedir. Bu eğilim, son yirmi yıl içinde ulaştırma ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber neo-liberal pazar anlayışının egemen hale gelmesiyle hızlanmıştır. Şüphesiz küreselleşmenin ekonomik boyutu ile ilgili binlerce sayfalık bir eser kaleme alınabilir. Ancak burada çalışmanın maksadını aşmamak için ekonomik küreselleşmenin temel noktalarına değinmekle yetinilecektir.

Ekonomik küreselleşme eğilimini, teknolojinin getirdiği imkânlar ve serbest ticaret anlayışının bütün yeryüzünde yaygınlık kazanmasıyla, dünyanın giderek tek bir pazar konumuna sürüklenmesi şeklinde ifade etmek mümkündür.⁷⁸ Ekonomik küreselleşme ile birlikte dünya ticaret hacmi sürekli artmakta, ekonomik anlamda bağımlılık ve bütünleşme getiren doğrudan ve kısa vadeli sermaye hareketlerinin yoğunlaştığı ifade edilmektedir.

Ekonomik küreselleşmeyi gündeme taşıyan başlıca etmenler olarak; artan uluslararası ticaret ve hızlanan yabancı sermaye (doğrudan veya dolaylı) hareketleri

---

⁷⁸ S. Rıdvan Karluk, “Uluslararası Ekonomi”, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1996, s. 210-211.

gösterilmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının neredeyse tamamı “ulusötesi şirketlerce” (UÖŞ) gerçekleştirilmektedir. ÜÖŞ’lerin üretim politika ve stratejileri zamanla uluslararası bir üretim ağı oluşturmuştur ki, bu durumun, dünya tarihinde görülmemiş düzeye ulaşan ülkeler arasındaki bağımlılığın, dolayısıyla da ekonomik küreselleşmenin dinamiğini oluşturduğu iddia edilmektedir.⁷⁹

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yabancı ülkelerde yatırıma yönelik “Ford”, “ITT” ve “Good Year” gibi Amerikan firmaları ulusötesi şirketlerin ilk örnekleridir. Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurulmasından sonra bu şirketlerin sayıları artmıştır.⁸⁰ UÖŞ’lerin asıl yaygınlaşması ise 1970’li yıllarda yaşanan büyük ekonomik bunalımdan sonra gerçekleşmiştir. Bu kriz sırasında gelişmiş ülkelerde sermayenin, iç piyasalarda yaşanan tıkanıklığı aşmak için dışa açılma stratejisi izlenmiş, bu durum ulusötesi şirketlerin sayısını hızla artırdığı gibi, bu şirketlerin daha gelişmiş bir formu olan “küresel şirketler” de sahneye çıkmıştır. Kar amacıyla, sermaye ve teknolojilerini dünyanın her tarafında en uygun gördükleri noktaya aktaran bu firmalar, ulaştıkları ekonomik güç sayesinde devletler üzerinde baskı unsuru oluşturmaktadırlar.

Ekonomik küreselleşmenin en ileri safhada olduğu alan ise dünya para ve finans piyasaları olarak kabul edilmektedir.⁸¹ İletişim teknolojilerinin sağladığı imkânlarla, birbirine bağlanan finans piyasalarında, yirmi dört saat işlem yapılabilen, elektronik ortamda, kısa vadeli (akışkan) sermaye, bir yerden bir yere anında ulaşabilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki finans kurumlarının ülke içinde yeterli müşteri bulamamaları nedeniyle dış dünyaya açılması, yine bu ülkelerdeki spekülasyoncuların gelişmekte olan ülkelerin menkul kıymetler borsalarına girebilme imkanlarının artmasının finansal küreselleşmeye büyük hız kattığı söylenmektedir. Nitekim ekonomik küreselleşmeye yönelik tüm tanımlarda ve çalışmalarda; teknoloji ve serbest ticaret anlayışıyla birlikte, somut gösterge olarak finansal küreselleşmeye vurgu yapılmaktadır.⁸²

Küreselleşmenin ekonomik boyutunun ortaya çıkardığı gelişmelerin en önemlileri, şüphesiz siyasal ve toplumsal kurumlarda olanlardır. Sınırları engel

---

⁷⁹ Ramazan Gözen, “Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler”, **Liberal Düşünce**, C. 2, S. 7, Yaz, 1997, s. 74-91.

⁸⁰ Şükrü Cicioğlu, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisine Etkileri”, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2001, s. 32.

⁸¹ Giddens, Üçüncü Yol, **a.g.e.**, 61-63.

⁸² Kazgan, Küreselleşme, **a.g.e.**, s. 10.

olmaktan çıkarmaya çalışan ekonomik düzen, toplumsal hayatı da derinden etkilemekte, klasik yapı ve kurumları değişime zorlamaktadır. Ekonomi sahasındaki etkili devlet kontrolü ve müdahalesi zayıflarken, piyasa esaslı bir yapı giderek egemen olmaya zorlanmaktadır.

Ekonomik küreselleşmenin yol açtığı gelişmelerden biri olarak da üretim süreçleri ve pazarlardaki bütünleşmenin ülkelerin siyasi bağımlılığını görülmemiş bir düzeye ulaştırdığı söylenmektedir. Bu bağlamda, gelişmiş ülkeler için ekonomik olduğu kadar siyaseten de kazançlı bir sürecin yaşandığı ifade edilmektedir.⁸³ Bu gelişme, dünya siyasi sistemi açısından ise kuzey ülkelerinin zaten güçlü olan konumlarının daha da pekişmesi olarak nitelenebilir. Zenginlerin daha da zenginleşme hızının, fakirlerin zenginleşme hızından oldukça yüksek seyretmesi eşitsiz ve dengesiz bir gelişme yaratmakta, sonuçta bağımlılık tek taraflı olarak kurumsallaşmaktadır. Ekonomik farkın giderek açılmakta oluşunun, kuzey-güney (merkez-çevre) şeklinde yeni bir kutuplaşmadan bahsedilmesinde temel rol oynadığı da belirtilmelidir.⁸⁴

Küreselleşmenin eşitsiz ve dengesiz bir ekonomik gelişmeyi de beraberinde getirmesinden hareketle, dünya üzerinde belli bir iktidar geometrisinin kurulduğu ve bunun kalıcılaştırılmak istendiği göz ardı edilmemelidir. Küresel bağımlılığa dayanan küresel bir politika stratejisinin takip edildiği, eşitsiz ve dengesiz ekonomik gelişmenin bu stratejinin bir parçası olduğu bugün en çok yapılan değerlendirmeler arasındadır. Küreselleşme, kapitalist sermaye birikimi süreciyle ortaya çıkarak, bu süreçte kazananları ve kaybedenleri olan siyasal bir durum olarak da tanımlanmaktadır.⁸⁵

Bu duruma göre mali ve teknolojik gücü olan çevreler, bu güçlerini kullanarak, milli veya ticari amaçlarla ekonomik gelişmeleri yönlendirmekte, bundan da en büyük zararı “Güney (Çevre) ülkeleri” görmektedir. Büyük güç dengesizliklerinin olduğu bir küresel veya ulusal ortamda, piyasaların her türlü toplumsal sorunu kendi kendine çözeceğine inanmak ancak saflık olarak nitelendirilebilir. Uluslararası finans kaynaklarını kontrol eden ve teknolojiye hükmeden çevrelerin, bunu kendi menfaatlerine göre yönlendirebilecek konumda oldukları apaçık ortadadır. Tek yanlı

---

⁸³ Yılmaz, a.g.e., s. 126.

⁸⁴ Taner Timur, “Küreselleşme ve Demokrasi Krizi”, 2. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 2000, s. 382.

⁸⁵ Abdullah Özkan, “Küreselleşme ve Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye”, Tasam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 67.

ekonomik bağımlılığın her geçen gün güçlenmesi, küresel ekonomik güçlerin önerdiği politikalar ile güneyin (çevrenin) bağımlılığı üzerine kurulan finansal ilişki, bunun açık bir göstergesi olarak lanse edilebilir.⁸⁶

Radikallerin (Aşırı küreselciler) dünya çapında bir refah artışından bahsetmesine karşın, gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunda gerçek anlamda bir refah artışı olmadığı ve yoksulluğun dünya genelinde arttığı söylenebilir. Bu düşüncenin temelinde, gelir dağılımındaki küresel, bölgesel ve toplumsal düzeyde eşitsizliğin artmakta oluşunun yattığı ifade edilebilir.

Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde orta ve alt, gelişmiş ülkelerde de alt sınıfların, büyüdüğü iddia edilen refahtan pay alamadıkları görülmektedir.⁸⁷ Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve işsizlik sorunlarında küresel düzeyde bir ilerleme sağlanamadığı takdirde, ekonomik küreselleşmenin siyasal anlamda kargaşa ve kutuplaşma getirme ihtimalinin kuvvetli olduğu söylenebilir.

1.2.2. Küreselleşmenin Kültürel Boyutu

Kültür, toplumların kendine has hayat tarzlarını meydana getiren inanç, davranış ve değerlerin ifadesi olarak tanımlanabilir. Kaçınılmaz bir olgu olan kültürler arası etkileşimin, küreselleşme sürecinde daha da yoğunlaştığı kabul edilmektedir. Küreselleşmenin kültürel ayağında görülen en dikkat çekici gelişme, bu etkileşimin bir kültürün (Anglo-Amerikan) dünyanın birçok bölgesini etkisi altına alması şeklinde, yani tek yönlü olarak cereyan etmesidir. Bununla birlikte toplumlar arası farklılığı gündeme getiren yerelleşme dalgasının yaşanması da dikkat çekicidir. Daha çok küresel kültürün dayatmalarına karşı, batı tarzı hayata direniş olarak nitelendirilebilecek yerel değerlere daha sıkı sarılma eğilimi giderek güçlenmektedir. Kültürel sahada birbirine karşı tezat olarak görülen dünya çapındaki bu iki gelişme, küreselleşmenin çelişkili karakterini oldukça açık bir şekilde ortaya koymaktadır.⁸⁸

Küreselleşme, iletişim teknolojilerinin büyük katkısıyla, kültürler arasında etkileşimi çoğaltarak benzeşme etkisi yaratmaktadır. Bu benzeşmeler daha çok Anglo-

---

⁸⁶ Kazgan, Küreselleşme, a.g.e., s. 39-40.

⁸⁷ Yılmaz, a.g.e., s. 125.

⁸⁸ S. Hayri Bolay, “Küreselleşme ve Milli Kültürler”, Küreselleşme, Ed: Cemal Uşak, Ufuk Kitapları, 2002, s. 67.

Amerikan kültürden kaynaklanan; giyim-kuşam, beslenme tarzı, eğlenme usulleri, davranış kalıpları, İngilizcenin yaygınlığı ve batı kaynaklı olduğu söylenen değerlerin (kadın hakları, çoğulculuk, serbest pazar anlayışı vb) evrensel değerler haline gelmesi gibi hususlardır ki tüm bunlar küresel kültür kodları olarak ileri sürülmektedir. Anglo-Amerikan kültür değerlerinin dünya ölçeğinde bu şekilde yaygınlık kazanmasını “kültürel türdeşleşme” olarak ifade etmek mümkündür.⁸⁹

Günümüzde kültürel türdeşleşmenin yaygınlaşmasını ve devamlılığını arzulayıp müziği, giyimi, beslenmeyi hatta iletişimi biçimlendiren ve dünya toplumunu pazar olarak gören güçlü bir kültür endüstrisinin varlığından söz edilebilir. Marka cazibesi yaratarak (moda etkinlikleri ve reklâmlarla), günlük tüketim alışkanlıklarını tüm dünyada benzer davranış biçimlerine sokmaya (yani tek boyutlu bir kültürel kimlik oluşturmaya) çalışan, dev bir endüstri söz konusudur.

Küreselleşmenin, kültürel benzeşme dayatmalarına karşın kültürler arası farklılaşma da hızlanmaktadır. Tezat oluşturacak bir biçimde homojen bir kültür ve toplum oluşturma iddialarına (gayretlerine) karşın, yerel (ulusal) kültürel değerlere dönüş de hız kazanmaktadır. Nitekim bugün dünyanın her tarafında görülen milliyetçilik ve dini değerlere dönüşte yaşanan canlılığın temelinde, türdeşleştirici kültürel baskıların olduğunu söylemek hiç de zor değildir. Küresel kültür oluşturma çabalarına tepkiler, batılı kültürel kodların reddedilişi, bunların yerli kültüre katılımını engelleme ya da en azından yerli kültüre uyumlaştırma çabaları görülmektedir.

Diğer taraftan küreselleşmenin ekonomik anlamda tek yanlı bağımlılığı dayatan yapısının, ekonomik, siyasi ve kültürel tepkilere yol açan toplumlarda “biz” olarak kalma olgusunu güçlendirici etki yaptığı ortadadır. Yine toplumların kendilerine has özellikleri daha rahat fark ettikleri, hayatın daha riskli hale gelmesi karşısında sığımlacak yer olarak yerli (ulusal) kültürlerin ön plana çıktığı da göz ardı edilmemelidir.⁹⁰

Kültürel küreselleşmenin gerek türdeşleşme ve gerekse farklılaşma boyutları önemli siyasal süreçler doğurabilecek niteliktedir. Milli kimlik ve kültürün bir yandan

---

⁸⁹ Ali Yaşar Sarıbay, “Kültürel Bir Olgu Olarak Küreselleşme”, *Küreselleşme*, Ed: Cemal Uşak, Ufuk Kitapları, 2002, s. 45-55.

⁹⁰ Bozkurt, *Değişen Paradigma*, a.g.e., s. 75.

küresel türdeşleşme dayatmaları bir yandan da alt kimliklerde ortaya çıkan canlanmanın tehdidi altına girmesi, ulu-devlet modelini etkileyebilecek nitelikte görülmektedir. Çünkü ulus-devletin temelinde, toplumsal manada tek bir kimlik ve kültür (yani milli kültür ve kimlik) sahibi olma düşüncesi vardır. Küreselleşmenin kültürel boyutunun ulus-devlet üzerindeki etkilerine çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıca değinilecektir.

Küreselleşme sürecinin kültürel sonuçlarına yönelik yapılan değerlendirilmelere bakıldığında, küresel kültürün uluslararası barış ve işbirliğini desteklemeye yönelik olumlu bir gelişme olduğunu söyleyenlere karşın, ulusları, milli kimliğinden koparacak tehlikeli bir gelişme olarak değerlendirenler de göze çarpmaktadır. Ancak küreselleşmeyi olumlu bulanların, Anglo-Amerikan temelli bir kültürel dayatma karşısında sessiz kalmaları dikkatlerden kaçmamalıdır. Oysa küreselleşmeyi savunanların, çoğulcu bir anlayışla dünyadaki bütün kültürleri ortak ve eşit bir zeminde görmeleri gerekirdi. Belli bir kültürü dünya üzerinde yayma ve farklı kültürleri bu baskın kültür (Anglo-Amerikan) içinde eritme ve yok etme gayreti açık bir tezati ifade etmektedir.

Küreselleşme sürecinde ekonomisi ve siyaseti güçlü kültürlerle, böyle bir çevreden beslenmeyen kültürlerin (az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin) baş başa kaldığı bir ortamda çoğulculuktan bahsetmenin, güçlü kültürlerin ekmeğine yağ sürmekten başka bir işe yaramayacağı açıktır. Bu durumda dünya kültürlerinin değil de güçlü kültürlerin küreselleşebileceği, bununsa küreselleşmenin özünde olduğu iddia edilen çoğulculuğa uygun olmadığı dikkat çekmektedir. Bundan da küreselleşmenin kültürel anlamda getirdiği imkânların popüler Amerikan kültürü çerçevesinde bir kültür emperyalizmi için kullanıldığı söylenebilir. Buna göre; küresel bir kültür amacıyla bilinçli bir dayatma söz konusudur ve küreselleşme sürecinde teknolojiyi üreten ve kontrol edebilenlerin kendi değerler dünyasını başkalarına dayatma imkânı giderek artmaktadır.⁹¹

---

⁹¹ Mehmet S. Aydın, “Küreselleşmeye Genel Bir Bakış”, Küreselleşme, Ed: Cemal Uşak, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s. 9-25.

1.2.3. Küreselleşmenin Siyasal Boyutu

Dünya üzerindeki hızlı değişim siyasetin yerleşik çerçevesini de etkilemektedir. Bugün; küreselleşmenin siyaset sahasına etkileri daha çok ulus-devlet kavramı üzerinden olmaktadır. Bu bağlamda ulus-devletin temel niteliklerinden olan milli egemenlik ve milli kimlik tartışmaya açılarak, ulus-devletin işlevselliği sorgulanmaktadır. Küreselleşmenin siyasal boyutuyla ilgili olarak ulus-devlet yapısına etkileri, çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı bir biçimde ele alınacağından, burada sadece temel noktalara vurgu yapılacaktır.

Küreselleşmenin temel boyutlarından kaynaklanan gelişmelerin siyaset alanına yansımalarına bakıldığında, sürecin birçok alanda görülen dönüştürücü ve yeniden yapılandırıcı etkisinin, ulus-devleti de etkisi altına almaya başladığı söylenebilir. Genel olarak küreselleşmeyle birlikte siyaset alanına egemen olan tüm değer, ilke ve eğilimler örneğin birey-devlet ilişkisinde bireyden yana tavır alınması, devletin küçültülmesi, merkeziliğin zayıflaması ve çok kültürlülük gibi uygulamalar, son iki yüzyıla ait olan siyasi sistem ve kurumları değişime zorlamaktadır.

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı en önemli siyasi etkinin, sınırların giderek önemini kaybettiği iddiası ve bağımlılığın artmasıyla, egemenliğin klasik tanım ve örgütlenmesinde ciddi bir dönüşüm yaşanıyor olmasıdır. Bu doğrultuda devletin egemenlik alanlarında görülen daralma, yetki kullanımının yeni usullere bağlanma çalışmaları 1648 yılından beri süregelen uluslararası sistemin de değişmesi anlamındadır.⁹²

Ulusal ve uluslararası düzeydeki klasik yapılanmayı değişime zorlayan tüm bu gelişmeler, esasında yeni bir toplumsal yapı belirlediği düşüncesiyle alakalıdır. İnsanlığın ulaştığı her yeni teknoloji ile değişen üretim ve tüketim ilişkileri, yeni bir toplumsal ve siyasi yapıyı da beraberinde getirmeye zorlamaktadır. Günümüzde bilgi devrimi, modernite kaynaklı sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yapıları değişime ve dönüşüme yönlendirmekte, üretim yapısı ve ilişkilerinde önemli değişikliklere yol açan teknolojinin etkisiyle farklı bir toplum yapısına doğru değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır.

---

⁹² Davut Dursun, “Siyaset Bilimi”, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 134.

Küreselleşmenin dünya üzerinde zorladığı değişim ve dönüşümle ilgili temel sorun, radikallerin (aşırı küreselcilerin) iddia ettiği gibi siyasetin ve toplumsal hayatın ulusal esaslı düşünülmesi ve kurumsallaşması açısından sonun başlangıcı mı olduğu, yoksa dönüşümcülerin ifade ettiği gibi, ulus esaslı ve ulus-devlet merkezli yapılanmada form değişikliğine mi gidildiğidir. Siyasal yapılanmayla ilgili biçim değişikliğinin düzeyi, siyasal ve toplumsal teşkilatlanmaya yönelik öngörülerini değerlendirebilmek için önemli bir gösterge olacaktır. Bu bakımdan, modelin temel nitelikleri ve yapısal özellikleriyle birlikte, siyasal ve toplumsal açıdan insanlığa yapacağı etkiler ortaya konularak yapılacak bir analiz, değişim ve dönüşümün insanlığı nereye götüreceği hususunda aydınlatıcı olabilir.

Küreselleşme sürecinin siyasal anlamda radikallerin iddia ettiği gibi sevimli, şüphecilerin ortaya koyduğu gibi tehlikeli yönlere sahip olduğu söylenebilir. Demokrasi, insan hakları, bireyin önem kazanması, çoğulculuk ve sivil toplumun gelişmesi gibi sevimli gelişmelerin yanı sıra mikro milliyetçilik, etnisite ve din eksenli (ya da mezhepsel) çatışmalar ile dünya üzerinde yaşanacak bölgesel kutuplaşmalar da sürecin kapsamındadır. Hatta sürecin ön plana çıkmaya başlayan özelliğinin tehlikeli karakterdeki gelişmeler olduğu söylenebilir. Dünya siyasetinde egemen güçlerin, birçok ülkedeki siyasal yarışlara kadar iç işlerine müdahale imkânına kavuşmuş olması, ekonomik bağımlılığın oluşması ve siyasal iktidarların tüm başarısızlıklarında faturanın egemen güçlere kesilmesine yol açabilir. Fiili egemenlik aşınmalarının ekonomik çarpıklığın kaynaklık ettiği tepkilere güney (çevre) ülkeler tarafından yüksek sesle dile getirilmesi ihtimal dâhilinde olan bir siyasi gelişmedir. Unutulmamalıdır ki, tıpkı bireysel eşitsizliklerde olduğu gibi büyük güç eşitsizlikleri de zorbalığa ve çatışmalara yol açabilir.⁹³ Nitekim son beş yılda dünyanın geldiği nokta bu ihtimali güçlendirmektedir. Dünyaya kendi menfaatleri doğrultusunda yön vermek isteyen egemen güçler (küresel aktörler), demokrasi, insan hakları vb. kavramları kullanarak gerekli gördükleri ülkeleri bir takım bahanelerle işgal dahi edebilmektedirler.

Bu süreçte siyasal anlamda dikkat çeken en önemli noktalardan biri de, küreselleşmenin siyasal boyutundan kaynaklanan tehdit niteliğindeki gelişmelerin, daha çok güney (çevre) ülkelerinde hissediliyor oluşudur. Kuzey (merkez) ülkelerinde milli egemenlikte fiili aşınmanın pek olmaması, mensubiyet ve kimlik krizlerini

---

⁹³ Fox, a.g.e., s. 56.

derinleştirmemektedir. Bu durum, güç ve meşruiyet gibi temel egemenlik unsurlarının küreselleşme şartlarında daha da önem kazandığını ortaya koymaktadır. Bu durumda güçlü, zengin ve sağlam meşruiyete sahip, demokratik siyasi kültürün yerleştiği devletlerin etkinliklerini daha da artırma şanslarının yükseldiği söylenebilir. Geçmişten bugüne kadar her dönemde, dünya liderliğinde rol oynayan, askeri-siyasal güç ve ekonomik üstünlük faktörlerinin önemi artarak devam etmektedir.⁹⁴

Dünyayı kontrolleri altında tutan devletlerin sahip oldukları ekonomik, askeri ve teknolojik güç sayesinde mevcut konumlarını ve egemen statülerini güçlendirmek için lehlerine sürekli yeni oluşumlar yaratmaya çalıştıkları göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla bu güçlerin dünyayı kontrol etme ve yönetme kabiliyetleri daha da artmış ve artmaktadır. Bu gelişme, çarpık ekonomik küreselleşme devam ettiği takdirde, küresel bir toplum ve kültür iddialarının aksine, yeni bölünme, parçalanma ve kargaşalara meydan verme ihtimalini sürekli yükseltmektedir.⁹⁵ Nitekim Hindistan, İslam Dünyası, Çin ve Latin Amerika ülkelerinin, batıya karşı bölgesel güç odakları olarak kendilerini göstermeye başladığı söylenebilir.

---

⁹⁴ Meryem Koray, “Küreselleşme Süreci ve Ulus-Devlet”, Ekonomi, Siyaset Tartışmaları, 2004, (Çevrimiçi), <http://www.stratejikyildiz.edu.tr/makale1.htm/>, (Erişim Tarihi: 06.07.2007).

⁹⁵ Kemal Karpat, “Soyut Medeniyetler Çatışmaz”, 2005, (Çevrimiçi), http://www.dunyadanbihaber.nettfirms.com/kemal_karpat.htm/, (Erişim Tarihi: 07.07.2007).

2. BÖLÜM

KÜRESELLEŞME ULUS-DEVLET İLİŞKİSİ

“Egemenliğin günbatımını öne sürenler, günümüz dünyasında ulus-devlet egemenliğinin yerini neyin alacağını açıklamak zorundadırlar...Net bir cevabın yokluğunda ulus-devlet egemenliğine geri dönmekten ve bir kez daha devleti nasıl daha güçlü ve verimli kılabileceğimizi anlamaya çalışmaktan başka seçeneğimiz bulunmamaktadır.”

Francis Fukuyama

2.1.Ulus-Devlet Kavramı

Ulus-devlet, modern devlet yapılanmasına milli unsurların eklemlenmesiyle oluşmuş bir siyasi yapılanma modelidir. Toplumsal ve siyasi yapının “ulus” üzerine inşa edilmiş olması, egemenliğin ulusa aitliği, yine ulus esaslı olarak toplumsal bütünlüğün hedeflenmesi ve son olarak ülke sınırlarının ulusun yaşadığı alana göre tayini gibi prensipler, bu milli unsurların başlıcalarıdır. Bu esaslara bakılarak modelin on dokuzuncu yüzyılın popüler akımları olan milliyetçilik ve demokratik düşüncenin yeni yeni kurumsallaşan modern devlet üzerinde oluşturduğu etkiyle biçimlendiği söylenebilir.

2.1.1. Devletin Tanımı

Toplumsal gerçekliğin en önemli unsurlarından biri de şüphesiz devlet kavramıdır. Bir kurum olarak devlet, insanoğlunun yaşam mücadelesi içinde belli koşullara bağlı olarak ortaya çıkmış, yine ortamın ve şartların değişimine göre, belli dönemlerde de biçim ve işlev değiştirmiştir. Bugün küreselleşme olgusu ile tanımlanan yeni şartların, devlet yapısı ve kurumları üzerinde etkili olduğu, devletin birçok özelliğini (egemenlik, teşkilatlanma, işlevler vb.) şu ya da bu ölçüde değiştirdiği söylenmektedir.

Devlet kavramı, modern anlamda batıdaki siyasi kurumların ilk gelişmesinde şeklini bulmuştur. Devlet sözcüğü ilk defa XVI. yüzyılda batı siyasetindeki geleneğe ait çoğulculuğun ortadan kalkması ve böylece toplumsal düzenin sağlanması amacıyla,

egemenlik ve krallık kavramına yeni bir anlam yüklenerek kullanılmıştır. Ortaçağ Avrupası'nda devlet, papa ve imparatorun yetki kavgasına tanıklık eden bir unsurdur. Modern devlet, bu iki unsurun arasındaki mücadele sonucu ortaya çıkmış ve şekillenmiştir. Machiavelli, devleti modern açıdan siyaset literatürüne sokan kişi olarak kabul edilir. Ona göre siyaset, temel olarak üç noktada önem kazanır. Siyasi eylemin amacı devletin gücünü genişletmektir. Bu amaca ulaşmak için akılcı şartlar dâhilinde her şeye müsaade edilmiştir. Devlet, devlet adamının başarısı ve zekâsının ürünü olan bir sanat eseridir. Jean Bodin ise, devlet kavramını kabul edilebilir bir şekilde getirmeyi başaran ilk kişi olarak nitelendirilir. XVI. yy Fransa'sından oldukça etkilenen Bodin, kralliyet gücünün genişlediği, Ortaçağ kurumlarının ve geleneklerinin olduğu bir ülkede yaşamıştır. Hıristiyan ikileminin geleneklerine göre, kilisenin krallara karşı güvenilir bir kaderi ve savunma hakları vardı. Ancak kilise ve krallık arasındaki mücadeleye Bodin'in bulduğu çözüm; her devlette son otorite kabul edilecek ve son kararı verebilecek tek bir tanınmış kanun yapıcının veya hükümrânın bulunması şeklindedir.⁹⁶

Bodin'den günümüze devlet çeşitli evreler geçirerek şekillenmiştir. En genel tanımıyla devlet, “toplumu yöneten kuralları belirleme yetkisine sahip özel kurallar bütünüdür.” Başka bir tanımla “*Hususi bir ülkeye yerleşmiş ve üyeleriyle ilişkilerinde üstün bir eylem, emir ve zorlama gücü olan bir örgütlenmeye sahip insanlar topluluğudur.*” Ya da “*belli bir ülkede bir halk üzerinde otoriteye ve gücün meşru kullanımına sahip olan iktidardır.*” Bu ifadelerle göre devletin sosyal, askeri, siyasi ve ekonomik olarak dörtlü bir işlevi ortaya çıkmaktadır.

- İç düzeni ve topluluğun üyelerinin korunmasını sağlamak,
- Ülkenin savunmasını gerektiğinde silah gücüyle sağlamak
- Kamu alanında olduğu kadar özel alanda da yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkiyi uyumlu ve etkili bir biçimde yürütmek,
- Bir taraftan savunmaya diğer taraftan ekonomik hayata dair gerekli alt yapıları kısa ya da uzun vadede geliştirerek, vatandaşlar arasında adaletli paylaşımı tesis etmek.

---

⁹⁶ Furkan Şen, **a.g.e.**, s. 29.

Bu durumda devlet, içinde iktidarın özümlendiği ve belli bir ülke üzerinde kanun ve meşru güç tekeli sayesinde emretme ve zorlama yetkisine sahip bir kurum olarak karşımıza çıkar.⁹⁷

2.1.2. Modern Devlet

Batı Avrupa’da yaşanan sanayi devrimi, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişe ya da başka bir ifadeyle geleneksel toplum yapısının değişerek modern toplum yapısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Toplumsal yapı ve zihniyetteki değişme doğal olarak siyasi yaşama da yansımış, modern toplumun ihtiyaçları doğrultusunda yeni siyasi kurumlar ve ideolojik yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. “Modern devlet” ve onun egemen formu olan “Ulus-Devlet”, gelişen toplumun ihtiyaçlarına ve eğilimlerine göre oluşmuş yeni siyasi yapılanma biçimleridir.⁹⁸

Hiç şüphesiz ulus-devlete giden süreçte en önemli aşama, “Modern Devlet” yapılanmasının ortaya çıkışı kabul edilir. Bu yapılanmanın temel özellikleri olarak; içte ve dışta tam egemenlik, ülkesel ve siyasi bütünlük, güçlü merkezi idare gibi hususlar gösterilebilir. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru görülmeye başlayan modern devlet, ilk defa sınırları belirgin bir toprak parçasına sahip, kendi halkı üzerinde ara yöneticiler ve özerk kuruluşlar olmaksızın doğrudan egemenlik kullanabilen, topraklarında yaşayan herkese aynı kurumsal ve idari düzenlemeleri uygulayan devlet biçimi olmuştur.

Modern devlet modelinin, teritoryal (ülkesel/toprağa bağlı) bir yaklaşım üzerine inşa edildiği ve önemli bir ihtiyaç olarak belirlenen toplumsal bütünlüğün sağlanması noktasında, ülkeye bağlılık ve etnisiteye dayanmayan yurttaşlık düşüncesinin ön planda olduğu söylenebilir. Modern devlet meşruiyet krizini ise, milli egemenlik ilkesinin oluşturulmasıyla çözmüştür ki, bu husus ulus-devlet formunun temel unsurlarından birini teşkil etmektedir. Modern devletin zamanla demokratik cumhuriyet niteliğini kazanması “ulus” kavramının sisteme entegre edilmesi yahut bir nevi katalizatörlüğü ile olmuştur. Bu gelişme aynı zamanda ulus devleti de oluşturmuştur.⁹⁹

---

⁹⁷ Serdar Şen, “Ulusal Devletten Bölgesel Güç Oyunlarına”, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul, 2002, s. 31.

⁹⁸ İsmail Coşkun, “Modern Devletin Doğuşu”, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s. 175.

⁹⁹ Jürgen Habermas, “Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak”, Çev.: İlknur Aka, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 19.

2.1.3. Ulus-Devlet

Modernleşmenin siyasi anlamda getirdiği en önemli sonuç olarak ulus-devlet gösterilebilir. Milliyetçilik akımları ve demokratik düşüncedeki gelişmelerin etkisiyle, toplumun birleştirici kutsalı ve sistemin meşruiyet kaynağı olarak ulusun, siyasi yapılanmalara damgasını vurması, teritoryal (ülkesel) bir yaklaşım üzerine inşa edilen modern devletleri ulus-devlet formuna sokan başlıca gelişmedir.¹⁰⁰

Ulus-devlette, devletin egemenlik alanı olarak tanımlanabilecek ülke ile ulus arasında milliyetçi ideolojiden kaynaklanan moral ve siyasi nitelikte bağlar söz konusudur. Moral ağırlıklı bağ; ülkenin atalardan kalan, onların hatıraları ile dolu vatan olarak sisteme yerleştirilmesi sağlanmakta, bu şekilde ülke kutsal mahiyeti olan, önemli sadakat noktası olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁰¹ Dolayısıyla ulus-devlet yapılanmasında ülke unsurunun daha önceki devlet biçimleriyle mukayese edilemeyecek düzeyde manevi bir önem arz ettiği söylenebilir. Modelde, ulus ile ülke arasında oluşturulan siyasi bağ ise; ülkenin, ulusun kesin olarak tanımlanmış egemenlik alanını belirliyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Ulus-devlet özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, küresel ölçekte yaygınlığa ulaşmış bir siyasi yapılanma modelidir. Günümüzde Birleşmiş Milletler (BM) örgütüne üye 191 devlet, ulus-devlet modeline göre yapılanmışlardır. Bunun yanında geçmişte ve günümüzde siyasal bağımsızlık için hareket eden birçok ulusçu akım da, bir ulus-devlet kurma hedefine yönelmiştir. Bu nedenle XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren, oluşturulması için mücadele verilen siyasi örgütlenme modeli ulus-devlettir denilebilir.

Tarihi süreç ve kuruluşları itibariyle ulus-devlet yapıları üç ayrı kategoride ele alınmaktadır. Avrupa kıtasında olduğu gibi değişen sosyo ekonomik yapının sonucunda ortaya çıkan ulus devletler, daha çok Amerika kıtasında görüldüğü gibi göç ve yerli halka yapılan soykırım sonucunda ortaya çıkan ulus-devletler ve sömürgecilikten kurtulma amacıyla verilen kurtuluş savaşı sonucu kurulan ulus-devletler.¹⁰²

---

¹⁰⁰ Anthony D. Smith, “**Ulusların Etnik Kökeni**”, Çev.: Derya Kömürçü, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2002, s. 193.

¹⁰¹ Smith, **a.g.e.**, s. 196.

¹⁰² Ozan Erözden, “**Ulus-Devlet**”, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997, s. 8-9.

Modern ulus-devletin oluşumuna doğru ilerleyen yolun yapıtaşları askeri, ekonomik, kültürel, teknolojik ve politik etkenler gibi farklı değişkenlerin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Her bir etkenin etkenlik derecesi farklı yapıda devlet örgütlenmesini ortaya çıkarsa da, Batı Avrupa'daki devlet oluşumunun şekillenmesinde Rokkan'ın, Talcot Parsons ve Albert O. Hirschman'ın ulus-devlet kurma teorilerini sentezleyerek “Devlet inşası”, “Standartlaşma”, “Politik Katılım”, “Yeniden Dağıtım” biçiminde beliren dört evreli ulus-devlet kurma süreci için geliştirdiği model, yol gösterici olabilir. Ulus-devlet bu dört farklı evreyi yaşayarak bugünkü yapısına ulaşmıştır.¹⁰³

Çalışma, bir devlet inşası (state making) sürecini tanımlamaya yöneliktir. Batı Avrupa'daki farklı siyasi oluşumları açıklayabilmek için tarihi düzlemde oldukça geç dönemlere kadar geri gitmek gerektiği önermesinden hareket edilmektedir. Batı Avrupa toplumlarına etki eden asli değişkenleri tanımlamak süreci anlamayı kolaylaştırıcaktır. Bu değişkenler ekonomik, ülkesel ve kültürel olmak üzere üç tanedir. Ekonomik değişken, önemli merkezler olarak öne çıkan şehirler arasındaki iletişim kanalları ve uzun mesafeli ticaretin gelişme oranıdır. Ülkesel değişken, hanedan yapılarına bağlı idari ve askeri bürokratik aygıtın gücüdür. Kültürel değişken ise, bu hanedanlar tarafından idare edilen nüfusun, etnik ve dilsel açıdan türdeşlik oranıdır. Bu üç değişken, günümüzdeki devlet yapılarından hareketle ve geçmişe yönelik bir araştırma yöntemiyle incelenirse, bugün görülen farklı siyasi yapılanmaların ve devlet oluşumlarının nedeni daha kolay anlaşılabilir.¹⁰⁴

“Devlet-inşa” olarak adlandırılan ilk evre, Batı Avrupa'da Ortaçağ'ın sonlarından Fransız Devrimi'ne kadar geçen süreyi kapsar. Bu, elit düzeyde politik, kültürel ve ekonomik birliğim kurulduğu dönemdir. Bu dönemde ortaya çıkan devlet tipi mutlakçı devlettir. Mutlakçı monarşi, modern devletin ilk formu olarak kabul edilir. Ancak devletin bu işlevi, XVIII. yüzyıl ile birlikte büyük değişimlere uğramıştır.¹⁰⁵

Modern devlet tarih sahnesine mutlakiyetçi monarşi olarak çıkmıştır; diğer bir deyişle mutlakiyetçi monarşi modern devletin ilk formudur. Mutlakiyetçi monarşi, pazarın genişlemesi ile eşzamanlı bir gelişme göstermiştir; en belirleyici özelliği kural

¹⁰³ Serdar Şen, **a.g.e.**, s. 35.

¹⁰⁴ Erözden, *Ulus Devlet...*, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁰⁵ Serdar Şen, **a.g.e.**, s. 36.

koyan ve bu kuralları uygulatan tekelci güç olmasıdır. Pazar mekanizmasının işlerliği, kural birliğini, karalığını ve iç barışı gerekli kılmaktadır. Yerel güç odaklarının varlığı ve işlemesi pazarın gelişmesi önünde engeldir.¹⁰⁶

XVIII. yüzyılın sonuna gelindiğinde artık pek çok Avrupa devleti, sınırları belli bir bölgede merkezileşmiş yasal ve idari örgütler geliştirebilme olanağına sahipti. Devlet, alternatif güç odaklarını etkinleştirmek ve bu arada pazarda daha büyük paya sahip olabilmek için, ordunun finansmanını sağlayacak kaynaklara ihtiyacı olması nedeniyle, vergi toplama tekeline ele geçirdikten sonra, kendisi için vergi kaynağı olan kapitalist girişimciyi koruyacak önlemler almak ve kendisine yeni pazarlar açacak sömürgeler elde edecek savaflara girmek zorundaydı. Bu nedenle, devlet tarafından ekonomi ve politikanın temel alt yapısal gereksinimleri, hak ve ayrıcalıkların korunması, ortak savunma ve iç düzenin sağlanması için birçok yeni kurum inşa edilmeye başlanmıştır. Sonuçta yasal ve politik baskı aygıtları yukarıya “merkezileşmiş, askerileşmiş mutlakçı devlete” doğru kaymıştır. Merkezi iktidardan doğrudan doğruya en küçük birime kadar uzanan yönetim ağının oluşturduğu denetim mekanizması ortaya çıkmıştır. Bu dönem ulus-devletin “devlet” kısmının inşa edildiği dönemdir.¹⁰⁷

Devletin rolü, vatandaş haklarının önem kazanması ve artması ile iletişim, ulaşım, kitlesel eğitim gibi bazı alanlarda ekonomik ve sosyal altyapının gelişmesi ile XVIII ve XIX. yüzyıllar boyunca genişledi.

Politik ve ekonomik denetim, kaçınılmaz olarak kültürel denetimi de gerektirmiştir. “Standartlaşma” olarak adlandırılan evrede ise daha geniş kitleler sisteme dâhil edilmişlerdir. Bu evrede devlet, politik birliğini ve ekonomik modernleşmesini tamamlayabilmek için milliyetçiliği araç olarak kullanır. Devlet, daha önceden görülmemiş bir ölçekte ulusal eğitim sistemleri kurmaya, standart ulusal diller dayatmaya, ulusal kültür üretimini sağlamak amacıyla ulusal bayraklar, marşlar, törenler ve gelenekler icat etmeye girişir. Tüm yerel kimliklerin üzerinde homojen bir ulus kimliği oluşturulmaya çalışılır.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Şaylan, Değişim..., a.g.e., s. 39.

¹⁰⁷ Serdar Şen, a.g.e., s. 37.

¹⁰⁸ Serdar Şen, a.g.e., s. 38.

Ulus-devlet, kurumsallaşmış siyasi iktidar biçiminin somut görünümlerinden birisidir. Bu iktidar türü de, her iktidar için geçerli olduğu biçimde, kendini meşru kılacak bazı kurumsal ve kavramsal düzeneklere gereksinim duymaktadır. Ulus-devletin bir bütün olarak kendini meşrulaştırmada kullandığı kavram ise “ulus” olmuştur. Daha açık bir ifadeyle, ulus-devlet, erkini ulus adına kullandığını iddia eden ve yarattığı zorlamayı bu gerekçe ile haklı gösteren bir iktidar türünün hem kavramsal hem de aygıtsal görünümüdür.

Toprak bütünlüğü oluşan devletin sınırları, devletin düzenli ve profesyonel ordularıyla güvence altına alınır. Devletin tek bir para birimi ve tek bir hazinesi vardır. Bütün yerel dil ve lehçelerin üzerinde oluşturulmuş ve ulusal eğitimle desteklenerek yaygınlaştırılmış ulusal bir dili vardır. Son olarak devletin egemenlik kurduğu tüm coğrafi alan üzerinde her bireye uygulanacak tek ve standart bir hukuk sistemi kurulmuştur. Kanunlaştırma, artık devletlerin toplumu bilinçli olarak tasarlayabileceği, düzene sokabileceği kavram olarak algılanmaya başlanır. Bu dönemde de devletin yasama organları aracılığı ile bireyin devlet ile olan bağı tanımlayacak kanunlaştırma hareketlerine rastlanır. Kanunlar da bu bağlamda “devletin yurttaşlarına seslendiği dildir”. Tüm ülke sınırları içinde tek bir hukuk sisteminin uygulanması, “kenar”ın da sistemle bütünleşmesini sağlayacak yasal kanalların açılmasına sebep olur. Devlet ile birey arasındaki ilişki soyut bir kavram olan “yurttaşlık” kanalıyla belirlenen birey, ulus-devletin oluşturduğu siyasal bütünlüğün bir parçası haline gelir. Artık ulus-devletin “ulus” kısmı da oluşmuştur.¹⁰⁹

Ulusallık, modern devletin en yaygın niteliklerinden biridir ve daha önce tarih içinde rastlanan devlet tiplerinin ulusal olma özelliği taşımadıkları söylenebilir. Ulus, Avrupa’daki büyük ve kapsamlı değişim içinde ortaya çıkan bir toplumsal kategori olarak nitelendirilebilir. Modern devlet bu toplumsal kategorinin üzerinde kendini gösteren siyasal örgütlenmedir. Ulus daha büyümüş ve karmaşıklaşmış bir birlikteliğe bağlı olarak oluşan modern bir “biz” duygusudur. Bu “biz” duygusu ya da kimlik çerçevesinde bir toplumsal kategorinin ortaya çıkışı oldukça yeni bir gelişme kabul edilmektedir.¹¹⁰

---

¹⁰⁹ Serdar Şen, **a.g.e.**, s. 39.

¹¹⁰ Şaylan, **Değişim, a.g.e.**, s. 42-44.

Devletin belli bir coğrafi bölge üzerinde tek egemen güç olması, pek çok işlevi üstlenmeyi ve örgütsel açıdan genişlemeyi gerektirmiştir. Sistemde farklı kurumlar biçiminde ortaya çıkan pek çok eklem yeri, sisteme giriş noktalarını oluşturmaktadır ve politikaların belirlenmesinde söz sahibi olmak isteyen geniş halk kitleleri, siyasal sürece aktif olarak katılabilmek için bu noktaları kullanmaktadır. Bu evre “*Politik katılım*” olarak adlandırılan üçüncü evredir. Bu, politik partilerin oluşumu ve örgütlenip çıkarların birleşmesi, muhalefete tanınan güvenceler, seçmen kitlesinin genişlemesi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda yurttaşlık kavramının pekişmesine ve bireyin devlet ile bağını sağlamlaştırmaya yarayan farklı bir araçtır.¹¹¹

2.1.3.1.Ulus-Devletin Temel Unsurları

Ulus-devletin temel unsurlarıyla kastedilen, bir siyasi örgütlenmeye ulus-devlet formu kazandıran asıl öğelerdir. Ulus-devlet şeklinde bir siyasi yapılanmada, toplumsal ve siyasi meşruiyet zemininin ulus olmasından hareketle, temel unsurlar olarak milli egemenlik ve milli kimlik gösterilebilir. Bir siyasi yapılanma, federal, üniter ya da bölgesel devlet sistemlerinden hangisiyle örgütlenirse örgütlenişin tek bir milli kimlik içeriyor, egemenliğin kaynağı ve sahibi olarak ulusu kabul ediyorsa ulus-devlet formundadır.

2.1.3.2. Milli Egemenlik

Milli egemenliğin ulus-devletin en fazla vurgu yapılan niteliği olduğu söylenebilir. Ulus-devletin temel unsuru olarak kabul edilen milli egemenlik anlayışının temelleri XVI. yy Avrupa’sında atılmıştır. Kilise, kral ve feodal beyler arasındaki güç mücadelesi yapısal değişime yol açmış; merkezi kurumsallaşmaya geçilmesi güçlü bir egemenlik anlayışı sayesinde olmuştur.

Ulus-devlet egemenliğinin iki esas üzerinde yükseldiği söylenebilir. Bunların ilki siyasal otoritenin kendi yetkilerini ve temel hukuk kurallarını serbestçe belirleyebilme hak ve yeteneğidir. İkincisi ise egemenliğin kaynağı olarak ulusun kabul edilmesiyle devletin halk egemenliği esasına dayandırılmasıdır. Ulus-devlet modeliyle birlikte teokratik ve aristokratik unsurlar siyasal anlamda meşruiyet zemini olma vasfını kaybetmiş; siyasi iktidarın kaynağı olarak ulus, en yüce egemenlik olarak da milli

---

¹¹¹ Serdar Şen, *a.g.e.*, s. 40.

egemenlik belirlenmiştir. Tüm ulus-devletlerde, parlamentolar anayasalarca en üst kurum olarak kabul edilmekte, demokratik işleyişte farklılıklar olmakla beraber, siyasi sistem milli egemenlik ilkesine göre yapılandırılmaktadır.¹¹² Devlet biçimleri içinde sadece ulus-devlete özgü olan bu gelişme, ulus-devletle özdeşleşen en önemli vasfını da oluşturmaktadır. Nitekim bir devletin milli egemenlik ilkesine dayanması, ulus-devlet olarak nitelendirilmesi için yeterli görülmektedir.¹¹³

Modern devlet egemenliği Westphalia ve Utrecht anlaşmalarına dayanmakta; devletlerin egemenliği üzerinde hiçbir güç olamayacağını kabulü ile şekillenmekteydi. Ulus-devlet aşamasında ise buna ilave olarak, insanların kendi kaderlerini milli politik mekanizmalar ve kurumlar çerçevesinde belirlemesini sağlayan ulusal egemenlik anlayışının da devreye girdiği görülmektedir. Ulusun bu denli yüceltilmesi ve egemenliğin sahibi olarak görülmesi iç (en üst olma) ve dış egemenlik (bağımsızlık) hususlarını, ulus-devlet için son derece önemli hale getirmektedir. Bu durumun uygulamada egemenliğin kontrol yönüne de büyük önem verilmesi gerektiği XX. asırda görülen güçlü ve büyük idari örgütlenmeler için uygun bir siyasi zemin ve anlayış gerektirdiği söylenebilir.¹¹⁴

2.1.3.3. Milli Kimlik

Milli kimlikten kasıt herkesin ortak, tek bir üst kimliğe sahip olması, benimsenmiş bir üst kültür ve yerleşmiş bir milli bilincin sağlanmasıdır. Ulus-devlet, geleneksel grup aidiyetlerini ortaya çıkaran kimlik ve bütünleşme krizine milli kimlik formülü ile cevap vermiştir. Ulus-devlette toplumsal ve siyasal örgütlenmenin temeline ulusun yerleştirilmiş olması, fertleri ortak üst kimlik yoluyla birleştirmeyi, tarihi ve geleceği olan ulusa bağlamayı daha da önemli hale getirmektedir.¹¹⁵

Ulus-devlet için birinci bileşen olan “ulus”un siyasi bir inşaa sürecini gerektirmesi, milli kimlik ve kültürün önemini model açısından bir hayli arttırmaktadır.

---

¹¹² Jürgen Habermas, “**Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**”, Çev.: Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul, 2002, s. 25.

¹¹³ Metin Özkul, “Milliyetçilik ve Küreselleşme”, **Türk Yurdu**, XXI. Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği Özel Sayısı, C. 19, S. 139-141, Mart-Mayıs, s. 243-252.

¹¹⁴ Muharrem İskenderoğlu, “Küreselleşme, Ulus-Devletin Geleceği ve Türkiye”, 2001, (Çevrimiçi), <http://www.turkiyevesiyaset.com/say15/0518.htm/>, (Erişim Tarihi:12.06.2007).

¹¹⁵ Özlem Eraydın, “**Dilin Milliyetçilik Hareketlerindeki rolü: Quebec Milliyetçilik Hareketi**”, **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar**, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, s. 259-265.

Çünkü bu modeli tercih eden bir ülkede, milli kimlik ne kadar sağlam tesis edilirse uluslaşma sağlanabilecek, siyasi ve toplumsal süreç sorunsuz işleyebilecektir. Bu sebeple uluslaşma politikaları ile etnik, dini, bölgesel alt kimlikleri milli kültür potasında eriterek, tek bağlılık odağı olarak ulusun görülmesini sağlamak, ulus-devletler açısından önemlidir. Bu nedenle vatandaşların kendilerini, milletle özdeşleşme seviyesini arttırmak için bir takım sembol değerlerin (bayraklar, marşlar, tarihteki zaferler vb.) kimlik politikalarında kullandıklarından bahsetmiştik. Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere milli kimliğin oluşturulmasında, temel öğeler ise; ulus olma kriterlerinden dil ile ortak tarih ve kültürdür.¹¹⁶

Ulus olma kriterlerinden en ön sıralarda yer alan dil, milli kimliğin de en belirgin ögesi durumundadır. Dil birliğinin bir insan topluluğunun, ulus olarak nitelenebilmesinin ilk şartı olduğu hususunda genel bir kabul söz konusudur. Çünkü aynı dili konuşma toplumdaki fertler arasında “biz” duygusunu yaratan en etkili faktör, dış dünyadan farklı bir topluluk oluşu en çok hissettiren unsurdur. Bu yüzden ulus-devletlerde tek bir resmi dil (daha çok çekirdek etnisitenin dili) söz konusudur ve resmi dili ülkenin her yerine hâkim kılma ulus devletler için çok önemli bir amaçtır.¹¹⁷

Bir ulusu diğerlerinden ayıran en önemli nokta, milli kimlik ve kültürüdür. Ayrıca kimliğin farkına varılması ve güçlendirilmesi yönündeki politikalar, ulus olmanın devamlı yenilenmesi, gelişmesi olarak görülmekte ve önemsenmektedir. Tüm bunlardan dolayı, milli kültür ögesi, ulus-devlet modelinin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ulus devletlerde tarih ve dil çalışmalarına verilen büyük önem ve bunların milli eğitim politikalarına yansması bu önemin büyük göstergeleridir. Ayrıca ulus-devletlerin kurulduktan sonra da bir milli kültür hareketi olarak devam etmeye adeta mecbur oluşu artık kültürel kimliğin siyasi bir anlam kazandığının da göstergesidir.

2.2.Küreselleşme Sürecinden Ulus-Devlete Yansımalar

Küreselleşmenin karmaşık ikliminde ifadesini bulan yeni koşullar, ulus-devlet yapılarının işlevlerini ve konumunu yıpratmaktadır. Serbest ekonominin yaygınlaşması,

---

¹¹⁶ Şenol Durgun,“Modern Devlet Olmanın Zorunlu Koşulu Ulus-Devlet midir?” , **Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 3, Kış, 2000, s. 109-123.

¹¹⁷ Erözden, Ulus-Devlet..., **a.g.e.**, s. 106.

teknoloji ve liberalizmin mili sınırların klasik fonksiyonlarının bir kısmını ortadan kaldırması, klasik egemenlik unsurlarında (içte bağımsız politika geliştirebilme, etkili devlet kontrolü sağlama, dış otoriteleri iç işlere karıştırmama) görülen aşınmalar, küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki baskı unsurlarından bazılarıdır. Küreselleşmenin bu zorlayıcı etkisi, ekonomi alanındaki bir dizi dinamik değişimin siyasal alandaki ilişkilere yansımalarıyla birlikte, ulus-devlet yapıları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca günümüzde yaşanan bilgi devriminin rekabete dayanan bir toplumsal yapılanmaya yol açması ve iktidar dağılımını zaruri hale getirmesi gibi etkenler de bu siyasal yapılanmayı etkilemektedir. Çok kültürlülük, etno-kültürel canlanma, küresel kitle kültürü gibi milli kimlik politikalarını klasik haliyle sürdürmeyi zorlaştıran süreçlerin de bilgi devrimine paralel olarak çoğulcu ve bireyselliğe dayalı toplum ve siyaset anlayışının önem kazanmasının sonuçları arasında olduğu söylenebilir. Küreselleşme ise dinamikleri, fikri alt yapısı ile moderniteden kaynaklanan bütünlükçü politikaları tehdit eden bir görünümde ve bilgi devriminin kaynaklık ettiği tüm bu süreçleri güçlendirici bir yapıya sahiptir.

Fikri temellerini moderniteden alan, milliyetçiliğin biçimlendirdiği temel unsurlar ve yapısal özelliklere sahip ulus-devlet modelinin, böyle bir ortamda ne olacağı gerçekten de merak konusudur. İnsanlık, sanayi devriminden sonra her şeyin değiştiği büyük bir dönüşüm evresine tekrar girmiştir ve yaklaşık iki asırdan bu yana devlet biçimine yönelik ciddi değişiklik emareleri ilk defa gözlenmektedir. Nitekim bugün, XIX. ve XX. yüzyıllarda uluslaşma ve ulus-devlet oluşturma süreçlerinde başı çeken kesim de dâhil olmak üzere hemen hemen herkes, bilgi devrimiyle birlikte yeniden biçimlenmekte olan toplumsal yapılanmanın nasıl bir dönüşüme uğrayacağını, başka bir ifadeyle milliyetçi ve modern karakteriyle ulus-devletin ne olacağını tartışmaktadır.

Yeni bir siyasal yapılanma konusunda iki öngörünün ön planda olduğu görülmektedir. Son on yıla damgasını vurduğu söylenebilecek öngörü; insanlığın, ekonomi gibi siyasetin de milli kalmasının imkânsızlaştığı ve ulus-devlet modelinin ortadan kalkacağı şeklindedir. Bu şekilde düşünenlerin dayanak noktaları, ulus-devletin işlevselliğini ve rakipsizliğini yitirmesine sebep olduğunu düşündükleri; toplumların başta ekonomi olmak üzere, sosyal, kültürel, siyasal ve hukuki bakımlardan küresel sistemle bütünleşmeye başlamaları, ulusal egemenliğin uluslararası kuruluşlarla paylaşımının kaçınılmazlığı, yerelleşme taleplerinin artmasıyla yerel otoritelere yetki

devrinde görülen artış, etnik bilinçteki canlanmayla çok kültürlülüğün yükselmesi gibi gelişmelerdir.¹¹⁸

Diğer öngörü ise ulus-devleti tarihin sonu olarak ilan eden Hegel'i hatırlatırcasına, yapısal anlamda bazı değişiklikler olabileceği ancak ulus-devletin varlığını sürdüreceği şeklindedir. Bu görüşe göre hem ulus ve milliyetçilik silinemeyecek olgulardır hem de küresel bilincin milli bilincin önüne geçmesi imkânsızdır.¹¹⁹ Ayrıca küreselleşme, teknolojik ve ekonomik gücü olan, rasyonel davranabilen tüm toplumlara, milli çıkarlarını daha rahat gerçekleştirebilme ve ulus-devlet modelini daha işlevsel kılma yönünde imkânlar sunmaktadır.¹²⁰

Dünya genelinde yaşanan milliyetçi yükselişin son zamanlarda ABD ve AB ülkelerinde de kendini göstermesi, milliyetçi tutumların bu ülkelerin dış politikalarına yansımaya başlaması bu öngörüğü güçlendirmektedir. Bu görüştekilerin en önemli dayanak noktaları; hâlihazırda ulusun yerine bir meşruiyet temelini belirmemesi, ülkelerin milli çıkar eksenli politikaları bırakmalarını gerektirecek süreç ve dinamiklerin söz konusu dahi olmaması, her ülkede halkın ezici çoğunluğunun kendi ülkesinin önceliklerini düşünmeye devam edişi gibi hususlardır.¹²¹

Küreselleşmenin belirsiz ve karmaşık ortamında her iki yaklaşımı da haklı çıkaracak bir şeyler bulmak mümkün gibi görünmektedir. Bu hengâmede tartışmasız olan ise bilgi devrimi ve üretim biçimindeki değişiklik nedeniyle siyasi yapının (ulus-devletin) mevcut halinin zorlanacağıdır. Değişim dinamiklerinin ve yeni ihtiyaçların nasıl bir devlet yapılanması oluşturacağını tahmin edebilmek için, ulus-devletin temel unsurları ve yapısal özelliklerine yönelik tehdit niteliğindeki gelişme ve eğilimler belirlenmelidir. Bu tehditler küreselleşmenin siyasi, ekonomik ve kültürel boyutlarında öne çıkan gelişmelerle, modelin temel unsurları yan yana getirilerek belirlenebilir.

Küreselleşmenin ulus-devlet modeline yönelik tehditleri; egemenlik, iktidar gücü ve demokrasi başlıkları altında ele alınabilir.

---

¹¹⁸ Kenichi Ohmae, “**Ulus-Devletin Sonu**”, Çev.: Zülfü Dicleli, Türk Henkel Derneği, İstanbul, 2003, s.15-24.

¹¹⁹ Anthony D. Smith, “**Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**”, Çev.: Derya Kömürcü, Everest Yayınları, Ankara, 2002, s. 35

¹²⁰ Recai Coşkun, Küreselleşme, **a.g.e.**, s. 66-67

¹²¹ İskender Öksüz, “Küreselleşme, Milliyet ve Milliyetçilik”, **Türk Yurdu**, XXI. Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği Özel Sayısı, 1999, C.19, S. 139-141, Mart-Mayıs, s. 186-189.

2.2.1. Egemenlik Anlayışında Değişim

Küreselleşmenin siyasal anlamda ulus-devlet üzerinde yaptığı en büyük etki, klasik egemenlik esaslarında görülen aşınma ve buna bağlı olarak egemenlik anlayışında meydana gelen değişimdir. Ulus-devlet egemenlik yapılanması, milli egemenlik anlayışıyla şekillendirilmiş bir devlet modelidir. Milli egemenlik esasları, iç hukukta bağımsız olma (dış otoritelerin dışarıda tutulması) amacına göre oluşturulmuştur. İlkeleri; iç işlerine karışılmaması ve dış otoritenin dışarıda tutulmasıdır. Buna göre Milli egemenliğin en önemli vasfı ise; devlet egemenliğini, herhangi bir üst otoriteye bağlı olmaksızın kurallar koyabilme, kararlar alabilme ve bu kural ve kararları uygulayabilme gücü şeklinde tasarlanmaktadır.¹²²

Günümüzdeki devlet egemenliği mutlak olarak ifade edilebilecek bu niteliklerinin önemli bir kısmını kaybetmiş durumdadır.¹²³ İkinci Dünya Savaşı'ndan beri uluslararası kuruluşların, milletlerarası arenada aktif rol oynamalarına paralel olarak, devletin iktidar alanında ve gücünde gözlenen gerileme, uluslararası alanda artan bağımlılık ve küresel düzenlemelerdeki artışla en ileri safhaya ulaşmış durumdadır. Küreselleşmeyle birlikte hızla gelişen yeni ekonomik ilişkiler, çevresel faktörler ve birey (insan) hakları alanındaki gelişmeler sorunları uluslararası arenaya taşımaya başlamıştır. Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler anlaşmalarının esas hükümlerinden biri olan, devletlerin iç hukukuna dokunulamayacağı ilkesi varlığını korumasına rağmen, özellikle gelişmekte olan ülkeler iç hukuk ile ilgili olan düzenlemelerini, uluslararası topluluk kararlarına göre yapmaya başlamış, politikalarını bu şekilde biçimlendirmeye yönelmişlerdir.¹²⁴

Milli egemenliğin esasını teşkil eden dış otoritelerin dışarıda tutulması kuralının hukuken artık sözde kalıyor olması, mutlak egemenlikten kayıtlı egemenliğe geçiş yaşandığı şeklinde değerlendirmelere yol açmaktadır.¹²⁵ Bu anlayışa göre, on dokuzuncu asrın getirdiği ve hâkim olan milli egemenlik anlayışı önemini korumakla birlikte artık marjinalleşmekte ve uluslararası arenada artan karşılıklı bağımlılığa paralel

---

¹²² Özkan Gürsel, "Avrupa Birliği Hukuku ve Milli Egemenliğin Devri", **2023**, S. 16, Ağustos, 2002, s.32-42.

¹²³ Ozan Erözden, "**Ulus-Devletin Geleceği**", **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar**, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 1-18.

¹²⁴ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 32-33.

¹²⁵ Dursun, **a.g.e.**, s. 106.

olarak giderek aşınmaktadır. Kayıtlı egemenlik anlayışının, bir devletin kendi başına varlığından ziyade dünya sistemine üyeliğinin ön planda olduğu bir yaklaşıma dayandığı ifade edilebilir.¹²⁶

En üstün iktidar amacı ve siyasal iktidarın meşruiyet kaynağı olarak halkı esas alan yapısına bakılarak, klasik egemenlik anlayışının siyaseten; içte bağımsız politika geliştirebilme, etkili devlet kontrolü sağlayabilme ve halk egemenliği ilkesinin uygulanmasını içerdiği söylenebilir. Küreselleşme sürecinde her üç unsurun da hukuki ve fiili aşınmalara maruz kaldığı görünmektedir. Özellikle bağımsız politika geliştirebilme ve demokratik meşruiyetin sağlanması noktasındaki aşınmaların hukuki olmaktan daha çok fiili bir durum olduğu ve daha çok güney (çevre) ülkelerinde söz konusu olduğu belirtilmelidir.

Bağımsız politika geliştirebilme ilkesinin temelde iki açıdan aşındığı söylenebilir. Birincisi, gelişen uluslararası hukukun klasik egemenlik anlayışının mutlaklığını zedeleyen bir faktör olarak kendisini göstermesiyle ilgilidir. Devletlerin özellikle milli sınırları aşarak evrensel boyutlar kazanan insan hakları konusunda, egemenlik ve iç işlerine karışmama gibi kavramları ileri sürmeleri giderek güçleşmektedir. Uluslararası toplumun BM arcılığıyla ulus-devletlerin iç işlerine özellikle de “insani amaçlı” müdahale edebileceğinin kabul edilmiş olması, uluslararası toplumun insani müdahale konusunda herhangi bir davet beklemeden harekete geçebilmesi, milletler arası sistemin geleneksel temeli olan “iç işlerine karışmama” ilkesinin değerini zaten öteden beri azaltmaktadır.¹²⁷

Küreselleşmeyle devletlerin bağımsız politika geliştirebilme güçlerinde zaafiyet oluşturan diğer bir durum ise, küresel finans ve sermaye odaklarını daha fazla dikkate almaya başlamalarıdır. Bilhassa gelişmekte olan ülkelerin, artan ekonomik bağımlılık ortamında, politika oluştururken, dış borç ve yabancı sermaye ihtiyaçları sebebiyle bağımsız politika geliştirememektedir. Özellikle devletlerin kontrol gücündeki zayıflamaya paralel olarak; kısa vadeli yabancı sermayenin hızla ülkeyi terk etme imkânına sahip olması –ki bu durum bir ülkeyi makro anlamlarda çok zor durumlara düşürebilme riskini artırmakta ve sadece ekonomik anlamda değil her alanda bağımsız

---

¹²⁶ Gürsel, a.g.e., s. 35.

¹²⁷ Gürsel, a.g.e., s. 35.

politika geliştirebilme gücünü azaltmaktadır- güney ülkelerinin ekonomik bağımsızlık düzeyini düşürmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin para ve maliye politikaları, milletlerarası finans piyasalarından ve bu tarz hareketlerden etkilenmeye son derece müsaittir.¹²⁸

Günümüzde uluslararası ticareti serbestleştiren çok sayıda anlaşmanın kabul, internet ve uydu teknolojilerinin devreye girişi, klasik egemenliğin bir başka oğesi olan *etkili devlet kontrolünü* de zayıflatmış durumdadır.¹²⁹ Etkili devlet kontrolü, esasta piyasayı devletin denetleyebilmesi bilgiyi de kontrol altında tutabilmesi ile sağlanmaktadır. Bugün finansal küreselleşmenin bir getirisi olan kısa vadeli borsa yahut faizci sermaye hareketleri sınır mefhumuna takılmamaktadır. DT ve IMF'nin neo-liberal ideoloji doğrultusundaki telkin ve uygulamaları, kısa vadeli de olsa sermaye ihtiyaçı bulunan gelişmekte olan ülkeleri ve bunların büyük baskı altında olan hkmetlerine bu alanlarda kontrol arttırıcı düzenleme yapma imkânı tanımamaktadır. Bugün gelişmekte olan birçok ülkede hükümetler, finansal krizle karşılaşma korkusu içinde olmalarına rağmen bu alanda tedbir alamamaktadır. Bu durum, bu ülkelerde demokrasi açıklarını da beraberinde getirmektedir.

2.2.2. İktidar Gücünde Aşınma

Küreselleşmeyle birlikte ulus-devletin iktidar gücündeki erimenin hızlanması, siyasi anlamda görülen önemli bir diğer değişikliktir. Bu erime, merkezi idarenin bazı yetkileri ulus üstü birimlere, bazılarını yerel idarelere devretmesi ve devleti küçültücü politikaların tercih edilmesiyle ilgili bir gelişmedir. Piyasaların serbestleştirilmesi, sınır aşan ekonomik ilişkilerdeki artış, bireyin özgürlük alanını genişleten politikalar, hukuk devleti ilkesinin önem kazanması gibi gelişmeler iktidar paylaşılmasına ve sınırlanmasına yol açmaktadır.

Ekonomik ve siyasi alanlarda ulus üstü aktörlere yapıłana egemenlik devirleri iktidar erimesinin önemli dinamiğidir. İktidar gücünde erime yaratan asıl gelişmelerin ise neo-liberalizmin kamu gücünü asgariye indirme prensibinden kaynaklanan uygulamaların hayata geçirilmesiyle alakalı olduğu söylenebilir. Bu kapsamdaki; devleti

¹²⁸ Kazgan, Küreselleşme, **a.g.e.**, s. 44-45.

¹²⁹ Stephan D. Krasner, "Ulusal Egemenlik", 2001 ev: Musa Ceylan, (evrimii), <http://www.derinanadolu.tripod.com/01-02-22-ulusal-egemenlik.htm/>, (Erişim Tarihi: 25.06.2007).

küçültme, yerel yönetimlere yetki aktarımı, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde özel sektör ile sivil toplum kuruluşlarının da yer alması (yönetişim) ve devletin bireysel alana müdahalesinin mümkün merteye azaltılması gibi politikalar iktidar gücünün hem paylaşılması hem de sınırlanması sonucunu doğurmaktadır.¹³⁰

Diğer taraftan küreselleşme süreci ile artış gösteren bölgeselleşme hareketleri de ulus-devletler üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu süreçte ulus-devlet ekonomik açıdan bir kısım yetkilerini ulus-üstü bölgesel oluşumlara bırakmaktadır.¹³¹ Gelişen küreselleşme eğilimiyle birlikte, dünyanın çeşitli yörelerinde çok sayıda bölgesel bütünleşme hareketi ortaya çıkmaya başlamıştır. DTÖ kurallarına göre, ülkeler, kendi aralarında serbest ticaret alanı oluşturabilir. Eğer serbest ticaret alanı oluşturulamıyorsa, gümrük birliği ikinci en iyi çözüm yolu olarak kabul görmektedir. Bölgeselleşme hareketleri küreselleşme sürecine bir hazırlık olarak, mevcut olan ticari ilişkilerin konsolidasyonu ve ilişkilerin daha fazla gelişmesini önleyen engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik bir işlev üstlenmektedir.¹³² Küreselleşme sürecinde bir kısım yetkilerini ulus üstü dünya kurumlarına bırakan ulus-devlet, bölgeselleşme eğilimleriyle de ulus-devletin üstünde yeni karar alma mekanizmaları oluşturarak, ulus devletin iktidar gücünde aşınmalara sebep olmaktadır.

2.2.3. Demokrasi Açıkları

Küreselleşme, demokrasi bakımından da çelişkili sonuçlar doğurmaktadır. Bir yandan açık toplum ve çoğulculuğu kucakladığını iddia eden liberal karakteriyle siyasi otorite ve kurumları daha demokratik olmaya zorlamakta, diğer yandan ulusal ve uluslararası sistem açısından demokrasi açığı yaratan ve çoğu çevrelerce demokrasi krizi olarak ifade edilen gelişmelere uygun bir zemin olabilmektedir.¹³³

Küreselleşmenin iyice hissedildiği XX. yüzyılın son çeyreğinde otoriter sistemlerde çökme ve demokrasiye geçişler yaşanırken, demokratik ülkelerde demokrasinin daha da pekiştiği söylenebilir. 1974–1990 arasında otuzun üstünde ülkede

---

¹³⁰ Birgül A. Güler, “Yönetişim: Kapitalizmin Yeni İktidar Tarzı. Tüm İktidar Sermayeye, **2023**, S. 16, Ağustos, 2002 s. 14-21.

¹³¹ Gülten Kazgan, “**Küreselleşme ve Ulus-Devlet**”, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 34.

¹³² Haluk Tükel, “Küreselleşme Kısacasında Ulus-Devlet”, **Görüş**, (iç.), S. 35, Mayıs Haziran, 1998, s.62-70.

¹³³ Murat Somer, “Demokratlığın Politik Ekonomisi”, İnanılır Demokrasi, Düzenleyici Devlet ve AB’li Küreselleşme”, **Doğu-Batı**, Y. 7, S. 28, Ağustos, Eylül, Ekim, 2004, s. 227-251.

demokratik sisteme geçilirken, SSCB'nin dağılışıyla (1991 Aralık) birlikte demokrasi dünya genelinde uygulanan bir rejim haline gelmiştir.¹³⁴ Bu durum, sürecin demokrasinin güçlenerek kurumsallaşmasını sağlayan bir boyutunun da olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Küreselleşme hakkında olumlu değerlendirmelerde bulunanlar, küreselleşmenin dinamiklerinin, öne çıkardığı değerlerin ve sebep olduğu süreçlerin, ülkelerin demokrasiye geçişlerinde veya demokrasinin gelişmesine uygun şartlar hazırlayıp kurumsallaşma için gerekli faktörleri güçlendirecek nitelikte olduğunu belirtmektedirler.

Küreselleşmenin demokrasiye katkıda bulunan başlıca niteliği olarak, uluslararası toplumun temel değer olarak demokrasiyi benimsemiş olması daha doğrusu neo-liberal ilkelerle kurumsallaşması görülmektedir.¹³⁵ Bu bağlamda her şeyden önce liberalizm ile demokrasi arasındaki yakın ilişkiden bahsetmek gerekir. Ekonomik liberalizmin mülkiyet hakkı, özelleştirme ve serbest piyasa gibi ilkelerinin demokrasiyi güçlendirmekte olduğu belirtilmektedir. Siyasi liberalizm ise bireye değer verme, siyasi gücün sınırlarını net olarak belirleyerek onu bu sınırlar içinde tutma, hukuk devleti ve anayasal devlet yaklaşımları ile sivil toplumu destekleyen demokrasinin kalıcılığı ve istikrarı açısından önemli olarak görülmektedir.¹³⁶

Bilindiği gibi demokrasiye geçiş süreçlerinde uluslararası ortam önemli bir faktör olmaktadır. Bu ortamın etkisiyle demokratik reform ve neo-liberal politikalara yönelme olmakta, küreselleşmeyle etki alanı ve kapasitesi güçlenen uluslararası kurumların demokrasiden yana tavır almaları, bu kurumlarla yakın ilişkiye geçmesi kaçınılmaz olan ülkeleri demokrasiye geçişe ya da pekiştirici demokratik reformlar yapmaya zorlamaktadır.¹³⁷ Yine serbest piyasa uygulamaları ile neo-liberal ideoloji sayesinde demokrasiye geçiş veya pekişme açısından gerekli olan iç faktörler oluşabilmektedir. Çünkü ekonomik liberalleşmeyle sonuçta özgürlük alanı genişlemekte, bilginin önemi artmakta, siyasal hayata katılacak yeni güç odakları

---

¹³⁴ Samuel P. Huntington, “Üçüncü Dalga”, Çev.: Ergun Özbudun, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 18.

¹³⁵ Bakır Çağlar, “Politika ve Hukukta-Neo Liberalizm- Bir Deneme”, *Yeni Türkiye*, Y. 5, S. 25, Ocak-Şubat, 1999, s. 23-32.

¹³⁶ Ömer Çaha, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, *Yeni Türkiye*, Y. 5, S. 25, Kış, 1999, s. 38-56.

¹³⁷ Ergun Özbudun, “Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı”, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, s. 9-15.

doğmakta ve bu gelişmeler er ya da geç yeni ekonomik ve siyasi haklar olarak siyasi hayata yansımaktadır.¹³⁸

Küreselleşme sürecinde bireysel özgürlüklere önem veren çoğulcu sivil toplum yaklaşımının güçlenmesi, vatandaşların devlet yönetimine katılma ve siyasi kararları etkileme imkânlarında görülen artış, siyasal iktidarı daha sınırlı hale getiren ve daha demokratik yönetimlere zemin hazırlayan gelişmelerdir. Bilhassa sivil toplum kuruluşlarının yönetim uygulamalarıyla karar alma süreçlerinin bir parçası haline gelmeleri, eskiden hükümetlerin elinde olan alanlarda hizmet üstlenmeleri ve de özel sektörün faaliyetlerinde daha duyarlı olması noktasında devreye girebilmeleri, demokrasi açısından olumlu gelişmeler olarak kabul edilebilir.¹³⁹

Özrlük ve demokrasi kavramları, günümüzde küreselleşmenin ayrılmaz birer parçası olarak kabul edilmektedir. Demokrasinin, güvenlik ve barış gibi küresel bir yaklaşıma konu olduğu, uluslararası alanın başlıca gündemleri arasına girdiği, uluslararası toplumun bir parçası haline gelmenin şartı haline geldiği söylenebilir. Özellikle insan haklarına saygı hususunun “devletlerin egemenlik hakkını ulusal ve uluslararası düzeyde sınırlayan ahlaki, siyasi ve hukuki bir boyut” kazanmasının demokrasinin gelişimi açısından önemli bir dinamik olduğu belirtilmektedir. Uluslararası örgütlerden de insan hakları ve hukuk devleti ilkelerine dayalı demokrasi anlayışını evrenselleştirecek kararlar alınması ve uygulanması beklenmektedir.¹⁴⁰

Demokrasilerde siyasi kurumların ve iktidarın kaynağı olarak halk kabul edilir.¹⁴¹ Karar alma organlarının oluşumunda ve politik kararların alınmasında halkın talep ve isteklerinin esas alınması amaçlanır. Küreselleşme ortamında uluslararası kurumların yetki alanlarının giderek genişlemesi; halka dayalı meşruiyet esaslarının devre dışı kaldığı bir egemenlik kullanımına sebebiyet vermektedir. Ama asıl önemlisi demokrasilerde halkın gerçek anlamda sahneye çıktığı seçim süreçleri de dâhil, iç siyasetin dış faktörlerin etkisine daha açık hale gelmesiyle demokrasi açığı ihtimallerinin belirmiş olmasıdır.

---

¹³⁸ Timur, Küreselleşme..., a.g.e., s. 357.

¹³⁹ Yılmaz, a.g.e., s. 261-264.

¹⁴⁰ Özkan, a.g.e., s. 65.

¹⁴¹ Münci Kapani, “Politika Bilimine Giriş”, Bilgi Yayınevi, 6. Basım, Ankara, 1992, s. 80.

Bu durum küreselleşmenin bir risk toplumu yarattığı öngörülerini haklı çıkarmaktadır. Günümüzde “risk analizi”, “risk yönetimi” ve “risk iletişimi” gibi kavramlarla oldukça sık karşılaşılmaya başlanmıştır. Risk toplumu kavramı, ekolojik, sosyal, siyasi ve kültürel yapılardaki ihtimal dahilinde olan tehlikeleri işaret etmekte, çağımızın en önemli sorunu olarak da; tehditlerin kontrol edilmesinin güçlüğünü göstermektedir.¹⁴² Son zamanlarda küreselleşmeyi “risk toplumu” olarak nitelendiren yaklaşımlar, teknolojinin damgasını vurduğu günümüz dünyasında, “bilgi ve bilgi teknolojilerinin” tehlike kaynağı olabildiğinden hareket etmektedir. Bunun sebebi ise, teknolojinin insani amaçlardan daha çok kar ve güç için kullanılmasıdır.¹⁴³ Bu bağlamda, asırlardır dış faktörlerin etkisini güçlü bir şekilde hisseden güney (çevre) ülkeleri açısından, dış faktörlerin etkinleşmesini, demokrasi açığı yaratabilecek bir risk unsuru olarak değerlendirmek mümkündür.

Diğer taraftan küreselleşmeye demokrasi noktasında; halk egemenliğinin bireysel insan hakları ve hukuk devletinin gölgesinde kaldığı, halk egemenliğinin tecellisine yönelik demokrasinin ruhuna zarar verecek risklerin pek gündeme getirilmediği eleştirisini yapmak gerekmektedir.¹⁴⁴ Bununla birlikte çarpık küresel ekonomik gidişatın, güney ülkelerini dış etkiye daha müsait hale getirmek için bilinçli bir çabanın eseri olduğu, kitle iletişim araçları ve çoğulculuğun siyasal süreçlere dış müdahale aracı olarak kullanıldığını söylemek yerinde olacaktır.

Küreselleşmeyle ortaya çıkan ve demokrasi açıkları olarak ifade edilebilecek gelişmeleri, küreselleşmenin doğası gereği ortaya çıkan ve çözüm aranan somut açıklar olarak ifade edenlere karşın, küreselleşmeyle ortaya çıkan menfaat mücadelesinin uluslararası güç kavgasına araç kılınarak, dünya üzerindeki egemenliği arttırmak için kullanılmasıyla ortaya çıkan açıklar olarak değerlendirmek mümkündür.

Küreselleşme sürecinde görülen zaafiyetin en başında, ulus üstü kurumlara yapılan egemenlik devirleri sonucunda ortaya çıkan meşruiyet açıkları gelmektedir. Küreselleşmeyle birlikte ulus üstü kurumların, başta ekonomi hususunda olmak üzere milli kararları yönlendirme güç ve yetkisindeki artış, en önemlisi de bu tarz kuruluşlarda

---

¹⁴² Bahadır Giray, “Bilgi Çağında Küresel Eylem Alanlarının Ahlakileştirilmesi”, **Türkiye ve Siyaset**, S. 8, Mayıs-Haziran, 2002, s. 46-55.

¹⁴³ Fox, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁴⁴ Vahap Coşkun, **a.g.e.**, s. 244-245.

çoğu zaman ülkelere danışılmadan, geniş halk kitlelerinin bilgileri dışında kararlar alınmıyor olması nihayetinde bir temsil ve hesap verme eksikliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum giderek milli egemenliği içi boş bir kavram haline getirmektedir.¹⁴⁵

Hükümetlerin bağımsız davranabilme kapasitelerinin giderek azalmasıyla bağlantılı olarak, seçilmiş hükümetlerin halkın tercihlerine göre politikalar oluşturmakta zorlanmaları da bu kapsamda önemli bir demokrasi açığı olarak görülmektedir. Ancak bu husus daha ziyade güney ülkelerini ilgilendiren fiili bir durumdur. Güney ülkelerinde hükümetlerin kararlarında uluslararası kurumların ve çok uluslu şirketlerin her geçen gün daha da etkin olduğu görülmektedir

Ulusüstü kurum ve güçlerin ortaya çıkardığı bu meşruiyet krizinin küresel bir sorun oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca, ABD başta olmak üzere Kuzey ülkelerinin (gelişmiş ülkeler) ayrıcalıklı konumlarından ötürü, uluslararası kurumların demokratik işlemediği görüşü daha fazla kabul görmektedir.¹⁴⁶ Kendilerini dünyanın demokratikleşmesine adadıklarını iddia eden kuzey ülkeleri, uluslararası kurumların demokratikleştirilmesi talepleri karşısında isteksiz bir tavır sergilemektedir ki bu tavır, zengin ülkelerin çıkarları doğrultusunda süreci yönlendirdiğinin en açık göstergesidir.

Dünyanın en üst karar alma mekanizmalarından biri olan BM'deki durum buna en uygun örnek olarak verilebilir. Yıllardır birçok kez gündeme getirilmesine rağmen BM'deki reform çabalarından bir sonuç alınmamaktadır. BM'nin karar süreçlerinin daha demokratik olması amacıyla; en azından dünyadaki her bölgenin bir tane daimi üyeye sahip olması, veto hakkının kısıtlanması veya ortadan kaldırılması şeklindeki öneriler kuzey ülkeleri tarafından dikkate alınmamaktadır. Bu ülkeler, reform olarak veto hakkını kullanacak ülke sayısında (yani yeni daimi üye) artışa gitmeyi yeterli görmekte, bu artışı da BM'ye en çok katkıda bulunan iki ülkeyle sınırlamayı uygun bulmaktadır. Veto hakkının maddi ve operasyonel katkıda bulunmaya bağlanması, ekonomik kalkınmada hızla batıya bağımlı hale gelen ve aradaki gelişmişlik makası devamlı açılan güney ülkelerinin hiçbir zaman daimi üye olamaması ve isim

---

¹⁴⁵ Yılmaz, a.g.e., s. 226.

¹⁴⁶ Paul Hirst ve Grahame Thompson, "Küreselleşme Sorgulanıyor", Dost Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2003, s. 219.

zikredilmemekle birlikte sadece Almanya ve Japonya'nın veto hakkına kavuşabileceği anlamlarına gelmektedir.¹⁴⁷

Dış aktörlerin giderek artan etkinliği, gelişmekte olan ülkelerde demokrasi açıklarına yol açan gelişmelere de açık kapı olabilmektedir. Bu ihtimal, küreselleşmenin getirdiği imkânların kaçınılmaz olarak uluslararası politikanın aracı haline getirilmesi ve reel egemenliğin artırılması için kullanılmasıyla alakalıdır. Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının, sivil toplum örgütlerinin ve kısa vadeli sermaye hareketlerinin reel egemenliği kuvvetlendirici politik araçlar olarak kullanıldığını söylemek yerinde olacaktır. Sınırların engel olmaktan çıktığı bir ortamda küresel anlamda güçlü ve imkânı olan çevrelerin, özellikle güney ülkelerinde siyasi iktidarların belirlenmesinde dahi etkili olabilecek pozisyonları, ellerindeki medya ve finans kozu ile etkileme ve yönlendirme gücüne sahip olduklarını belirtmek gerekir.¹⁴⁸

Bir ülkede siyasal süreçleri etkileyen eksenlerden biri de dış konjonktürdür. Bu eksen, dış dünyanın doğrudan doğruya o ülkedeki ilişkileri, lobileri vb. unsurları yoluyla siyasal hayat üzerine dolaylı ve doğrudan etkileri, toplumun dış dünya ile ilişkilerde ortaya çıkan gelişmeleri nasıl algıladığı ve onlara karşı hangi tepkileri vereceği belirlemektedir. Politika yapıcılarının sadece partiler olmaktan çıktığı; dernekler, sendikalar, sermaye gruplarından oluşan sivil toplum kuruluşlarının, yeni politik aktörler olarak önem kazandığı günümüz ortamında dışarının iç siyasal sürece dolaylı ve doğrudan etkileri, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, uluslararası düzeyde örgütlenmiş sivil toplum kuruluşlarının rollerinin artmasıyla ayrı bir safhaya ulaşmıştır. Bu kuruluşların, küresel aktörler tarafından küresel politikalarında kullandıkları birer araç haline dönüşmeleri, demokrasi anlamında da olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Nitekim mali anlamda güçlü ve etkin sivil kuruluşların, son zamanlarda bilhassa dünyanın güç mücadelesinin kızıştığı bölgelerinde yapılan seçimlere doğrudan ya da dolaylı müdahalede bulunduğu söylemleri günümüzde oldukça yaygınlaşmıştır.

Son yıllarda bazı ülkelerde (Sırbistan Karadağ 2001 Ekim, Gürcistan 2004 Ocak ve Ukrayna 2004 Aralık) yapılan seçimlerde kaybeden taraflar, galiplerin başarısını

---

¹⁴⁷ Richard Falk, "Yırtıcı Küreselleşme", Çev.: Ali Aksu, 2. Basım, Küre Yayınları, İstanbul, 2002, s. 152-154.

¹⁴⁸ Habermas, Küreselleşme..., a.g.e., s. 23-37.

fakir bir ülkede milyonlarca dolar dış destekle seçim kampanyası yürütmelerine bağlayan açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu ülkelerde seçimi kaybeden taraflar, ABD'nin, merkezi ülke dışında olan sivil toplum örgütlerinin katkısıyla seçimi yönlendirdiğini, ekonomik sıkıntı içindeki seçmenlerin etki altına alındığını iddia etmişlerdir. Bu ülkelerde en çok suçlanan sivil toplum kuruluşu, uluslararası yatırımcı George Soros tarafında kurulan ve desteklenen Açık Toplum Enstitüsü'dür (OSI). Amacını demokrasiyi güçlendirmek olarak ilan eden bu enstitüler, 1993'ten beri, Afrika, Orta Asya, Kafkaslar, Latin Amerika, Güney Doğu Asya, Haiti, Moğolistan, Balkanlar, Doğu Avrupa ve Türkiye'yi kapsayan bir coğrafyada 50'den fazla ülkede faaliyette bulunmaktadır. Bu arada "Soros Vakfı"nın Moskova ofisi ve Açık Toplum Enstitüsü binasının, Rus hükümetince, ülkedeki siyasi sürece müdahale etmekle suçlanarak 2004'te kapatılması da ilginç bir ayrıntıdır.¹⁴⁹

Gelişmiş batılı demokrasilerde son derece normal olan, seçim sürecinde sivil toplum kuruluşlarının kampanyalarla ve bağışlarla bir siyasi partiyi desteklemesi, fakir ve kargaşa içindeki ülkelerde, merkezi dışarıda olan sivil toplum örgütlerinin seçimlerde taraf olmalarıyla başka bir anlam kazanabilmektedir. Bu durum, her zaman etkili olan dış faktörlerin, yoksulluğun hâkim olduğu, varoşlarda güvensizlik ve belirsizlik içinde yaşayan geniş halk kitlelerinin olduğu ülkelerde daha da etkili olmalarını sağlayan bir avantaj olarak ifade edilebilir. Demokrasi açısından üzerinde uzunca düşünülmesi gereken bu durum, halk iradesinin sandığa yansımından, ülke hükümetlerinin halkın sesini dinleyecek politikalar üretememesine kadar siyasal sürecin tüm aşamalarında dış faktörlerin etki alanını genişletebileceği anlamındadır

2.3.Küreselleşme sürecinde Ulus-Devletin Koruduğu İşlevler

Küreselleşme olarak nitelendirilen hızlı ve kapsamlı tüm değişiklere rağmen, ulusun yerini alacak bir meşruiyet zemininin oluşmadığını ve bu nedenle ulus-devlet modelinin oluşan yeni şartlarda da varlığını devam ettirecek dinamiklere sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Küreselleşme sürecinde ulus-devletin bir takım işlevlerini kaybettiği söylene de hala bazı işlevlerini koruduğu aynı zamanda bir takım yeni roller de üstlendiği belirtilmelidir.

---

¹⁴⁹ Celal Sağır, "Gürcistan'da Post Modern Geçiş", 2004 (Çevrimiçi), <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=3231/>, (Erişim Tarihi: 01.06.2007).

Küreselleşmenin milli devletlerin yıkılıp yok olmasından ziyade, yeni şartlar çevresinde değişmesini ve yeniden yapılanmasını zorladığı söylenebilir. Devlet olmadan halk kitleleri kendi başlarına, devletlerden bağımsız olarak, küresel ilişkilere giremezler. Burada önemli olan, milli devletlerin korudukları sınırların nerelerde sık, nerelerde gevşek ve nerelerde açık olduğuna karar vermektir. Yani devlete, hem küreselleşmenin uluslararası sistemde koordinasyonunu sağlama hem de küresel değerlerin yerel gözetimcisi olma rolü biçilmektedir. Bu öngörünün aksine devletin düzenleyici ve gözetici rolünün süreceği beklenmektedir. Devlet kurumlarının, küresel ekonomik sistem içinde politik ve enformatik kapasitesi oranında etkin rol oynayacağı düşünülmektedir.

Yeni iletişim ve bilgi teknolojilerinin devletin kendi sınırları içindeki yoğun kontrolünü gevşettiği ve kültürel kontrol kapasitesini bile azalttığı görülmektedir. Fakat ulus-devlet hala sınırlar arasında insanların hareketlerini kontrol eden en önemli güçtür. Sınırlar, ulus-devlet kavramının içinde yönetim örgütü, anayasal ve yasal sistemlerin çerçevesini teşkil etmektedir. Nüfus, bu sınırlar içinde kaldığı müddetçe vatandaşlığın öznesidir ve ulus-devlet bu sınırlar içinde egemenliğini muhafaza eder. Sınırları denetler ve bu sınırlar içinde vatandaşlarını temsil eder. Birçok mekanizmayı yasallaştırmak ancak bu sınırların içinde mümkündür. Düzenleyici uygulamalar, uluslararası örgütler ve kuruluşlar hepsi varoluşlarını ulus-devletlerin bunları yaratma ve egemenliklerini bir havuzda toplama konusunda yasal düzenlemeye gitmelerine borçludurlar.¹⁵⁰

Küreselleşme dünya çapında karşılıklı bağımlılığı arttırdığı için ulus-devletin gücünü zayıflatır görünmekteyse de onun yerine ortadan kalkmasına yol açacak gibi görünmemektedir. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı gerçek tehdit, ulus-devletin kendisine olmaktan çok siyasi otoritenin geleneksel kullanım biçimine, başka bir deyişle, yerleşik egemenlik anlayış ve uygulamasına yöneliktir. Küreselleşme belki ulus temelli modern devleti ortadan kaldıramayacaktır ama yöneten-yönetilen ilişkisinin geleneksel kavranış biçiminin sembolik adı olan egemenlik ilkesini kökten sarsacak ve formatını değiştirecek gibidir.

---

¹⁵⁰ Adil Kır, “Globalizasyon: Küreselleşme Ulus-Devletin Sonu mu?”, Eylül Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2002, s. 68-69.

Ulus-devletler hala uluslararası alanın aktif oyuncularındır. Eskiden olduğu gibi yine iktidarlarını sağlamlaştırma ve zenginliklerini arttırma peşindedirler ama bunu artık dâhil oldukları kültürel uygarlıkların tercihlerine göre yapmaktadırlar. Kitlelerin ve sınırların denetimi hala ulus devletin tekelindedir.

Ulus-devletler hala meşru şiddet araçlarını kullanma tekeline sahiptir. Bu işlev küreselleşme sürecinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü küreselleşme sürecine karşı geliştirilebilecek tepkilerin denetim altında tutulması için kullanılmasa bile, bu tepkilerin caydırılmasında şiddet araçları ulus-devletlerin elinde önemli bir ikna aracıdır. Bu bağlamda ulusal güvenliği sağlama işlevini yerine getirebilmesi için devletin meşru şiddet araçlarını kullanma tekeline sahip olması gerekir.

Berlin Duvarı'nın çöküşüyle başlayan yeni dönem, artık görülüyor ki pek de sanıldığı gibi savaşızsız bir dönem olmayacaktır. Bunun nedenleri üzerinde düşünürken gerek ABD'nin gerekse Rusya'nın dünyanın en büyük silah satıcıları oldukları da gözden uzak tutulmamalıdır. ABD'nin 1982–1992 arasında silah satışları 20 milyar doları aşmıştır. Fakat bu süre içinde yıllık satışlar azalma eğilimindedir. Rusya ise, bürokratik bir sosyalizmden pazar ekonomisine geçme krizi içinde adeta kontrolsüz bir silah satışı furyasına sürüklenmiştir. Yeni düşmanların arandığı ve yaratıldığı bir dünyada Pentagon uzmanları, silah sanayi lobilerinin de baskılarıyla yeni stratejiler üretmektedirler.¹⁵¹

Soğuk Savaş'ın yol açtığı gerilim sırasında, bir ülkenin halkına yönelik tehdidin öncelikle askeri nitelikte olduğunu, ulus-devletin de uluslararası işlerde baş aktör olarak kalacağını öne sürmek doğrusu kolaydı. Bu ihtilaf giderildikten sonra bile, milli güvenlik uzmanları ile Pentagon yetkilerinin, hala uluslararası istikrarı tehdit eden birçok tehlike potansiyeli çıkarması mümkündür. Sovyetler Birliği'nin halefi olan ülkelerde onbinlerce nükleer savaş başlığının bulunması, bunların kime ait olduğunun belirsizliği, Arap-İsrail ilişkilerinde yeni bir buhranın doğması ihtimali, Balkanlarda ve diğer bazı yerlerdeki etnik kökenli ihtilaflar, Libya ve Kuzey Kore'nin tutarsız rejimleri; Irak'ın durumu, Hindistan ve Çin gibi büyük bölgesel güçlerin ortaya çıkışı, ileri silah sistemlerinin yeryüzündeki “buhran odaklarına” dağılıp yaygınlaşması, bütün bunlar hem ulus-devlet hem de ulus-devletin uluslararası güvenlik yapılarıyla (NATO, ABD-

---

¹⁵¹ Timur, Küreselleşme, a.g.e., s. 149.

Japonya savunma ittifakı) birlikte çalışan enstrümanları tarafından (Pentagon, Milli Güvenlik Kurulu, Genel Kurmay Ortak Başkanları) kontrol edilen askeri gücün devam etmesine gerek duyulduğunun belirtileridir.¹⁵²

Devlet, gücü transfer etme ya da altında veya üstünde yeni güçler yaratma erkinin kaynağı olma rolüne sahiptir. Bu nedenle ulus-devletler hala belirgin bir merkezdirler, çünkü gücü yeniden dağıtma süreci, diğer hükümetlere talimat verme, yasal şekillendirmeler gibi hükümet etme uygulamalarının anahtarlarıdır. Bu yüzden de sınırları içindeki yasama işlevini göz önüne alırsak ulus-devletin sonunu konuşmak kuşkuludur. Uluslararası örgütlerin uluslararası hukuk tarafından tanındığı doğrudur ancak ulus-devletler bu kanunları uygulamaya zorlayacak ve yasal korumayı temin edecek en önemli kurumlar olarak bulunmaktadır. Bu durum, pazarların ve şirketlerin kamu gücü ve düzeni olmaksızın var olamayacağını söylememize izin verir. Pazarlar ve şirketler ulusal ya da uluslararası seviyede olduğuna bakılmaksızın korunmaya muhtaçlardır.¹⁵³

Ulus-devletin ayrıca küreselleşme sürecinde değişikliğe uğrayan, sınırlı olarak koruduğu işlevlerinden biri de sınırların kontrolüyle ilgilidir. Bu, nüfus ve vasıfsız emeğin denetimi ile ilgili bir işlevdir. Sınırların kontrolü, bu yaklaşıma göre, dünyadaki eşitsizliğin sürdürülmesinde önemli bir işleve sahiptir. Ulus-devletin bu bağlamda koruduğu diğer bir işlevi ise temsil işlevidir. Ulus-devlet meşruluğunu ve egemenliğini sınırları altında tuttuğu nüfusu temsil işlevinden alır. Ulus ötesi firmalar, dünyayı dönüştürmek kapasitesine sahip olsalar da küresel ekonomik sistemi büyük krizlere düşürmeden sürdürebilecek bir yönetim sistemi geliştirmekte ve ona meşruiyet sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Böyle bir sisteme meşruiyet sağlayabilecek uluslararası sistemin aktörleri günümüzde ancak ulus-devletler olabilir. Uluslararası yönetim mekanizmalarının meşruiyetini sağlayan temel kurumlar ulus-devletlerdir.¹⁵⁴

Dünyanın geri kalmış ülkelerinde yaşayan kalabalık nüfusun, kaynakların paylaşımından doğan savaşlara sebep olması, etnik gerilimleri şiddetlendirmesi, sosyal istikrarsızlıkları arttırması ve dış yayılcılığı teşvik etmesi mümkündür. Yerkürenin

---

¹⁵² Paul Kennedy, “**Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**”, Çev.: Fikret Üçcan, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1996

¹⁵³ Kır, **a.g.e.**, s. 69.

¹⁵⁴ Furkan Şen, **a.g.e.**, s. 232.

yoksul ve daha fazla sorunlu olan kısımlarından, daha varlıklı ve barış içinde yaşayan kısımlara yönelen göç akımının tek faturası sosyal maliyeti olmayıp aynı zamanda ırk çatışmalarının da gittikçe artmasına sebep olmaktadır. Aynı milli hudutlar içindeki etnik grupların birbirinden farklı nüfus artış hızlarına sahip olması, mevcut gerilimleri arttırma özelliği taşımaktadır. Su stoklarının, otlak alanlarının, kereste vs.nin azalması dolayısıyla kaynak savaşları riskinin yükselmesine ilaveten, çevrenin tahrip edilmesi, ekonomik refahı ve halk sağlığını da tehdit etmektedir. Ayrıca dünya nüfusunun her on yılda yaklaşık bir milyar kadar arttığı göz önüne alındığında, bu tahribatın küresel gıda üretimine darbe vurarak kitle halinde küresel açlığa yol açması, sosyal ve siyasal istikrarsızlığı, kaynak savaşlarını ve yeryüzünün zengin ve fakir halkları arasındaki ilişkilerin bozulmasını daha da ileri boyutlara götürme ihtimali vardır.¹⁵⁵

Ulus-devletin koruduğu bir diğer işlev ise teknolojinin gelişmesi için gerekli olan Araştırma-Geliştirme (AR-GE) projelerine gerekli olan finans desteğini sağlamaktır. Ulus-devletin küresel ölçekte en büyük finans gücüne sahip olması - merkez ülkeler açısından- özellikle çok uluslu şirketlerin gelişmesini sağlayan teknolojik yatırımlarda başat rol oynaması ve aynı zamanda bunlara küresel ölçekte meşruiyet sağlaması işlevi ulus-devletin küreselleşme sürecinde önemini koruduğunu gösteren temel verilerdir.

Ulus-devlet günümüzde hala büyük harcamalar yapmakta, büyük vergiler toplamakta ve büyük borçlar almaktadır. Aynı zamanda büyük bir işverendir. Devlet sadece emek satın almaz, ayrıca büyük sermaye projelerine fon sağlar, alt yapı çalışmalarını üstlenir. Hatta savunma gibi belli sektörlerde bazı özel şirketlerin tek müşterisi devlettir. Dolayısıyla devletin ekonomi üzerindeki müdahalesinde bir yok oluş değil, bir farklılaşma ya da yeniden yapılanma söz konusudur. Günümüzde pek çok gelişmiş devletin, ekonomideki en büyük ve en belirleyici aktör rolü devam etmektedir. Ulus devletinin vergi alması hala ulusaldır. Devlet, ya para politikasında olduğu gibi doğrudan doğruya ekonomiye, ekonomik aktör olarak ya da sağlık hizmeti şeklindeki sosyal politikalarda olduğu gibi dolaylı olarak ekonomik sürece etkide bulunmaktadır. Ulus-devlet hem toprak sahibi, hem de sermaye sahipliği görevini sürdürmektedir. Devlet, yirminci yüzyılda her ulus-devlette farklı derecelerde de olsa büyüyüp, büyük bir işveren haline gelmiştir. Ekonominin yasal müdahale alanından çıkması birdenbire

---

¹⁵⁵ Kennedy, Yirmi Birinci, a.g.e., s. 127-128.

olmuş bir olay değildir. Geçtiğimiz son yirmi yılın devlet reformlarının başlıca amaçlarına bakıldığında, bunlardan birinin piyasalara ve rekabete daha fazla ağırlık vererek devletin yetki alanını ve devlet elindeki tekeli kırmak olduğu görülür.¹⁵⁶

Ulus-devletlerle uluslararası örgütlerin ilişkisini, bazı uluslararası örgütler (DB, IMF, DTÖ vb.), basitçe ulus-devletler üzerinde faaliyet gösteren küresel güçlerdir olarak açıklamak bazı şeyleri gözden kaçırmak olur. Buradaki önemli bir nokta, ulus-devletlerin yönetme kapasitesinin pek çok açıdan zayıflamakla birlikte hala hem siyasal hem de ekonomik bağlamda etkin bir uluslararası yönetim için hayati öneme sahip olduğuna işaret edilmesi gerektiğidir. Pazarlar ve şirketler kendilerini koruyacak kamu gücü olmaksızın ne yerel ne de küresel seviyede varlıklarını sürdüremezler.¹⁵⁷

Bahsedilen bu ulusüstü ve ulusaltı örgütlenmelerin bir güç odağı olarak belirlenmesinde neredeyse ulus-devletin kendi egemenliğine rakip olarak güçlenmesinde ve bunların küresel ölçekte meşruiyet kazanmasında ulus-devlet merkezi bir rol oynar. Bu örgütlenmelere ulus-devlet egemenliğinin bir kısmını gönüllü olarak teslim edip zayıflar gibi algılanırken; öte yandan küreselleşme sürecinde temel aktör olarak varolma çabasında bu örgütlenmeleri kullanır. Bu yüzden bu örgütlenmeler küreselleşme sürecine bir tepki görünümü de kazanmaktadır.

Ulus-devleti zayıflatan küreselleşmenin kendisi değildir. En azından ulus-devlette bir aşınma varsa, bunun tek nedeni küreselleşme değildir. Devlet elitlerinin küreselleşmeye verdikleri tepkime sonucu, ulus-devletin varlığı/kuruluşu ile vaat ettiği sosyal adalet-gelişme gibi faktörlerinin küreselleşme sürecinden etkileniş şekli, ulus-devleti zayıflatır veya güçlendirir. Bu yüzden, küreselleşme sürecinden ekonomik ve sosyal-bireysel haklar bakımından karlı çıkan ulus-devletler güçlenirken bu beceriyi gösteremeyenler zor duruma düşmektedirler. Ulus-devletin bu süreçteki konumu küreselleşmeyi algılama biçimi ve buna vereceği tepkime ile yakından ilgilidir.¹⁵⁸

Devlet, küreselleşen kapitalizmin içinde hayati önemdeki yerini korurken daha önceleri egemenliğin ayrılmaz kabul edilen bazı parçalarını kaybetmektedir. Egemenlik her bir devletin kendi yasal sınırları içinde, üstün ve kapsamlı yönetimi olarak kabul

---

¹⁵⁶ Furkan Şen, **a.g.e.**, s. 233-234.

¹⁵⁷ Kır, **a.g.e.**, s. 71.

¹⁵⁸ Recai Coşkun, Küreselleşme, **a.g.e.**, s. 13-14.

edilmiştir. Diğer bir deyişle, egemen devletler daha yüksek bir otorite ile karşılaşmamışlar, toplumsal hayatın bütün boyutlarını istedikleri gibi yönetmişler ve bu alanlardaki yetkilerini ne bir başka devletle ne de başka bir yönetim merkeziyle paylaşmamışlardır.¹⁵⁹

Karşılaştığı tehditlere karşın ulus-devlet, Westphalia'lı sistem yönetiminin temel birimi olarak kalacaktır. Gerçekten de tüm kanıtlar ulusal varlıkların artışına işaret etmektedir.¹⁶⁰ Ancak küreselleşen dünyada ulus-devletler yine de başroldeki oyuncular olmakla beraber, diğerleriyle birlikte çalışmak zorundadırlar.

---

¹⁵⁹ Kır, **a.g.e.**, s. 72.

¹⁶⁰ Mike Moore, “**Sınırların Olmadığı Dünya Özgürlük, Gelişim, Serbest Ticaret ve Küresel Yönetim**”, Çev.: Aytül Özer ve Yeşim Türkmenoğlu, CSA Yayın Ajansı, İstanbul, 2003

3.BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE

3.1. Küreselleşmenin Türkiye'ye Etkileri

Küreselleşmenin neden olduğu değişim sürecinden tüm gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye de büyük ölçüde etkilenmektedir. Devletin egemenlik gücünü dahi sarsacak şekilde beliren küreselleşme etkilerini Türkiye açısından da değerlendirmek ve Türkiye'nin bu sürece katılımıyla ilgili yapılan düzenlemelerin neler olduğunu ve bunların etkilerini incelemeye tabi tutmak gerekmektedir.

Dünya ekonomisinde Türkiye'nin mevcut konumunu yeniden değerlendirip, gelecek asrın meydan okumalarını karşılayacak kapsamlı bir dış ekonomik ilişkiler stratejisi geliştirmesi ve yurt içi nesnel koşulları ihmal etmeden, uzun vadede belirlenecek hedeflerine adım adım ulaşmak için yeniden yapılanmanın gerçekleşmesi acil bir ulusal öncelik haline gelmiştir.

Türkiye'nin en önemli zaaflarından biri, stratejik ve taktik adımların bir türlü tutarlı bir bütünlük içinde atılmamış olmasıdır. Oysa coğrafyasında, sosyo-ekonomik ortamda, dış politika ve güvenlik girdabında, alternatif çözüm yolları araştırılması gereken çok sayıda sorun bulunmaktadır. Uzun vadeli stratejik bakış açısıyla düşünmek, hesap yapmak, dünyadaki gelişmeleri izlemek, dersler almak, evrensel bulgulardan istifade etmek toplumda yaygın bir çalışma disiplini değildir. Son zamanlarda Fukuyama ve Huntington'un yenedünya düzeni yaklaşımı ve küresel çatışmaların ABD stratejisi açısından kullanımı konularında Amerikan yöneticilerine sundukları teorik destek, aslında bu tür çalışmaların ne denli önemli olduğunun canlı örnekleridir. Türkiye'nin 21. yüzyıl hedeflerinin, stratejik bir çerçeveye oturtulmakla kalmayıp, etkin şekilde uygulanabilmesi için başta ilgili çevreler olmak üzere toplumun her kesimine de benimsetilmesi gerekmektedir. Önümüzdeki yüzyıl stratejik araştırmalarını, bilgi, iletişim ve teknoloji ile bütünleştiren, bunları eğitim yoluyla halkına benimseten ülkelerin yüzyılı olacaktır.¹⁶¹

---

¹⁶¹ TÜSİAD, "Türkiye'de Yeni Bir Ekonomik Düzen ve Ticari Diplomasiye Doğru", TÜSİAD-98-6/230, Eylül 1998.

Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'nin bel bağladığı kavram ülkenin “stratejik önemi” idi. Bütün uluslararası ilişkiler hemen hemen bu gözlükle izleniyordu. Uluslararası planda her önemli olaydan sonra Türkiye’de sorulan soru; acaba ülkenin stratejik önemi arttı mı yoksa azaldı mı? Eğer artıyorsa bunun ülkenin pazarlık durumunu arttırdığına inanılıyordu. Ancak son yıllarda dünyada küreselleşme olarak adlandırılan değişim, Türkiye için de her şeyin eskisi gibi olamayacağını bir göstergesidir.

Soğuk Savaş döneminde Doğu-Batı arasında stratejik bir konumda bulunan ve bu durumun avantajlarından yararlanmaya çalışmış olan Türkiye, bugün bir yandan bağımsızlıklarını kazanmış olan Türk Cumhuriyetlerine doğru uzanan yatay hat ile diğer yandan güneyde petrol yatakları üzerindeki İslam ülkelerine doğru dikey bir hat üzerinde yer almaktadır. Politik istikrara henüz kavuşmamış, ekonomik potansiyeli yüksek, fakat bu potansiyeli harekete geçirmek için yoğun kaynak ihtiyacı içinde olan Türk Cumhuriyetleri, Türkiye önüne zor seçenekler sunmaktadır.

Türkiye bugün, tek hâkim rejimli fakat çok merkezli bir dünyada kalkınmasını sürdürmeye çalışan bir ülke konumundadır. Türkiye artık, rejimler arası rekabetin kutuplaşmayı engellediği bir dünyada değil, ekonomik güç merkezlerine kaynak akımının daha da hızlanacağından dolayı kutuplaşmaya fevkalade açık bir dünyada; zengin enerji kaynaklarına sahip ve bu kaynakları ele geçirmeye çalışan büyük güçlerin (ABD, AB, Rusya, Çin ve Japonya) güç mücadelelerinin ortasında istikrarsızlaştırmaya çalışılan bir coğrafyada bulunmaktadır¹⁶²

Tarihi ve jeopolitik koşulları sebebiyle Türkiye, küreselleşmenin çelişkilerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Türkiye, sahip olduğu özellikleri dolayısıyla batılı ülkeler içinde karmaşık ve farklı bir durum arz etmektedir. Batı kuruluşlarının pek çoğunun aktif bir üyesi ve AB’ne aday bir ülke olan Türkiye, bir yandan ideolojik ve siyasi açılardan batı dünyasının bir parçası öte yandan da coğrafi konumu, sosyo-politik gelişimi ve ekonomik kalkınma düzeyi bakımından batıdan uzak bir görünüme sahiptir. Ayrıca nüfusun ezici çoğunluğu Müslüman olan Türkiye, belli bir demokratik geleneğe sahip olan laik bir devlettir.

---

¹⁶² İzzettin Önder, “Yeni Gelişmeler İçinde Türkiye”, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 227.

1970'li yılların sonundan itibaren merkez ülkeler, çevre ülkeleri kendi sermayesinin gerektirdiği yapılanma sürecine sokarken bu ülkelerin mali piyasalarının tam serbestleşmesi için koşulları bir bir sağlıyordu. Küreselleşme, bu perspektifte çevre ülkelere sunuldu ve bunun dışında kalanların uluslararası toplumdan dışlanacağı mesajı verildi. Latin Amerika ülkeleri, Doğu Bloğu ülkeleri, Uzakdoğu ülkeleri gibi Türkiye de finansal liberalizasyon, özelleştirme, devletin küçülmesi, döviz kurunun, faiz oranlarının ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi furyasına katıldı.

Türkiye, 1980'li yıllardan itibaren köklü bir değişim süreci yaşamaktadır. Hukuk, politika ve ekonomi alanlarında liberalleşme ve yeniden yapılanma şeklinde geniş kapsamlı bir programı uygulamaya koymuştur. Daha fazla demokratikleşme ve üyelik için Avrupa Birliği kriterlerine uyma arzusu bu önlemleri teşvik etmiştir.

XIX. yüzyıl boyunca giderek derinleşen ekonomik, mali ve askeri sorunlarla boğuşmaktan kurtulamamış olan Osmanlı Devleti yarı sömürge durumuna düşmüştü. Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Anlaşması ile Osmanlı topraklarını paylaşma ve sömürgeleştirme kararı almıştı. Buna karşılık Türk milleti verdiği Kurtuluş Savaşı sonucu, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması ile yeni bir ulus-devletin, Türkiye Cumhuriyeti'nin sahibi oldu. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde 1923–1938 arasında yapılan inkılaplarla da bağımsız, çağdaş ve laik Türkiye Cumhuriyeti'nin kurum ve kurallarını ortaya koydular. Devletin kuruluş felsefesi de milli egemenliğin ekonomik egemenlikle pekiştirilmesi doğrultusunda şekillendirildi.¹⁶³

Ekonomik bağımsızlıkla milli egemenlik arasında çok önemli bir bağ mevcuttur. Ekonomik ilişkiler ile milli egemenliği gerçekleştiren politik alan arasındaki ilişkiler tek yönlü değildir. Politik alandaki istikrarsızlık bir süre sonra ekonomik istikrarsızlığa neden olurken, ekonomik istikrarsızlık da politik istikrarsızlığı arttırmaktadır. Bu karşılıklı etkileşim mekanizması, uygulanacak politikaların çıkış noktasını belirlemek açısından önem taşımaktadır. Zira teşhisin doğru konulması, sorunların çözümü için bir ön koşuldur. Aksi halde, sorunların ekonomik ve politik alan yanında, Türkiye'de

---

¹⁶³ Birsen Gökçe, "Sosyal Devlet Kavramının Gelişimi", 2000'li Yıllarda Kalkınma ve Küreselleşme Açısından Türkiye'de Ulus-Devlet Olmanın Önemi, Dicle Üniversitesi Rektörlüğü, 9-10 Mayıs 2000, s. 14-31.

olduğu gibi, sosyal ve kültürel alanlara da yansması kaçınılmazdır. Ve bu sorunların büyüyerek milli egemenliği tehdit edecek seviyeye gelme ihtimalleri de göz ardı edilmemelidir.

Türkiye gibi, gelişmekte olan, yarı sanayileşmiş ülkelerin daha özel bir konumu vardır. Türkiye ve benzeri ülkeler tam bir yol ayrımındadır. Ya küreselleşen dünyada sanayileşmelerini sürdürecekler, ya da bu gelişme merdiveninin alt basamaklarında yer tutarak, gelişmiş ülkelerin pazarları olarak kalacaklardır. Bu tür ülkeler, ekonomik anlamda uzun vadede var olma ya da yok olma savaşı içindedirler. Mücadelenin özündeki amaç, ekonomik gelişme yarışından kopmamaktır. Türkiye için sorun, bir yandan küresel örgüt ve dinamiklere nasıl uyum sağlayabileceğini, diğer yandan da onları milli hedefler doğrultusunda nasıl kullanabileceğini belirlemek olacaktır.

3.1.1. Türkiye'nin Küresel Ekonomik Düzene Uyum

Türkiye, 1980 yılında içerisinde bulunduğu terör ortamıyla birlikte ekonomik bunalıma da girmişti. 1980'lere kadar Türkiye'de iç pazara dönük, ithal ikameci bir yolda ilerleyen, iktisadi kalkınmanın sadece ulusal düzenlemelerle ve ideal olarak dünyaya kapalı koşullarda başarılabilceği fikri yaygındı. Gerekli politika paketleri önce devletçilik sonra da ithal ikameci yolda ilerleyen bir sermaye birikimi süreci çerçevesinde oluşturulmuştu. Bu birikim modelinin tıkanması üzerine "dışa açılmacı" bir model takip edilerek bu tıkanıklık aşılmaq istenmiştir. 1980 yılının hemen başında bunalımdan çıkmanın yolu olarak serbest piyasa sistemine geçme politikası benimsenmiş ve 24 Ocak Kararları olarak anılan kararlar uygulamaya konulmuştur. Yeni ekonomi politikası devletin ekonomik faaliyetlerini azaltıp, piyasayı kendi seyrine bırakarak kendi kendine yeterli hale getirmeyi hedefliyordu. Bu yeni modelin uygulanması yönünde ihracat teşvik edilmiş, ithalat liberalleştirilmiş, dış ticaret hacmi artırılmış, daha çok borçlanmaya gidilmiş ve yabancı sermaye girişı özendirilmiştir. Türkiye sermaye hareketlerini libere ederek dışarıya sermaye transferini de serbest bırakmıştır. Bu dönemde birçok alanda devlet müdahaleleri ve girişimciliği azaltılmıştır.¹⁶⁴ 1970'li yıllarda gerekli politikaların devreye sokulamaması neticesinde ekonomide, ulusal tasarruf ve yatırımlar arasındaki uçurum genişlemiş, bütçe açığı büyümüş, enflasyonda hızlı bir artış yaşanmış Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin (KİT)

¹⁶⁴ Mehmet Özel, "Küreselleşme ve İstanbul", **TSE Dergisi**, Sayı 458, Şubat, 2000, s. 66.

dengesi çarpıcı şekilde bozulmuş ve ithalat ihracata göre çok daha fazla artarak cari işlemler dengesini bozmuştur.

Bu çerçevede bir istikrar politikası oluşturulmuş ve 24 Ocak 1980 ekonomik kararları alınarak, ekonominin uluslararası rekabet ortamına kavuşturulması amaçlanmış, küresel ekonomiye entegre kararı alınarak uygulanmaya başlanmıştır.¹⁶⁵

Alınan kararlarla ve uygulanan istikrar programıyla mevcut bunalımın aşılması tasarlanmıştır. Bu istikrar programı çerçevesinde Türkiye ekonomisinde kapsamlı bir yapısal değişikliğe gidilmiştir. Reform olarak nitelendirilebilecek kararlar şu ana başlıklar altında incelenebilir:

1. Kamu Kesiminin Sınırlandırılması

Öncelikli olarak ekonomide kamunun etkinliğinin azaltılması ve özelleştirme çalışmalarına hız verilmesi hedeflenmiştir.

Bu alanda birinci uygulama devletin mal ve hizmet üretiminde etkinliğini azaltmaktır. Bu amaçla madenlerin kamulaştırılmasına dair karar iptal edilerek sigara tekeli kaldırılmıştır. İkinci olarak, mal ve hizmet fiyatlarının oluşumunda devlet müdahalesi azaltılmıştır. KİT'lere fiyat tespitinde özerklik verilirken, hükümet, iç piyasada fiyat denetimini serbest ithalatla gerçekleştirmeye çalışmıştır. Son olarak, sermaye gelirleri üzerindeki dolaysız vergilerde büyük indirimler yapılmış, 1985 yılında Katma Değer Vergisi'nin (KDV) yürürlüğe girmesiyle dolaylı vergilere KİT zamları eklenerek vergi yükü dolaylı vergilere kaydırılmıştır.¹⁶⁶

Fakat Türkiye'de küresel ekonomik düzen anlayışına geçme yolunda önemli adımlardan biri olan özelleştirme üzerindeki tartışmalar bitmemiştir.¹⁶⁷ Bugün bile ekonomi merkezli siyasal düşüncelerin temelinde de özelleştirme ile ilgili tartışmalar vardır. Özelleştirmeyi savunanların iddialarına göre;

---

¹⁶⁵ Önder Kutlu, “Kamu Yönetiminde Küreselleşme”, **Küresel Sistemde Siyaset Yönetimi-Ekonomi**, Der.: M. Akif Çukurçayır vd., Çizgi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 175.

¹⁶⁶ Gülten Kazgan, “**Ekonomide Dışa Açık Büyüme**”, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 344.

¹⁶⁷ Alpaslan Işıklı, “Sosyal Politika Açısından Küreselleşme”, **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme** (iç.), **KİGEM**, 1996, s. 61–70.

- Özelleştirme, devletten alıp halka vermektir. Daha az devlet, daha çok halk sloganı ön plana çıkmıştır. Üstelik özelleştirmeyle servetin geniş kitlelere dağılımı sağlanır.
- Özelleştirme, demokratikleşme getirir. Ekonomide özel mülkiyet ve piyasa mekanizmasının egemen kılınması halinde, ekonomik kararların tüketicilerin özgür tercihlerine dayalı olarak verileceği, dolayısıyla siyasal demokrasiye temel olacak bir ekonomik demokrasinin kurulacağı varsayılmaktadır.
- Özelleştirme, girişim ruhunu tahrik eder.
- Özelleştirme, bütçeyi ve toplumu kamburdan kurtaracaktır. Kamu kesimindeki yolsuzlukları ve işçi fazlalığını önler.
- Özelleştirme, biriken borçların ödenmesi için kaynak sağlar.

Özelleştirme, bunalımdan kurtulmanın yolunu, dünya üzerindeki denetimini yoğunlaştırmakta arayan, uluslararası tekeli sermayenin önündeki en önemli engellerin kalkmasını sağlayacağı için gerekli görülmektedir iddiası, özelleştirme karşıtlarının en önemli savunma mekanizmalarıdır. Karşıtlarına göre özelleştirme, neticesinde “sendikasılaştırma” ve “işsizlik” doğuracaktır. Bu tür iddialar kamu kesimi işçileri tarafından benimsenirken, geniş halk kitleleri tarafından pek kabul görmediği söylenebilir. Özelleştirme karşıtı görüşler şöyle sıralanabilir;

- Özelleştirme, sendikasılaştırma ve sosyal korunmadan uzaklaştırma demektir.
- Özelleştirme üretimi daraltır.
- Özelleştirme, ülke bütünlüğünü ve egemenliğini tehlikeye sokar.

Bu bağlamda özelleştirme karşıtları özellikle ülkedeki stratejik öneme sahip olarak gördükleri kurum ve işletmelerin özelleştirilmesine karşı çıkarlar.

2. Faiz Oranları

Tasarrufları teşvik etmek ve ekonomik-mali sisteme girişini sağlamak için, faiz üzerindeki bazı kayıtlar kaldırılarak, faizlerin gerçekçi bir düzeye çıkması amaçlanmıştır. Temmuz 1980 tarihinde vadeli mevduat faizleri serbest bırakılmış, ancak bu arada spekülasyon davranışlarının da önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹⁶⁸

Bu arada ekonomideki büyüme dinamiklerine zarar vermeden enflasyon oranında kalıcı bir düşüşün sağlanması hedeflenmiştir.

3. Döviz Kurunun Serbest Bırakılması

Döviz fiyatlarının piyasa koşullarında kendiliğinden tespiti sağlanmaya çalışılmış ve Merkez Bankası, günlük döviz kuru tespiti uygulamasına geçmiştir. Döviz üzerindeki bazı sınırlamalar ve kontroller kaldırılarak, Türkiye’de yerleşik kişilerin ve yabancıların yanlarında her türlü döviz hesabı açmaları serbest bırakılmıştır.¹⁶⁹

4. Dış Ticaretin Serbestleştirilmesi

Döviz piyasası ile birlikte ithalat ve ihracat rejiminde de serbestlikler ve kolaylıklar getirilmiş ve Gümrük Vergisi Oranları düşürülmüştür. Ayrıca ithalat üzerindeki dolaysız devlet kontrolleri azaltılmış ve ihracatın teşviki için prim yöntemine geçilmiştir.¹⁷⁰

İthal ikameci modelin terk edilerek dışa dönük ve ihracata dayalı bir büyüme modelinin kurulması; bu çerçevede ihracat teşviklerinin ve sübvansiyonlarının sağlanması ve ithalat liberalizasyonunun gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

5. Ücretlerin Sınırlandırılması

Böyle bir politikadan amaç, yatırımcıların kar hadlerini yükselterek, yeni yatırımları teşvik etmektir. Tabii ki diğer bir sonucu da, uygulanan döviz kuru politikasının da desteğiyle, uluslararası alanda Türk ihraç ürünlerinin rekabet gücünü arttırmaktır.

---

¹⁶⁸ Kazgan, Ekonomide..., a.g.e., s. 344.

¹⁶⁹ Kazgan, Ekonomide..., a.g.e., s. 345.

¹⁷⁰ Kazgan, Ekonomide..., a.g.e., s. 348.

6. Yabancı Sermaye Politikası

Yabancı yatırımcıları Türkiye'ye çekmek amacıyla gerekli kolaylıkları sağlayacak, Yabancı Sermaye Başkanlığı ile dış ticaret ve re-export faaliyetini teşvik etmek amacıyla Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Türkiye ekonomisinde küreselleşme etkilerinin 1980 dönüşümü ile başladığı söylenebilir. Bu tarihten itibaren neo-liberal ve dışa açık büyümeyi hedefleyen politikalar egemen olmaya başlamıştır. İhracata dayalı sanayileşme politikası ile birlikte Türkiye ekonomisi dünya pazarlarına açılmaya başlamıştır. 1980 sonrası küreselleşme süreci genelde iki evre halinde irdelenmektedir. Birincisi 1980–1988 dönemi, ikincisi 1989'dan günümüze kadar geçen dönemdir. 1981–1988 döneminde dünya pazarlarına açılma ve dünya ile ticaret temelinde bir bütünleşme amaçlanmıştır.

Önder, 1980'de Türkiye'de uygulanan politikalarla, o dönemdeki batı dünyası politikalarının ilişkisini şöyle anlatır:

“Batı dünyasında 1960’ların ortalarından beri derinleşerek yayılan bir tempoda gelişen kriz, 1976’da arz yanlı iktisat uygulamasıyla aşılmaya çalışılırken, 1980’lerden itibaren Thatcher-Reagan politikaları hâkim olmaya başladı. Keynes’in talep-yanlı makro politikalarına karşı geliştirilen arza yanlı politikalar, kronik krize girmiş olan olgunlaşmamış Batı sermayesini rahatlatmaya yönelik olarak vergi indirimleri ve hükümet desteğini öngörmekte idi. Aynı dönemlerde derin dış ödemeler krizi yaşayan Türkiye’de de benzer politikalar devreye sokuldu. Ancak Türkiye’de uygulamaya koyulmuş olan politikalar, Batı dünyasında olduğu gibi, sermayenin sıkışıklığını gidermekten çok, dışa açılmış olan verimsiz üretim yapısına makyaj yapmaya yönelikti. 1980 politikaları, döviz kuru ve faiz üzerindeki tavanı kaldırarak bunların yükselmesine neden oldu. Sermaye, bu operasyon sonucunda girdi maliyetlerinde meydana gelen yükselişi, diğer girdi maliyetlerini ve vergileri baskılayarak telafi yoluna gitti; ücretleri ve vergileri baskılayan sermaye, hem verimsizliğini perdelemeye hem de artan maliyetlerini telafi etmeye çalıştı. Ücret pazarlıklarında, toplu sözleşmelerde hakem sisteminin getirilmesiyle siyasal erk açık olarak sermayenin yanında yer aldı.”¹⁷¹

1980 sonrası ekonomi politikalarında sübvansiyonların mümkün olduğunca azaltılması, dövizde çapraz kur uygulamasına geçilmesi, dış ticarete liberalizasyona giderek yapay engellerin kaldırılması, imalat sanayisinin gelişmesi için gayret sarf

---

¹⁷¹ İzzettin Önder, “Kapitalist İlişkiler Bağlamında ve Türkiye’de Devletin İşlevi ve Yeri”, **İktisat Üzerine Yazılar Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, Der: Erinç Yeldan vd., İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 276.

edilmesine önem verilmiştir. Yeni politikanın amaçlarından birisi de düşük enflasyonda kalkınma iken, enflasyon bu dönemde genelde artarak yüksek seyretmiştir. Diğer önemli bir konu da kamu açıklarının reel bazda sürekli artış göstermesi olmuştur.

Türkiye ekonomisi için ikinci küreselleşme dönemi, 1989 yılından itibaren başlamış ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi amacına dayanmıştır. Bu tarihten itibaren yapısal uyum politikalarında değişikliğe gidilerek dış finansal serbestleşme kararı alınmıştır. Türkiye ekonomisi dışa açılma önceliklerini, reel sektör ile birlikte finans ve kambiyo hizmetlerini de kapsayacak politika değişiklikleri ile biçimlendirmiştir. Finansal küreselleşme ile mali piyasaların serbestleşmesi ve dış finansal merkezlerle bütünleşme amaçlanmıştır. Doğrudan yabancı sermaye girişimlerinin yanı sıra, kısa dönemli spekülasyon sermaye ve portföy yatırım girişimlerinin de serbest bırakılması, dış finansal serbestleşmenin önemli basamaklarını oluşturmuştur. Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllara dünya pazarıyla entegrasyon ve küreselleşme sürecinde dışa açık bir ekonomi görünümünde girmiştir. Bu görünüm 1989 yılında alınan kısa vadeli sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile başlamış, 1996 yılında gümrük birliğine girilmesi ile doruğa ulaşmıştır. İktisadi artığın yaratılması ve ulusal gelirin bölüşümü, bu bölüşümde devletin rolünün değişimi ve bunun yol açtığı kamu kesimi finansman açıkları, finansal serbestleşme sonucu spekülasyon finansman ve büyüme, Türkiye ekonomisinin küreselleşme evrelerinin temel olguları olarak nitelenebilir. Bu olguların sonucu, Türk ekonomisi, makro ekonomik istikrarsızlık ve kriz süreçlerine taşınmıştır.¹⁷²

3.1.2. Türkiye'de Devletin Gücünün Aşınması

Yerleşmiş düzenlerin altüst olduğu, düzenleyici ve dengeleyici güçlerin belirsizleştiği, soy ve dil birliğine dayanan alt toplulukların "Self-Determination" ilkesine, çıkar gruplarının "sınırlar ötesi işbirliği" gereksinimine dayanarak yerleşik devlet yapılarını zorladığı ve "sınırların dokunulmazlığı" ilkesinin unutulmaya yüz tuttuğu, "İnsan Hak Ve Özgürlükleri"yle ilgili anlaşmaların "devletlerin içişlerine karışmazlık" ilkesini sarsmaya başladığı, bütün bunların sonucunda sınırların değiştiği ve yeni devletlerin kurulduğu günümüzde Türkiye'nin bu gelişmelerden etkilenmeme ihtimali var mı?

---

¹⁷² Kutlu, a.g.e., s. 388.

Son dönemlerde, küreselleşme süreciyle birlikte, Türkiye’de de güçlü devlet geleneğinde bir meşruiyet krizi ve aşınması söz konusudur. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bu yana modernleşme, devletin sivil toplumdaki neredeyse tümüyle bağımsız hareket etme kapasitesini tasarruf ettiği bir güçlü devlet geleneğiyle nitelendirilmiş ve aynı zamanda bu geleneğe önyak olmuştur. Siyasetin birincil bağlamı hükümet tarafından değil, devlet tarafından oluşturulmuştur. Bu gelenek 1980’lere kadar Türkiye’de siyaseti düzenleyen iç değişken olarak işlev görmüştür. 1980’lerden beri ise yeni aktörlerin, yeni zihniyetlerin ve yeni modernleşme dilinin ortaya çıkmasının yanı sıra, demokrasinin de siyasette küresel bir referans noktası olarak alınmaya başlaması, siyasal faaliyetleri anlamada kültürü ve kültürel etkenleri önemli değişkenler haline getirmiştir. Dolayısıyla bugün devlet, siyasette birincil konumunu koruma açısından bir meşruiyet sorunuyla karşı karşıyadır.¹⁷³

1980 yılına kadar Türkiye’de uygulanan iktisat politikaları, gelişen ülkelerin çoğunda uygulanan korumacı politikaların tipik bir örneğiydi. 1950’lerden itibaren, milli üretimin yeterli olduğu düşünülen sektörlerde mal ithalatı yasaklanarak, ithal ikameci bir kalkınma politikası izlenmiştir. KİT’ler kurulmuş ve genişletilmiştir. Ancak, 1970’li yıllarda Türkiye ekonomisi ödemeler dengesi açıkları ve yüksek oranlı enflasyon sarmalının içine girmiştir.

Türkiye’de 1980’lerden itibaren iktisat ve maliye politikalarını yönlendirenlere egemen olan düşünce, Türkiye’de devletin fazlaca ağırlıklı bir yerinin bulunduğu, ekonomik faaliyetlerinin, 1980 öncesinde genişleme eğiliminde olduğu ve bunun mutlaka tersine çevrilmesi gerektiğidir. Topluma da benimsetilmeye çalışılan bu düşünce doğrultusunda eyleme geçilmeye 1980 istikrar programıyla başlanmıştır. 24 Ocak 1980’de uygulamaya koyulan istikrar programı çerçevesinde, öncelikle dış ticaret ve finansal piyasaların serbestleştirilmesine yönelik düzenlemeler uygulamaya koyulmuştur. Daha sonra, kamu işletmelerinin özelleştirilmesine başlanmıştır. 1980–1983 döneminde daha çok üçüncü tür deregülasyon gündeme getirilmiştir. Faizin kısmen serbestleşmesi, kontrollü kambiyo rejiminin giderek terk edilmesi, döviz kurunun esnekleştirilmesi, tarımsal desteklemenin kapsamının daraltılması, tarımsal ve

---

¹⁷³ Ergun Özbudun ve Fuat Keyman, “Türkiye’de Kültürel Küreselleşme Aktörler, Söylemler, Stratejiler”, *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*, Edt: Samuel P. Huntington ve Peter K. Bergarand, Çev.: Ayla Ortaç, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 306.

sınaî (KİT) girdi fiyatlarının piyasa fiyatlarına yaklaştırılması vb. bunun çarpıcı örnekleridir. 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasının ardından uluslararası piyasalar ile bütünleşme üst seviyelere çıkmıştır.

Ekonomik anlamda alınan bu kararlar diğer taraftan Türk devlet anlayışında da bir takım gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Oyan, devlet anlayışındaki bu değişimin kapitalist dünyanın merkez ülkelerindeki yeni birikim rejimiyle ilişkisini ve dolayısıyla iç ve dış koşulların nasıl birleştiğini şu şekilde açıklar; 1980 sonrasında ABD ve İngiltere öncülüğünde dünyada neo-liberal politikalara geçiş döneminin başlaması Türkiye’yi de yakından etkilemekte gecikmemiştir. Kapitalist dünyanın merkezi ülkelerinde yeni bir birikim ve düzenleme tarzının çalışmaya başlaması, Türkiye’ye de yeni politikalar dayatılmasını gündeme getiriyordu. Türkiye’nin 1970’ler sonrasında büyük ölçüde tıkanma noktasına gelen ithal ikameci birikim modeli de, 1980 sonrasında yeni bir birikim modeline geçişin önkoşulunu hazırlamıştır. Böylece iç ve dış dinamiklerin ortak etkisiyle, 1980’ler sonrası Türkiye’de bazı ülkelerde olduğundan daha erken bir şekilde oldukça radikal bir dönüşüm başlatıldı. Türkiye adeta arkasındaki gemileri yakarak dışa açılma furçasına kendini kaptırdı.¹⁷⁴

1990’lı yıllara gelindiğinde, ekonominin rekabetçi ve verimli bir yapıda işleyebilmesi için devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahale etme biçimi tartışılmaya başlanmıştır. Örneğin Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, devletin asli görevlerini tam olarak yapabilmesi için, özelleştirme yoluyla üretim alanından çekilmesini ve rekabetçi piyasa koşullarının hâkim olmasını sağlamak üzere, devletin kural koyma ve koyulan kurallara uyulmasını sağlama işlevlerine ağırlık verilmesini önermekte; sosyal sektörler, kentleşmeye ve özel sektörün altyapı hizmetlerine katılımının üzerinde önemle durmaktadır. Benzeri politika önermelerine Sekizinci Plan’da da yer verilmiş ve uzun vadeli gelişmenin temel amaçları ve stratejisi arasında toplumsal hedeflere ulaşmada piyasaların ve devletin birbirlerini tamamlayıcı rollerinin esas olacağı belirtilmiştir.¹⁷⁵

---

¹⁷⁴ Oğuz Oyan, “Türkiye Ekonomisi: Nereden Nereye?”, 2. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1998, s. 5.

¹⁷⁵ TÜSİAD, “Bağımsız Düzenleyici Kurumlar ve Türkiye Uygulaması”, Yayın No: TÜSİAD-T/2002-12/349, Aralık 2002, s. 64.

1990'lı yıllardan itibaren reformlar zinciri uzamıştır. Toplumsal adalet, kalkınma reformlarına siyasi ve devlet yapısının reformu gibi yeni bir boyut daha eklenmiştir. Özellikle, devletin ekonomideki rolünün yeniden tanımlanması acil gündem konularından biri olmuştur. Ekonomi ile ilgili bu yapısal reformların gerçekleştirilebilmesi için de gerekli kanunlar hazırlanarak yürürlüğe koyulmuştur.

Ekonomik anlamdaki bu politikalar siyasal değişimi de beraberinde getirmektedir. Ayrıca AB üyelik sürecinde yapılması beklenen reformlar ve özellikle her ekonomik krizden sonra IMF ve Dünya Bankası ile olan ilişkiler de Türkiye'de eski devlet yapısını ciddi biçimde değişime zorlamaktadır.

3.1.3. Türkiye'de Ulus Altı Birimlerin Etkisi

Dünyada son yıllardaki değişim trendi incelendiğinde küreselleşme ile birlikte dikkati çeken bir olgunun da yerelleşme olduğu görülmektedir. Yerelleşme, ülke içinde merkezi yönetim kanalıyla ekonomi ve siyaseti yönlendirme, yerel yönetimleri güçlendirmeyi ifade etmektedir. Yerelleşmenin ise siyasal gücü tek elde toplamayı önleyeceği ve bunun da demokrasiyi güçlendireceği düşünülmektedir. Yerelleşme ile devletin temel görevleri il özel idarelerine ve belediyelere bırakılmak istenmektedir. Bu durumun Türkiye'de de son yıllarda belediyelerin güçlenmesi ve merkezden bağımsız politikalar izlemek istemesiyle birlikte, merkezi devletin gücünün aşındığı iddialarını da beraberinde getirmektedir.

Son yıllarda hızlı bir ivme kazanan yeni teknolojik devrim, kentleşme, küreselleşme ve demokratikleşme süreçleri, gerek ulus-devletin nitelik ve yapısını, gerekse yerleşik dünya düzeninin işleyiş ve biçimlenmesini kökten, hem niceliksel hem de niteliksel bir biçimde değişimlere uğratan temel bir işlev görmektedir. Bu değişimlerin başında tüm yerel birimleri, kentleri, anakentleri, bölgeleri ve onların temel yönetim birimleri olan yerel yönetimi içeren “yerellik” kavramı gelmektedir.

Ulus-devletlerin yetki ve egemenlik alanının değiştirilerek yeniden belirlenmeye zorlandığı bu dönemde, yetkilerinin bir kısmı ulus-üstü kurumlara devredilirken, diğer bir bölümünü de yerel yönetimlere devretmek durumunda bırakılan ulus yönetimleri, yerel yönetimlerin şekillendirilmesinde de giderek azalan bir işleve sahip olmakta,

küresel dinamikler ulus-devletin olduğu kadar yerel yönetimlerin yapılanmasında da etkili olmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte gündeme gelen yerelleşme eğiliminin en somut uygulaması olan âdemi merkeziyetçilik ilkesi, yerel yönetimlerden önce ulusal yönetimlerin yeniden yapılanmalarını, ülkelerin yönetsel örgütlenmelerinde yerel yönetimler lehinde değişikliğe gitmelerini zorunlu kılmaktadır.

Küreselleşme sürecinde uluslararası arenalarda da bölgelerin ve mahalli toplulukların öne çıkarıldığı, söz ve rey sahibi haline getirildikleri, küresel aktörler tarafından –milli devletler bir yana bırakılarak- muhatap alındıkları görülmektedir. Bu bakımdan yaşananın esasında “globalizasyon” (küreselleşme) değil, “glokalizasyon” (küyerelleşme) olduğu ileri sürülebilmektedir. Ancak, birbiriyle çelişir gibi görünen bu iki sürecin –küreselleşme ve yerelleşme- birbirini beseleyen tek bir projenin unsurları olduğu söylenebilir.¹⁷⁶

Klasik anlamda yerelleşme (desantralizasyon), ulus-devlet bütünü içinde, merkezi yönetimden yerel yönetimlere doğru yetki, görev ve kaynak aktarımını ifade eder; bu anlamda yerelleştirme, yerel yönetimlerin ulus-devlet bütünü içinde merkezi yönetime göre güçlendirilmesidir. Günümüzde ise yerelleştirme, merkezi yönetimin elindeki planlama, karar verme, kaynak oluşturma ve bunları yürütme gibi yönetsel yetkilerin taşra kuruluşlarına, yerel yönetimlere, yarı özerk kurumlara, meslek kuruluşlarına, gönüllü örgütlere (vakıf, dernek gibi) ve şirketlere aktarılması olarak kabul edilmektedir. Yetki genişliği, özelleştirme ve sivilleştirme kavramları, modern anlamdaki yerelleştirme teriminin çeşitli uygulamalarıdır. Yerel yönetimler, yerelleştirme politikaları ile güçlendirilmekte ancak asıl olarak yetkilerin buradan piyasa güçlerine transferi amaçlanmaktadır. Modern anlamda yerelleştirmenin yöneldiği bu hedef, onu klasik anlamda yerelleştirmeden ayıran en önemli özelliklerden biridir.¹⁷⁷

Küreselleşme sürecinde ulus-devletlere dayatılan bu yerelleştirme reformları Türkiye’yi de etkilemekte ve son yıllarda ülke politikacılarının temel tartışma noktalarından birini

---

¹⁷⁶ Kadir Koçdemir, “**Küreselleşme ve Milli Devlet**”, Türk Ocakları ve Ankara Ticaret Odası, Ankara, 2001, S. 154.

¹⁷⁷ DPT, “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı-Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara, 2000.

teşkil etmektedir. Ayrıca bu durumun merkezi devlet yapısında egemenlik güç gösterisine dönüşme ihtimali de bulunmaktadır.

Diğer bir konu da, tüm ulus-devletler gibi Türkiye’yi de etkileyen önemli bir gelişme olarak küreselleşmeyle ortaya çıkan çok kültürlülük kavramıdır. Günümüzde siyasi şiddetin başlıca ve en yaygın türünün etnik kültürel gelişmeler oluşu, başta batılı demokrasiler olmak üzere birçok ülkeyi, ulus-devletle özdeşleşen monolitik kültür politikalarını gözden geçirmeye itmiş ve daha demokratik bir metot olduğu iddia edilen çok kültürlü politikalara geçmeye zorlamıştır. Hatta bu durumu ulus-devletler için bir kırılma noktası kabul edip sonun başlangıcı olarak görenler de mevcuttur.¹⁷⁸ Türkiye gibi ulus-devletlerin homojen bir toplum yapısına sahip olma amacına ciddi bir tehdit olarak görülen çok kültürlülük, vatandaşlık esaslı bir hukuk anlayışına geri dönüş olarak yorumlanmakla beraber, ulustan politik topluma geri dönüş olarak da değerlendirilebilmektedir.¹⁷⁹ Bu durumun Türkiye’de mikro milliyetçiliği buna karşı da ulusal milliyetçiliği yükselttiği gözden kaçırılmamalıdır. Küreselleşmenin dayattığı bu durumun nasıl bir siyasi yapılanmaya yol açacağı Türkiye açısından da yakından izlenilmesi gereken bir durumdur.

Bu bağlamda, küreselleşmenin zamanla tam bir hoşgörüyü, ileri batı toplumlarında olduğu gibi Türk toplumuna da getireceği öne sürülmektedir. Türk toplumunda, ulus-devlet yapısının bir gereği olarak, “milli değerler” den ve onu korumaktan söz edilir. Bu durum, Türkiye’de olduğu gibi Japonya’da hatta Avrupa’da da toplum için bir sorun olarak ele alınmaktadır. Bunun kaçınılmaz mantıki bir sonucu azınlıkların da kendilerince milli değerlerini, köklerini ve kaybolmuş veya kaybolma tehlikesindeki kültürlerini bir kimlik ve varlık sorusu olarak ortaya atmalarıdır. Çoğu zaman bu hareket siyasi bir karakter almakta, Self-Determination hareketine yol açmaktadır. Başka bir deyimle, küresel bir özdeşleşme gelişimine karşı tekelci bir milli kültür politikası orada kalmamakta, ona reaksiyon olarak azınlık kültürlerini gündeme getirmektedir. Bu noktada küreselleşme karşısında milli kültür ve milli kültür karşısında da “azınlık” kültürleri sorunları ortaya çıkarılmaktadır.

---

¹⁷⁸ Samuel P. Huntington, “Biz Kimiz, Amerika’nın Ulusal Kimlik Arayışı”, Çev.: Aytül Özer, CSA Global Yayın Ajansı, İstanbul, 2004, s. 171.

¹⁷⁹ S. Seyfi Ögün, “Milliyetçilik İcat Edilmemiş Keşfedilmiştir”, 2023, S. 24, Nisan 2003, s. 56-64

Alt kimliklere yapılan vurgunun öne çıkışı, ulus-devletin tasavvuru ile çatışır. Türkiye’de de 1990’larla birlikte yoğun olarak tartışılan meselelerin başında ulusal kimlik, etnik kimlik, azınlıklar vs. kavramları gelmektedir. Cumhuriyet’in temel ilkeleri ile özellikle AB sürecinde Türkiye’den beklenenler birbiriyle çatışmaktadır. Bu çatışmada devletin üniter yapısından taviz verilmemesini savunanlar (ulusal cephe) ile daha AB ve küreselleşme yanlısı politikaları savunanlar arasındaki çatlak giderek derinleşmektedir.¹⁸⁰

Keyder’e göre de devlet, sadece sermayedarlar için birikim sürecini kontrol edememekle kalmıyor, artık popüler sınıfların hayat koşullarını da etkileyemiyor. Bu çaresizlik sonucunda oluşan toplumsal kutuplaşma etnik ve dini kimliklerin yeniden icadına yol açıyor.¹⁸¹

Balkanların altüst olmasına, yerleşik sınırların değişmesine neden olan Self-Determination ilkesi, Türkiye içindeki ayrılıkçıların da aynı isteklerle ortaya çıkmalarına ve Batıda destek bulmalarına neden olmaktadır.¹⁸²

3.1.4. Türkiye’de Ulus Üstü Birimlerin Etkisi

Küreselleşme süreciyle birlikte ulus-devletlerin merkezi gücü aşınarak, kara verme mekanizmaları devletlerden çok devlet topluluklarına, ulus üstü kurumlara, ulus üstü anlaşmalara devredilmektedir. Tüm ulus-devletler gibi Türkiye de bu durumdan olumsuz olarak etkilenmektedir.

Bugün gelinen noktada, küreselleşme bağlamında tartışmaların merkezinde çokuluslu kurumlar (IMF, DB, DTÖ, G-7’ler -Kuzeyin Sanayileşmiş Ülkeleri-, Avrupa Birliği, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği -ABD’de var-, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü-OECD-, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması-NAFTA- vb.) ve uluslararası küresel şirketler (holdingler) vardır. Bunların dışında kayda alınabilecek bir diğer uluslararası oluşum, Non-Governmental Organization (NGO) -Devlet Dışı

---

¹⁸⁰ Mustafa Altunoğlu, “Küreselleşme-Yerel Eksenli Kimlik Tartışmasının Türkiye’deki İzdüşümleri”, *Küreselleşme ve Yerelleşme*, Haz.: Kemal Görmez, 1. Baskı, Odak Yayınları, Ankara, 2005, s. 72.

¹⁸¹ Çağlar Keyder, “Globalleşme ve Devlet”, 2000, <http://www.stratejikyildiz.edu.tr/makale6.htm/>, (Erişim Tarihi: 06.06.2007).

¹⁸² Sebahattin Şen, “Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye”, *İnceleme Araştırma*: 22, Bağlam Yayınları: 54, İstanbul, 1992, s. 52.

Kuruluşlar- (ya da Sivil Toplum Kuruluşları “STK”) dır. OECD, NGO ve "gönüllü kuruluş" deyimlerinin eşdeğer olduğunu, ayrıca bunların birçok tanımı olduğu vurgulanmaktadır: "Gönüllü kuruluş belirli bir insanî amaç taşıyan bir grup vatandaş tarafından kurulan ve bireylerin gönüllü katkılarıyla yürüten bir örgüttür." ¹⁸³

Çok uluslu kurumlara dönülecek olursa, bunların 1930’lardaki büyük bunalımdan sonra ortaya çıkmaya başladığı söylenebilir. Aynı zamanda, ekonomik düzenlemelerde Keynesçilik ve müdahaleci devlet anlayışı da bu dönemden sonra ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından, galip devletler küresel ekonomi için bir dizi yeni kurallar belirlemişlerdir. Savaş sonrası dönemin malî yapısı, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı (GATT) içeriyordu. Ancak, üçüncü dünya ulusları (Güney'in yoksul ülkeleri) yüzyıllar süren sömürgecilikten kurtulduka, bu kurumlar giderek statükoyu ayakta tutan temel direkleri olarak algılanmaya başlanmıştır.¹⁸⁴ Çaresizlik içindeki Kuzey'in gelişmiş ülkelerinin hükümetleri, ekonomik durgunluğa çare olarak "Keynesçi" çözümü hızla benimsemişlerdir. ABD'de Roosevelt yönetiminin New Deal (Yeni Düzen) siyaseti, doğrudan doğruya Keynes'ten etkilenmiştir. 1946 tarihli Amerikan İstihdam Yasası, federal hükümetin "azamî istihdam, üretim ve alım gücünü geliştirme" sorumluluğunu kabul etmiştir. İngiliz hükümeti de 1944'te "savaştan sonra yüksek ve istikrarlı bir istihdam düzeyinin korunmasını" temel hedeflerden birisi olarak kabul etmiştir. Diğer taraftan, Temmuz 1944'te 44 ülkenin delegeleri New England'ın tatil beldesi Bretton Woods'ta bir araya gelerek bir konferans toplanmıştır. Bretton Woods Konferansı'nın amacı, savaş sonrası küresel ekonomi için yeni bir çerçeve-ulusal bağımsızlığı güçlendirecek ve gelecekteki mali krizleri önleyecek istikrarlı, işbirliğine dayanan bir uluslararası para sistemi- oluşturmaktır. Amaç kapitalizmi gömmek değil, kurtarmaktır. Temel öneri, sabit döviz kur sisteminin kurulmasıydı. Önceki bunalımlar göz önüne alındığında dalgalı kur sistemi istikrarsız ve ulusal kalkınma plânları açısından zararlı bulunmuştur. Sonuçta, Amerikan Doları uluslararası para birimi oldu ve küresel ekonomiyi yönetecek veya koordine edecek üç kurum doğmuştur. Bunlar tarafsız ekonomik mekanizmalar değildir, ağırlıklı olarak küresel rekabet ve şirket

---

¹⁸³ S. Cordellier, “Üçüncü Dünyanın Sonu mu?”, Çev: Ahmet İnsel vd., İletişim Yay., İstanbul, 1998, s. 122.

¹⁸⁴ W. Ellwood, “Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu”, Çev.: Betül Dilan Genç, 2002, İstanbul, Metis Yayınları, s. 24.

girişimciliğinden yanaydılar ve her birinin oynayacağı belirli bir rol vardı.¹⁸⁵ Bunlardan üçü üzerinde önemle durulmaya değerdir:

1. Uluslararası Para Fonu (IMF)

Uluslararası örgüt, 1944'te uluslararası döviz alım satımını düzenlemek üzere kurulmuştur. 1972'ye kadar farklı ulusal para birimleri arasında sabit kuru desteklemiştir. ABD doları dalgalanmaya bırakıldığında, orijinal işlevi ortadan kalkmıştır. Bundan sonra IMF, borçlu yoksul ülkelere ekonomilerini yeniden yapılandırmak üzere yapısal uyum programlarını kabul etmeleri koşuluyla uluslararası borç krizlerinin yönetimini üstlenmiştir.¹⁸⁶ Önemli bir ekonomik kriz ve dünya savaşından sonra kurulan IMF, yine bir krizle önemli bir fonksiyon kaybına uğramıştır. Bununla beraber tartışılması gereken veya tartışılmakta olan IMF'nin 1972'den sonra yüklenmiş olduğu uluslararası rolden kaynaklanmaktadır.

Zira bu kurum, "son çare olarak kapısı çalınan bir kredi kuruluşu" olarak davranacak, kısa vadeli nakit sıkıntısına düşen ülkelere acil durum kredisi sağlayacaktı. Ama bunların hiçbiri gerçekleşmemiştir. 1972'den sonra IMF tamamen bir "banker" zihniyetini benimsemiş, yapısal reform istediği ülkeleri içinden çıkılmaz bir karmaşanın ve kaosu içine itmiştir. Gelişmek isteyen "Güney" in yoksul ülkeleri, ekonomik krizleri dış borçlarla aşmak istemişler fakat bu dış borçların anaparaları bir yana, faizlerini bile ödeyemez duruma gelmişlerdir. IMF'nin hükümetlere dayattığı yapısal uyum paketlerine rağmen, düze çıkmış bir ülkenin olmadığı da çok sık vurgulanan bir durumdur.

IMF kendisinden kredi isteyen tüm devletlere olduğu gibi Türkiye'ye de bir takım reçeteler sunmaktadır. Bu reçeteler mali açıkların en düşük düzeyde tutulması, özelleştirme, faiz oranlarının piyasalar tarafından belirlenmesi, ticaretin liberalleşmesi, yabancı yatırımların teşvik edilmesi, hükümetlerin ekonominin üzerindeki denetimlerini kaldırması, mülkiyet haklarının yürürlüğe konması, vergi reformları gibi önerilerdir. Türkiye'nin de IMF ile olan ilişkilerinde tüm bunları yapması beklenmekte, hatta şart koşulmaktadır. Türkiye'de de yıllardan beri IMF'nin önerdiği ya da dayattığı belirtilen

---

¹⁸⁵ Ellwood, a.g.e., s. 26-27.

¹⁸⁶ J. Brecher vd, "Aşağıdan Küreselleşme," Çev.: Berna Kurt vd., Aram Yay., İstanbul, 2002, s. 170.

yapısal uyum paketleri uygulanmaktadır. Bu durum politikacılar arasında önemli bir polemik konusu olsa da hemen hemen her iktidar olan hükümetin, ilk öncelik olarak IMF ile stand-by anlaşması imzaladığı görülmektedir.

2. Dünya Bankası (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)

İkinci Dünya Savaşı'nın harap ettiği ekonomileri yeniden inşa etmek üzere Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası kurulmuştur. Üyelerinden toplanan aidatlar ve uluslararası sermaye piyasalarından alınan borçla finans edilen banka, üyelerine ticari bankalardan daha düşük faizli kredi sağlamaktadır. Başlangıçta görevi enerji santralleri, barajlar, yollar, hava meydanları, limanlar, tarımsal kalkınma ve eğitim sistemi projeleri gibi "alt yapı" yatırımlarına kredi sağlamaktı. Banka, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden inşası ve kalkınması için bölgeye para akıtmıştır ancak, bu yeterli olmamıştır. Ayrıca, hızla genişlemekte olan sanayileri için sağlıklı piyasalara ihtiyaç duyan ABD'yi tatmin edecek kadar hızlı değildi. ABD, bu nedenle kendi Marshall Planı'nı oluşturmuş ve çok daha gevşek koşulları olan bu plan çerçevesinde Avrupa ülkelerine kendi yerine hibe şeklinde doğrudan dolar sağlamıştır.¹⁸⁷ 1950'lerden sonra Avrupa yavaş yavaş toparlanmaya başlamış hatta (bugünkü AB'nin temelleri atılmış) kendi aralarında birlikler kurmaya başlamışlardır. O sıralarda, Dünya Bankası bağımsızlığa kavuşmuş ülkelere ilgisini yöneltmiş ve Güney'in yoksul ülkeleri üzerinde önemli bir güç haline gelmiştir.

3. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) / Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ):

GATT, küresel düzeyde ticareti yönetecek bir kurallar dizisi belirlemiştir. Amacı, ulusal ticaret sınırlamalarını azaltmaktı ve İkinci Dünya Savaşı öncesinde küresel ekonomiyi kösteklemiş olan rekabetçi ticaret politikalarına son vermişti. 1944'te GATT'ın yerine geçmek üzere Dünya Ticaret Örgütü kurulmuştur. DTÖ gevşek yapılı bir anlaşma olan GATT' tan farklı olarak, resmi statüsü olan uluslararası bir kuruluştur. 2002 yılı itibariyle 137 üye ülkesi, 30 "gözlemci" si bulunmaktadır ve GATT'ın kapsamını genişletmiştir. Ağırlıklı olarak mal ve ticaretine yönelmiş, telekomünikasyon, bankacılık ve yatırım, taşımacılık, eğitim, sağlık ve çevre gibi 160 alanı

---

¹⁸⁷ Ellwood, a.g.e., s. 29.

etkilemektedir.¹⁸⁸

Diğer önemli bir konu da uluslararası küresel şirketlerdir. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren birçok ülkenin milli gelirinden daha fazla sermayesi olan şirketler, küresel ölçekte etkin olmaya başlamışlardır. Ekonomi imparatorlukları haline dönüşen küresel şirketlerin yanında devletlerin ısrarla sınırlandırılmak istenmesi, tabii ki düşündürücüdür. Çünkü bu küresel şirketlerin ticaret ve yatırımlarını azami serbesti içinde yapabilmeleri için, ülkeler arasında sermaye ve mal hareketlerinin önündeki eskiden kalma tüm engellerin (kalkınmacı ve sosyal politikaların, iktisadi milliyetçi eğilimlerin) ortadan kalkması gerekir. Küreselleşme kavramının ve söyleminin işlevi imalarla, çağrışımlarla, vaatlerle mal ve sermaye hareketleri önündeki engellerin kalkmasını sağlamaktır. Diğer taraftan, uluslararası küresel şirketlerin ülkeler ve milletler karşısında, bir şekilde bitaraf olduğunu anlamak da zor değildir. Zira bu şirketlerin malikleri vardır ve bu maliklerin milliyeti vardır. Şirketlerin araştırma-geliştirme faaliyetlerini nerede yaptıkları, üretimi nerede gerçekleştirdikleri, kârlarını hangi ülkelerde topladıkları, bu şirketlerin faaliyette bulunduğu ülke ekonomilerine olumlu-olumsuz etkilerini belirlemektedir. Mülkiyet hisseleri gelişmiş ülkelerde bulunan şirketleri ulusüstü örgüt olarak değil, gelişmiş ülkelerin milli ekonomilerinin birer uzantısı olarak görmekte mümkündür. Dolayısı ile küreselleşmeyi sürükleyen büyük şirketler, dünyada az sayıdaki gelişmiş ülkelerin (Kuzey'in zengin ülkeleri) örgütleridir.¹⁸⁹

Bu şirketlerin boyutlarını (ekonomik yönden) ortaya koyabilmek için, devletlerle karşılaştırılmayı gerektirmektedir. Öyle ki, Ford'un ekonomik gücü Suudi Arabistan'dan ya da Norveç'ten büyüktür. Philip Morris'in yıllık kazancı Yeni Zelanda'nın Gayri Safi Milli Hasıla'sından (GSMH) fazladır. Üçyüz uluslararası şirketin varlıkları bütün dünyadaki üretim varlıklarının % 25'ini oluşturmaktadır. Dünya ticaretinin % 67'sini 500 büyük şirket denetlemektedir. Türkiye'nin en büyük 500 şirketi ise ABD'nin Exxon Mobile şirketinin sadece % 33.37'si kadar bir ciroya sahiptir.¹⁹⁰ Dünyanın en zengin kişisi olan Microsoft'un patronu Bill Gates 60 milyar doların üzerindeki serveti, ulusal

---

¹⁸⁸ Ellwood, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁸⁹ Cem Somel, "Az Gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme", **Doğu Batı Dergisi**, Yıl 5, S. 18, Ankara, 2002, s. 143.

¹⁹⁰ O. Güney, "Küreselleşmenin Öncülleri Karşısında Ulus Devlet", 2003, Çevrimiçi, <http://www.aydinlanma1923.org/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2007).

gelirinin 60 milyar dolar civarı olan Kostarika, Panama, Honduras, Nigaragua, Brezilya, Jamaika ve Bolivya'nın milli gelirinden daha fazladır. Dünya üzerinde küresel çapta yaygınlaşan eşitsizlik, küreselleşme sürecinin yavaşlamasına hatta belki de geriye döndürülmesine yol açabilecek en önemli sorun olduğu düşüncesi pek çok yandaş toplamıştır.

Küreselleşmeye yöneltlen en büyük eleştirilerin ve yaşanan sorunların merkezinde, uluslararası sermayenin, küreselleşme sürecinde kuralları koyduğu ve bu kurallar karşısında milli hükümetlerin politika oluşturmakta yetersiz kaldığı yönündedir. Aynı zamanda, enformasyon ağlarıyla finans piyasalarının birbirine bağlı olduğu küresel bir ekonomide, uluslararası sermayenin çok kısa zamanda mevcut ülkeyi terk etmesi, Rusya ve Asya krizlerinde görüldüğü gibi küresel çapta krizlere neden olmaktadır. Zaten, dünya ihracatında önemli bir gücü elinde bulunduran küresel şirketler gelişmiş ülkelerde (başta ABD, AB ülkeleri ve Japonya olmak üzere) toplanmıştır.¹⁹¹

Günümüzde BM, IMF, DB, DTÖ ve daha birçok uluslararası örgüt, geçmişte olduklarından daha önemlidirler. Sonuçta bu örgütler, varlıklarını üye devletlere, özellikle de zengin doğal kaynakları olan devletlere borçludurlar. Ancak, uluslararası örgütlerdeki bürokratlar buna rağmen oldukça geniş olan vekâlete dayalı yetkileri çerçevesinde zaman zaman kendi adlarına hareket etmektedirler. Uluslararası örgütler, uluslararası normların taşıyıcıları da olabilirler. Hepsi değil ancak çoğunluğu, başlangıçta en geniş ve en güçlü siyasi yapılar arasından oluşturulmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte belli başlı uluslararası finans kurumlarının şartları çok daha zorlayıcı olmuştur. 1991'de kurulan Avrupa Kalkınma Bankası açıkça siyasi şartlar koşmaktadır. IMF ve DB gibi daha eski kurumlar böyle bir davranışa karşı olan resmi hükümlerine rağmen, daha imalı bir şekilde siyasi sorunlarla ilgilenmektedirler.¹⁹² Diğer taraftan, bölgesel bloklar arasındaki sürtüşmelerden (ki bugün ABD, AB ve Japonya'dan oluşan üçlü bir blok söz konusudur, ancak son yıllarda Rusya ve Çin'in de bir blok oluşturduğu gözlenmektedir) ve sermaye hareketlerinden Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ya da Güney'in yoksul ülkeleri aşırı derecede etkilenmektedirler.

---

¹⁹¹ Mehmet Zencirkıran, "Küreselleşme: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", 2003, (Çevrimiçi), <http://www.ceterisparibus.net.htm/>, (Erişim Tarihi: 26.06.2007).

¹⁹² Krasner, a.g.e., s. 25.

Türkiye gibi ülkeler "küreselleşen" dünya sistemi içinde kalarak ciddi ahlaki çöküntü ve toplumsal dağılma sath-ı mailine girme, ya da bağımsızlığa yönelerek kapitalizmin merkezlerinin onayını almayan, kendi gücüne dayanan bir kalkınma çabası başlatma seçenekleri ile karşı karşıyadır. Uluslarüstü ekonomik bütünleşmeler (hem bloklaşmalar, hem de uluslarüstü küresel şirketler düzeyinde) ülkelerin zengin-fakir diye iki kutupta toplanmasına sebep olmakla kalmamakta, toplumların kendi içinde kutuplaşmalarına (yani sınıflar arası ve bölgeler arası eşitsizliklerin artmasına) da sebep olmaktadır. Bu kutuplaşmalar, az gelişmiş (Güney'in yoksul ülkelerinde iç savaflara ve dış müdahalelere sebep olabilmektedir) ülkelerde parçalanma eğilimleri ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olsa olsa, kendi kaynaklarıyla kalkınabilecek orta büyüklükte az gelişmiş ülkelerin ufalanması ve daha çok dış ticarete bağımlı, dolayısıyla uluslarüstü mal ve sermaye hareketlerinin etkilerine daha çok maruz kalan, yeni küçük fakir devletlerin teşekkülü olabilir.¹⁹³

3.2. Yeni Dünya Düzeninde Türkiye'nin Rekabet Edebilirliği

Küreselleşme sürecinin taşıdığı en büyük risk, bu sürecin ulus-devletin çıkarları doğrultusunda kanalize edilememesidir. Türkiye açısından olaya bakıldığında, sürecin iyi değerlendirilip, ülke menfaatlerinin gerektirdiği biçimde yönlendirilme zarureti ortaya çıkmaktadır. Buna karşın gelişmelere seyirci kalınması halinde, ulusun kimlik ve bütünlüğünü yitirerek farklı değerler sistemine sahip devletçikler veya bağımsız kültürlerle dönüşmüş alt kültürler halini alma tehlikesi her zaman için mevcuttur.

Türkiye, küresel ekonomiye geçiş veya uyum süreci olarak kabul edilen dönemde 1994, 1999, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerini yaşamıştır. Yaşanan krizlerin ortaya çıkardığı gerçek, ekonomik ve siyasi yapıdaki kırılgan yapının istikrarsızlığı da beraberinde getirdiğidir. Bu gerçeğe küreselleşmenin getirdiği ya da dayattığı rekabet gücünün yakalanamaması, yaşanan teknolojik devrim ve bilgi toplumunun bir parçası olunamamasının da eklenmesiyle krizlerin sosyal, ekonomik, kültürel ve toplumsal anlamda derinleşmesi kaçınılmaz olmuştur.

Bu nedenle Türkiye için bazı soruların yüksek sesle sorulması ve cevaplarının ayrıntılı bir şekilde verilerek, 21. yüzyılda nasıl bir politika izlenmesi gerektiği ortaya

---

¹⁹³ Somel, a.g.e., s. 149.

koyulmalıdır. En fazla ulus-devletleri etkileyen küreselleşme sürecinin Türkiye için arz ettiği fırsat ve riskler nelerdir? Bu süreç dikkate alınmalı mıdır? Eğer dikkate alınacaksa kalkınma perspektiflerinde değişiklik yapılmalı mıdır? Değişiklik yapılacaksa hangi alanda ve nasıl olmalıdır?

Şunu kabul etmek gerekir ki, Türkiye, tamamını görmediği bir senaryoda oynamaktadır. Kendisine biçilen rolün mahiyetini de tam olarak bildiği söylenemez. Küresel aktörlerin Türkiye'nin bulunduğu coğrafya ile ilgili bir takım düşünceleri zaman zaman ortaya çıkmaktadır. Türkiye bu süreçten menfaat sağlayabilmek, en azından olumsuz etkilenmemek için ciddi önlemler alması gerekmektedir. Türkiye mevcut olumsuz koşulları lehine çevirmek, lehine olan durumlardan da azami ölçüde yararlanmak durumundadır.

Küreselleşme, sanayi, ticaret ve hizmet kesimlerinde var olan ve işletmelerin kaçınılmaz olarak karşı karşıya kaldıkları rekabetin boyutlarını ve etki alanını değiştirmiştir. Ancak bu rekabet, uluslararası pazarlara tek ve büyük bir fabrikadan oluşmak yerine, müşteri ve tedarikçiye yakın çokuluslu ve çok fabrikalı bir yapılanma aracılığıyla uluslararası platformda rekabet şeklinde ortaya çıkmıştır. Rekabetin evrenselleşmesinde, üretimin ülkeler arası yatay bütünleşmesinin payı büyüktür. Günümüzde geleneksel “üretim faktörleri” rekabet gücü ve rekabet avantajını belirleyen unsurlar olmaktan çıkmakta, buna karşın yatırım harcamaları, giderek artan bir oranda, dünya ekonomisinin itici gücü olarak ticaretin yerini almaktadır.

1986–1990 arasında dünyada yılda ortalama 37 milyar dolar olan sermaye ihracı, 1993 yılında 160 milyar dolara ulaşmıştır. Dünyada böyle yaygın bir sermaye hareketi gerçeği, küreselleşme olgusunun 1980’li yıllardan sonra hızlanmasının nedenini de açıklamaktadır. Küreselleşme olgusunun ortaya çıkardığı bir sonuç olarak da, dış ticarete dönük bir ekonominin, Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinin Batı ile aralarındaki gelişme farkını başarılı bir şekilde kapatmalarında ve bir ekonomik güç olmalarında oynadığı roldür. “Uzakdoğu’nun Dört Kaplanı” olarak kabul edilen Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur gibi ülkeler 1960’lı yıllardan itibaren önemli bir kalkınma hamlesi başlatarak, ihracata dayalı bir rekabet ve büyüme stratejisi ile 1990’lı yılların başında, ihracatlarının % 32’sini Kuzey Amerika’ya, %21’ini de Avrupa’ya yaparak, küreselleşen dünya ekonomisi içinde önemli pazar payları elde etmişlerdir.

Kalkınma yarışına Türkiye ile aynı yıllarda başlamış olan ve Türkiye'nin, özellikle yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklarıyla kıyaslandığında daha dezavantajlı bir durumda olan ülkeler, 1950'lerde Türkiye'nin 1/3'lük kişi başına milli gelirine sahipken, günümüzde Türkiye'nin en az 5 katı daha fazla kişi başına gelire sahiptirler. İhracat rakamları dikkate alındığında ise, Türkiye ile bu ülkeler arasındaki uzun dönemli kalkınma performanslarının sonuçları daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.¹⁹⁴

Söz konusu durumun teyidi olarak, daha şimdiden Dünya ticaretindeki en büyük ülkeler arasında ön sıralarda yer alan Kore, 21. yüzyılın en zengin ülkelerinden biri olmayı planlamakta, buna karşın Türkiye halen yüksek oranlı cari açık, sürekli olarak alınan krediler ve ödenen faizleri, siyasi istikrarsızlık ile az gelişmişlik vb. sorunlarıyla mücadele etmeye çalışmaktadır.

Dünya genelinde ticari küreselleşmenin yaygınlık kazanması nedeniyle gümrük duvarlarının ve döviz kuru gibi koruma imkânlarının ortadan kalkmış olması, Türkiye'de kamunun ekonomideki rolünde yapısal bir değişimi zorunlu hale getirmektedir. Türkiye, dünyadaki gelişmelerden doğrudan ve birinci derecede etkilenen, fakat ortaya koyduğu politikaların uzun dönemli kalkınma stratejilerinden yoksun olması nedeniyle, gerek bölgesel gerekse küresel düzeyde ortaya çıkan yeni oluşumlara ve fırsatlara hazırlıksız yakalanmış, sahip olduğu potansiyeli değerlendirememiş bir ülke görünümündedir.

Küreselleşme, dünyanın siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısını şu veya bu şekilde etkilemektedir. Türkiye de uluslararası kuruluşların üyesidir ve yüzünü batıya dönmüştür. Tek seçenek vardır: küreselleşmeyi bir olgu olarak kabul etmek ve sunduğu fırsatlardan faydalanabilecek bir yönetim anlayışı ve ekonomik yapı geliştirmek ve riskleri en aza indirecek güce sahip olmak.¹⁹⁵

Küreselleşme sürecinde ister firma ister devlet hatta bölge ölçeğinde düşünülün, hem siyaseten hem de ekonomik anlamda ayakta kalmanın ön şartı "rekabet edebilirlik" düzeyi olacaktır. Ulus-devletin varlığıyla rekabet gücü arasındaki doğrusal ilişki açıktır. O halde, Türkiye rekabet gücünü nasıl kazanmalıdır sorusu büyük bir önem arz etmektedir.

¹⁹⁴ Kazgan, Küreselleşme ve Ulus, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁹⁵ Recai Coşkun, Küreselleşme, **a.g.e.**, s. 192-193.

Bu anlamda anahtar kelimeyi küreselleşme olarak değil (küreselleşme, otomatik olarak gelişme, kalkınma veya daha yüksek refah düzeyi anlamına gelmemektedir), “rekabet edebilme” olarak seçmek gerekir. Küreselleşme sürecinde ya da küreselleştiği düşünülen dünyada, ancak rekabet gücü yüksek olan ülkeler “etken” olabilirler ve bu süreci ulusal bir yarara dönüştürebilirler. Rekabet gücü olmayan devletler ise, verimsiz bir ekonomiye dönüşerek etken ülkelerin pazarları haline gelirler, ya da küreselleşme sürecinin “çevre” yani “edilgen” ülkelerinden biri konumuna dönüşürler.

Bu durumda rekabetçi bir devlet oluşturmak için neler yapılmalıdır? Bu, her şeyden önce bir zihniyet dönüşümü anlamına gelmektedir. Devletin işlevlerinin ve yönetim süreçlerinin akılcı olarak tanımlanması ve tasarlanması zorunluluğu doğmaktadır. Aslında rasyonel örgütlenme hem kamu hem de özel örgütler için geçerli bir durumdur. Bu tür örgütlenmede “verimlilik” esastır. Verimliliği arttırmak için de uygulanacak eğitim politikalarına gereksinim vardır. Eğitim, AR-GE, yabancı sermaye ve kalkınma politikaları birbirinden kopuk olmamalıdır. Bütün bunlar koordineli bir şekilde hazırlanarak rekabetçi bir devletin zemini oluşturulmalıdır. Ulus-devletin taahhütlerini yerine getireceğine dair toplumsal inancı ve birlikteliği sağlaması gerekir ve daha da önemlisi insanlarda “ortak ve diri beklentiler” oluşturmak gereklidir. Bunun için de sadece adı ulusal olan (IMF tarafından hazırlanan) değil gerçekten de ulusun tüm beklentilerini karşılamaya yönelik “ulusal” programlar” belirlemek ve bu programları yürütebilmek için kararlı bir ulusal vizyon ortaya koymak gerekmektedir. Bu anlamda ekonomi konusunda yapılması gerekenleri birkaç başlıkta değerlendirmek mümkündür:

1. Devletin Etkinliğinin Arttırılması

Etkin bir devlet olmadan gerek ekonomik, gerekse toplumsal sürdürülebilir kalkınma mümkün değildir. Türkiye’de devlete düşen görev kamu hizmetlerinin devamlılığını sağlamak olmalıdır. Ekonomideki verimliliği arttırmak, şirketlerin maliyet yapılarını rekabet edebilir seviyeye indirmek, serbest piyasa koşullarını sağlamaktır. Bu bağlamda devletin ekonomide ticari ve üretici rol almak yerine asli fonksiyonlarını yerine getirmesini sağlamak amacıyla kamu kesimi yeniden yapılandırılmalıdır. Devletin rolünün kapasitesine uygun hale getirilmesi, Türkiye’nin dünya devletleriyle kolay şekilde rekabet etme stratejisindeki ilk unsuru oluşturmaktadır. Temel görevler üzerinde yoğunlaşma devletin etkinliğini arttıracaktır.

Diğer taraftan devletin denetleme görevini eksiksiz bir şekilde yapabilmesi, yolsuzlukların üzerine kararlı bir şekilde gidilebilmesi de piyasalarda bir güvenin oluşmasına zemin hazırlayabilir. Haksızlığı ve hırsızlığı yapanın yanına kar kalmayacağı bir denetim ve otokontrol sisteminin tesis edilmesi devletin etkinliğini arttırarak, toplumsal olarak da devlete olan güvenin pekişmesine yardım edecektir.

2. Makro-Ekonomik Politikalar

Türkiye’de faaliyet gösteren ekonomik birimlerin, siyasal iktidarların izlediği makro-ekonomik politikaların dışında düşünmek mümkün değildir. İzlenecek makro-ekonomik politikaların temel amacı, kamu açıklarını azaltmak, makro-ekonomik istikrarı sağlamak ve yapısal reformlara istikrar ortamını uzun vadede kalıcı hale getirerek ekonominin orta ve uzun vadeli büyüme potansiyelini güçlendirmek olmalıdır. İstikrarın sağlandığı bir ortam, Türk şirketlerinin sağlıklı ve sürdürülebilir bir büyüme eğilimini yakalamasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca içerde sağlanacak istikrarın, Türk şirketlerinin dünya şirketleri karşısında rekabet gücünü arttıracacağı da düşünülmelidir.

3. Sanayi ve Teknoloji Politikası

Devletin izleyeceği sanayi politikasının odak noktasını, özel sektörün dinamizmini ve Türk sanayisinin endüstriyel esnekliğini arttıracak bir ekonomik iklim yaratmak olmalıdır. Ekonominin rekabet gücünün arttırılmasında çok önemli bir faktör olan teknolojik gelişme ve bilgi birikiminin Türkiye’de düşük olması, araştırma-geliştirme faaliyetlerinin süratle arttırılmasını gerektirmektedir. AR-GE faaliyetlerine ayrılan kaynakların GSYİH içindeki payı sanayileşmiş ülkelere oranla çok düşük seviyelerde bulunmaktadır. Bu durum Türkiye’nin ekonomik rekabet gücünü önemli oranda olumsuz olarak etkilemektedir. Bunun için de, AR-GE faaliyetlerine ayrılan payın arttırılması gerekmektedir.

4. Dış Ticaret Politikası

Uluslararası ticari ilişkilerin çeşitlenmesi, bu ilişkileri düzenleyen değişik nitelikli uluslararası anlaşmalara taraf olunması, dış ticaret hedeflerine ulaşmanın muhtelif entegrasyonlar yönünden önem kazanması, ekonomideki gelişmelere paralel olarak dış ticaret alanında alınacak kararların süratle uygulamaya koyulması, karar alıcı

ve bunları uygulayıcı birimler arasındaki koordinasyon eksikliğini ortadan kaldırmak amacıyla kurumsal düzenlemesi etkin, Dış Ticaretten sorumlu bir grubun bulunması, rekabetin yoğunluğunun arttığı günümüz dünyasında Türkiye için vazgeçilmezdir. Bu etkin grubun Türkiye'nin yabancı ülkelerdeki elçileriyle birlikte yoğun bir lobicilik faaliyetleri içinde bulunmaları gerekmektedir. Yine bu grubun Dış İşleri Bakanlığı bürokratlarıyla da koordineli çalışmaları ve dış ticaret politikasını çeşitlendirmeleri zaruri bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Yapılacak çalışmalarla Türk firma ve işadamlarının başka ülkelerdeki ticari faaliyetlerini geliştirme zemini hazırlanmalıdır.

5. Toplam Kalite Yönetimi

Türk işletmelerinin izledikleri üretim politikaları, pazarlamış oldukları ürünlerin maliyetine doğrudan etkide bulunmaktadır. Bu nedenle, üretim ve yönetim sürecinin rasyonelleştirilmesi açısından “toplam kalite yönetimi”, işletmeler için zorlu rekabet şartlarında ayakta kalabilmenin teminatıdır.

İşgücünün ilerideki istihdam imkânları ve istihdam nitelikleri, Türkiye'nin dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecini nasıl yaptığına ve uluslararası iş bölümünde alacağı yere bağlıdır. Daha esnek bir temele dayalı çalışma yaşamının Türkiye'nin ve dolayısıyla da Türk şirketlerinin rekabet gücünün artmasına katkıda bulunacağı aşikârdır.

21. yüzyılda kaliteli eğitim ve iyi yetiştirilmiş bireyler, ülkelerin rekabet gücünün artmasında büyük bir avantaj olacaktır. Bu çerçevede, bilim ve teknolojiadaki çağdaş gelişme ve değişimlere uyumlu olarak, çağın gerekleri ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda gençlerin mesleki ve teknik eğitim alanında değerlendirilerek, mal ve hizmet üretimine yansıtılabilecek kaliteli insan gücünün yetiştirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

3.3. Küreselleşen Dünyada Türkiye'nin Seçenekleri

Uluslararası siyasi örgütlenmeler ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlamıştır. Bu tarihlerden ve özellikle yirminci yüzyılın başlarından itibaren, uluslararası yaşantıyı etkileyen iki önemli gelişme ortaya çıkmıştır. Birincisi, uluslararası dayanışmanın, özellikle ekonomik dayanışmanın, devletlerin varlıklarını

sürdürmek için zorunlu hale gelmesi, ikincisi, savaşların niteliklerinde meydana gelen değişme olmuştur. Bu nedenle bugün devletler, güçleri ne olursa olsun birbirine bağımlıdırlar.¹⁹⁶ Devletler esas itibariyle saptadıkları bir tehdit karşısında kendi güçlerini yeterli görmedikleri zaman çeşitli ittifaklara yönelirler. Tehdit karşısında kendi güçleri yeterli olsa dahi, uluslararası kamuoyunun desteğini almak için kendilerine ittifaklar aramaktadırlar.

Yirmi birinci yüzyılın başından itibaren dünyada çok köklü değişimler yaşanmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve bilgi çağının sağladığı imkânlar küreselleşmenin hızını ve etkisini arttırmaktadır. Demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve liberalizm gibi kavramların ortak değer kazandığı; mal ve finans piyasalarının, bilgi ve teknolojinin ülke sınırlarını aştığı günümüzde, dünya ekonomik anlamda birbirine bağımlı olmaya doğru yol almaktadır. Bu bağımlılık siyasal alanı kapsayacak bir şekilde de genişlemektedir. Bir taraftan da ülkeler, güvenliklerini sağlamak amacıyla değişik güvenlik sistemleri oluşturabilmektedir. Bu tür sistemler tarihsel süreç içinde önemli roller oynamışlardır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geleneksel büyük güçler (İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya) dünya siyasetindeki etkilerini kaybederken, ABD sürekli onların boşluklarını doldurmaya çalışmıştır. Yenedünya düzeni taahhüdü altına giren kapitalist ABD, Adam Smith'in daha uzun vadeli "engellenmeyen ticaret sayesinde, kaynakların daha etkili bir biçimde dağılımı verimliliği her yerde yükseltir ve böylece herkesin satın alma gücünü artırır" fikrine sarıldı. Böylece ilk yeni düzenlemeler paketi Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasının kuruluşu ve daha ileri tarihlerde Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasını (GATT) kapsamıştır.¹⁹⁷

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya iki kutuplu bir dünya sistemi çıktı. ABD ve Sovyetler Birliği'nin karşılıklı olarak başı çektiği düzende büyük bir savaş meydana gelmedi. Bununla birlikte her iki taraf da kendisini tehlike içersinde hissetmiş ve güvenlikten şikâyetçi olmuştur.¹⁹⁸ Bu bağlamda yaşanan istikrarsızlık siyasal olmaktan çok psikolojikti. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra tek kutuplu bir dünyanın

---

¹⁹⁶ Mehmet Gönlübol, "Uluslararası Politika-İlkeler-Kavramlar-Kurumlar", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, s.

¹⁹⁷ Kennedy, Yirmi birinci, a.g.e., s. 421.

¹⁹⁸ Muharrem Gürkaynak, "Avrupa'da Savunma ve Güvenlik", Ankara, 2004, s. 7.

ABD eksenli oluşması, buna karşı yeni güç merkezlerini de ortaya çıkarmıştır. Oluşan yenedünya düzeninde ABD başta ve yönlendirici olmakla birlikte AB, Rusya, Çin ve Japonya gibi güçlü devletlerin uluslararası sistemi belirledikleri görülmektedir.

Yenedünya düzeninde Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel organizasyonların önemi ve etkinliği giderek artmaktadır. Diğer taraftan küreselleşmeyle birlikte bölgeselleşme hareketleri de hız kazanmıştır. Küreselleşen dünyada uluslararası sorunların en aza indirileceği düşüncesiyle devletler arası bütünleşme hareketleri yaygınlaşmakta ve uluslararası entegre örgütlerin sayısı artmaktadır. Bunlar aynı zamanda küreselleşmenin en önemli aktörleri olarak kabul edilmektedir. Bölgesel kuruluşlar amaçları bakımından ekonomik, siyasal, kültürel veya çok amaçlı olabilmektedir. Avrupa Birliği, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi, İslam Konferansı Teşkilatı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Arap Ortak Pazarı, Afrika Ekonomik Topluluğu, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Zemini, Güney Doğu Asya Uluslar Birliği, Latin Amerika Serbest Ticaret Anlaşması bölgesel kuruluşlardan bazılarıdır. Bu kuruluşlar, bir yandan dış ticaretlerinin büyük bir bölümünü kendi aralarında yaparken, diğer yandan da kendi bünyelerine serbest ticaret kurallarını uygularken, diğer ülkelere karşı korumacı bir tavır almaktadırlar.

Ulus-devletlerin özellikle daha geniş pazar ve müttefik arayışlarıyla giriştikleri bölgeselleşme hareketleri, küreselleşme sürecinin bir aşaması şeklinde düşünülebileceği gibi, bu sürecin karşıtı olarak ortaya çıkan yeni bir gelişme olarak da değerlendirilebilir. Özellikle ekonomik amaçla oluşturulan bölgesel blokların, blok dışındaki ülke ve pazarlara karşı koruyucu politikalar uygulaması küresel ekonomik bütünleşmenin karşısına çıkan bir engel olarak algılanabilmektedir.¹⁹⁹

Türkiye böyle bir uluslararası ortamda ve şartlarda ne yapmalıdır? Bu sorunun cevabı, Türkiye'nin seçeneklerini kendisinin belirlemesi ile yakından ilgilidir. Bu temel koşulun ardından, dünya ekonomik sistemin dayandığı bu ilişkiler çerçevesinde Türkiye, ulusal hedeflerini, uluslararası hedefleri ile bütünleştirebilmelidir. Türkiye'nin az gelişmiş "yarı çevre" ülke konumundan, gelişmiş "merkez" ülke konumuna

---

¹⁹⁹ Yusuf Erbay, "Küreselleşen Dünyada Türkiye", **Türk İdare Dergisi**, S. 421, 1998 , s. 301.

çıkabilmesinin şartlarından biri kuşkusuz “merkez” ülkelerinin çıkarlarını yansıtan, Türkiye’nin aleyhine olabilecek, uluslararası iş bölümünün dayattığı ilişkilere uygun politikaları benimsememesidir. Bunun yerine kendi şartlarına uygun, ulusal bağımsızlığını tehlikeye düşürmeyecek özgün politikalar üretilmesi gerekmektedir.

Bloklaşma ya da bölgeselleşme hareketlerinden bugün ABD dahi büyük bir endişe duymaktadır. Zira Japonya’nın ABD pazarlarını daha fazla Asya ürünleriyle doldurması, diğer taraftan Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur’un yanı sıra Endonezya, Malezya, Tayland ve Filipinlerle bir ticari blok oluşturarak, küreselleşen dünya ekonomisinde önemli bir paya sahip olması ABD’nin gözünü korkutmaktadır.

Türkiye, küreselleşen dünyada yalnız kalmamak için, özellikle cumhuriyetin ilanından sonra, yüzünü batıya dönerek, batılılarca kurulan bölgesel ittifaklara katılmaya çalışmıştır. Diğer taraftan da baş gösteren tehlikelere karşı bir takım organizasyonların (Sadabat Paktı, Balkan Antant) içinde yer almıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan soğuk savaş döneminde çok önemli bir fonksiyona sahip, askeri ve siyasi bir kuruluş olan NATO’ya girmiştir. Bir yandan da dünyanın en gelişmiş ekonomik ve siyasi entegrasyon kuruluşu olduğu iddia edilen Avrupa Birliği’ne girmeye çalışmaktadır. Türkiye, NATO’ya askeri stratejik öneme sahip olması sebebiyle rahatlıkla kabul edilirken, ekonomik getirileri de bulunan AB’ne 40 yılı aşan çabalarına rağmen henüz kabul edilmemiştir.

Türkiye, küreselleşen dünyada insanların, refah, mutluluk ve zenginliğini sağlayabilmesi için dünya imkânlarından azami faydalanmalıdır. Dünya imkânlarından yararlanmak için de ya şu ana kadar Birlik Oluşturma Stratejisinin uygulanması sonucunda oluşturulan Egemen Devletler Birliği içinde yer almalı ya da uygun devletlerle Egemen Devletler Birliği meydana getirmelidir.

Türkiye’nin jeo-stratejik durumu ve sahip olduğu potansiyel, Birlik Oluşturma Stratejisinin uygulanması doğrultusunda dış politikada farklı açılımlar sunmaktadır. Birlik oluşturma stratejisinin uygulanabilmesi için Türkiye’nin bazı alternatiflere sahip olduğu söylenebilir. Bu alternatifleri birkaç başlık altında değerlendirmek mümkündür.

3.3.1. Avrupa Birliği Süreci

Türkiye'nin batı dünyası ile entegrasyon çabalarından en önemlisi olan AB üyelik sürecini anlatmadan önce AB hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır. Zbigniew Brzezinski'nin ifadesiyle AB oluşum fikri üç ana düşünce etrafında şekillenmiştir. "...iki dünya savaşının sebep olduğu yaraları sarma, ekonomik olarak toparlanma arzusu ve Sovyet tehdidinin yarattığı güvensizlik ortamının giderilmesi..."²⁰⁰ 1990'ların ortalarına gelindiğinde, bu problemlerin ortadan kalkması, ekonomik kalkınmanın büyük ölçüde gerçekleşmesi ve Sovyet tehdidinin kaybolmuş olmasına rağmen, AB genişleme çabalarına devam etmektedir.

AB'nin geleceği ve Avrupa'nın doğuya doğru genişlemesi gibi konularda Avrupa ülkeleri arasında görüş ayrılıkları mevcuttur. Ancak bu gibi konulara bakış, ülkeler içindeki siyasal ideolojiler doğrultusunda değişmektedir. Her iktidar değişiminde ülkelerin bu konulardaki düşünceleri de değişebilmektedir. Almanya, genel itibariyle birleşik bir Avrupa fikrinden yana olup Avrupa'nın süratle genişlemesini savunmaktadır. Diğer Avrupa ülkelerinin çoğu ise Avrupa'nın federal bir yapıya sahip olması ve doğuya doğru tedrici genişlemesinden yana görünmektedirler. Avrupa'nın liderliği konusunda da görüş ayrılıkları vardır. Bu rolü oynamak isteyen Almanya'ya karşı, Fransa ve İngiltere başta olmak üzere AB içindeki bazı ülkelerde bir direnç olduğu gözlenmektedir.²⁰¹

AB'nin geleceğine birinci derecede başta Almanya, Fransa ve İngiltere'nin güçleri tesir etmektedir. İngiltere, Almanya ve Fransa'nın başrol oynadığı büyük Avrupa macerasından kopmuş jeostratejik bir oyuncudur.²⁰² AB'ne kuruluşundan beri egemenliğin devri noktasından hep soğuk yaklaşmış, topluluk güçlendikçe dışında kalmak istemediğinden 1 Ocak 1973 tarihinde bu topluluğa katılmıştır. Ayrıca İngiltere, 1 Ocak 1999'da AB'nde yürürlüğe giren ve 1 Ocak 2002'de uygulamaya konan "Tek Para (Euro)" ya geçişi egemenlik gerekçesiyle kabul etmemiştir. İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher, Euro ile ilgili 1990'ların sonunda İngiliz parlamentosu olan Avam

---

²⁰⁰ Zbigniew Brzezinski, "Kontrollden Çıkmuş Dünya", Çev.: Haluk Menemencioğlu, 2. Baskı, İstanbul:Türkiye İş Bankası Yayınları, 1996, s. 56-57.

²⁰¹ Nezihi Çakar, "1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu", Ankara: HAK Yayınları.1999.

²⁰² Brzezinski,a.g.e.,s.43

Kamarasında yaptığı bir konuşmasında, “Sterlin’i devretmekle, bu parlamentonun yetkilerini de Avrupa’ya devretmiş olursunuz” demiştir.²⁰³ Böylece İngiltere, bir kez daha siyasal birleşmeye sıcak bakmadığını, buna karşılık, serbest ticaret temelinde ekonomik bir entegrasyondan yana olduğunu ortaya koymuştur.

Almanya ise, AB’nin en güçlü ekonomisine sahip olup, adeta birliğin lokomotifi konumundadır. Almanya, bu gücünün ifadesi olarak, AB bütçesinin % 28,5 ini, NATO’nun % 22,8’ini, BM’nin % 8,93’ünü karşılamaktadır.

Fransa, Avrupa’da konumunu güçlendirmek ve liderlik iddiasını devam ettirebilmek için, Almanya ile münasebetlerini çok sıcak bir şekilde devam ettirmek durumundadır. Bütün bu açılardan bakıldığında, AB’nin geleceği Fransa ve Almanya’nın işbirliğine ve üye ülkelerin kamuoyu desteğine bağlıdır.

Türkiye ile AB ilişkilerinin mazisi, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun 1958 yılında kurulmasından kısa bir süre sonra, Temmuz 1959’da, Türkiye’nin topluluğa tam üye olmak için başvurmasına kadar gider.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra, hatta daha öncesinden beri, batılılaşma ve modernleşmenin eş tutulması Türkiye’yi, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan soğuk savaş döneminde, Avrupa kıtasında veya Avrupa’yı merkez alarak kurulan siyasi ve güvenlik oluşumlarının tümüne katılmaya yönelttiğini ifade etmiştik. Bu suretle de Türkiye’nin; Avrupa Konseyi, OECD ve NATO’ya girdiğini belirtmiştik. Soğuk savaşın etkileriyle Türkiye, Avrupa’nın bu en iddialı entegrasyon hareketine karşı kayıtsız kalamamıştır. Dolayısıyla, Avrupa ile entegrasyon hareketinin başlangıçtan beri Türkiye için ekonominin yanında politik amaçlarının da olduğunu vurgulamak gerekir.

Tam üyelik başvurusuna o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından verilen cevapta, Türkiye’nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin gereklerini yerine getirmeye yeterli olmadığı bildirilmiş ve tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanması önerilmişti. Söz konusu anlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara’da imzalanmıştır.

---

²⁰³ Paul Kennedy,. **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**. Çev: Birtane Karanakçı, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları. 1998.

Ankara Anlaşmasının önsözünde, Türk halkının yaşam standardının yükseltilmesi amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun sağlayacağı desteğin ilerdeki bir tarihte Türkiye'nin topluluğa katılmasına yardımcı olacağı belirtilmektedir. 28. maddede ise, "Anlaşmanın işleyişi, topluluğu kuran anlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, akit taraflar, Türkiye'nin topluluğa katılması olanağını incelerler" denmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi Ankara anlaşması uyarınca kurulan Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin nihai hedefi Türkiye'nin topluluğa tam üyeliğidir.

Anlaşma; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem olarak üç devre öngörmüştür. Geçiş döneminin sonunda ise gümrük birliğinin tamamlanması planlanmıştır. Anlaşmada öngörülen hazırlık döneminin sona ermesiyle birlikte, 13 Kasım 1970'de imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokolde, geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükler belirlenmiştir.

Ancak gerek Ankara anlaşması gerek Katma Protokol öngörüldüğü şekilde uygulanamamıştır. Bunun sorumluluğunu Türkiye ile AB arasında paylaşmak gerekir. Türkiye 1970'li yıllarda içinde bulunduğu ekonomik krizler ve bazı siyasi tercihlerle Katma Protokolden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmıştır. O tarihlerde yaygın olan kanaat, AET ile ilişkinin bir çeşit sömürü düzeni kurmakta olduğu, ülke pazarını AB ürünlerine açmanın sanayileşmeyi ve kalkınmayı baltalayacağı, dolayısıyla koruma duvarlarının muhafaza edilmesi gerektiği yolundaydı. Türkiye kendi yükümlülüklerini yerine getirmemeye ve AB ile ilişkilere soğuk bakmaya başlayınca, AB de kendi yükümlülüklerini aksatmaya ve ortaklık ilişkisinin geliştirilmesi istikametinde çaba harcamaktan kaçınmaya başlamıştır.

Başlangıçta sadece ekonomik olan sorunlar, 12 Eylül döneminde ve Yunanistan'ın 1980'de AB'ne tam üye olmasıyla siyasi boyutlar da kazanmaya başlamıştır. AB-Türkiye ilişkileri dondurulmuş ve mali işbirliğine son verilmiştir. Katma Protokolün ise sadece ticari hükümleri işlemeye devam etmiş, diğer bütün hükümleri atıl kalmıştır. Fakat 1983 yılından sonra Avrupa Birliğine üyelik konusunda hızlı bir süreç başlamıştır.

Türkiye, 1 Ocak 1996 yılında Gümrük Birliği vasıtasıyla AB ile ilişkileri geliştirmiş, 10-11 Aralık 1999 Helsinki zirvesinde de AB'ne aday ülke konumuna

gelmiştir. 4 Aralık 2000 tarihinde AB Bakanlar Kurulu Konseyi Katılım Ortaklığı Belgesini onaylamış, Türkiye 24 Mart 2001’de Ulusal programını yayınlamıştır. Ulusal programda yer alan değişikliklerin önemli bir bölümü, Anayasa değişiklikleri ve uyum paketlerinin TBMM’nde kabul edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. 12–13 Aralık 2003 tarihinde Kopenhag zirvesinde “Aralık 2004’teki Avrupa Konseyi, komisyon raporu ve tavsiyesi üzerine Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verirse AB Türkiye ile Katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacaktır”²⁰⁴ kararını açıklamıştır. Görüldüğü gibi 1999 yılından itibaren bazı olumsuz etkileşim ve ifadelerle rağmen Türkiye-AB ilişkileri üyelik perspektifinde hızla aşama kaydetmiştir.

Elbetteki AB süreci, çok uzun ve karmaşık bir süreçtir. Bu süreci tüm yönleriyle ele almak bu çalışmanın maksadını aşar. Bu nedenle burada AB süreci, Türkiye’nin küreselleşme sürecine adaptasyonunun bir parçası olarak görüldüğü için değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Türkiye’nin AB üyeliği perspektifi Türk iç politikasının da en önemli argümanlarından birini teşkil ettiğinden AB sürecini savunanlar ve sürece karşı olanlar açısından temel noktalarıyla üyelik sürecinin analiz edilmesi gerekmektedir.

Özet olarak söylemek gerekirse taraftarları açısından AB projesi, Türkiye için, adeta olmazsa olmaz bir projedir. Onlara göre AB, Türkiye’nin modernleşme sürecinin son halkasını teşkil eder. AB’ne girilmesi halinde Türkiye, çağdaş batı medeniyetinden etkilenen bir ülke konumundan, bu medeniyetin bir parçası olma durumuna geçecektir. Yani Türkiye, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma aşamasını tamamlamış, bu medeniyetin bir parçası olma aşamasına varmış olacaktır. Bu projenin gerçekleşmemesi neticesinde ortaya çıkabilecek bir takım olumsuz öngörülere de vardır:

Türkiye, çok uzun yıllar peşinde koştuğu, zaman, enerji ve kaynak tükettiği bir proje akamete uğrayacaktır. Bir taraftan ABD, diğer taraftan Rusya ve Orta Asya ülkeleri, beri taraftan da Orta Doğu, Kuzey Afrika ve diğer İslam ülkeleri, hatta Japonya ve diğer Uzak Doğu ülkeleri ile çok önceden başlatıp bugün oldukça ileri seviyelere getirmiş olabileceği siyasi ve ekonomik birlikteliklerden mahrum kalacaktır.

AB üyeliği sürecinde kültürel haklar adı altında uyandırılmış olan etnik ve inanç

---

²⁰⁴ Avrupa Konseyi 12–13 Aralık 2003 Kopenhag zirvesi sonuç bildirgesi, (Çevrimiçi). <http://www.dtm.gov.tr/ab/TABgb/4.htm>. , (Erişim tarihi 10 Temmuz 2007)

temelli sorunlar, ülkenin birlik ve beraberliğini sürekli tehdit edecektir. Türkiye tehlikeli bir iç savaş tehdidiyle karşı karşıya kalacaktır.

Üyeliğin gerçekleşmemesi durumunda ABD ile ilişkileri kötüleşen Türkiye, dış ticaretinin yarından fazlasını oluşturan AB ile tüm köprüleri atacağı için, ekonomik olarak çökecektir. Ekonomik çöküntü siyasi istikrarsızlığı arttıracak ve ülke kaosa sürüklenecektir. Soğuk savaşın sona ermesinden sonra stratejik önemi azalan Türkiye, AB kartını da kaybettikten sonra, tümüyle etkisiz bir ülke konumuna gelecektir.

AB üyelik sürecinin sekteye uğramasının bu tür olumsuz sonuçlara yol açacağını düşünenlere karşı, Türkiye'nin AB'ne üye olmamasının gerektiğini öne sürenler de çeşitli öngörüler ortaya koymaktadır. Karşıt olmanın temelinde tam bağımsızlıkla ilgili kaygılar önemli rol oynamaktadır. AB, üye devletlerin egemenlik haklarını kullanma olanaklarını sınırlamaktadır. Dolayısıyla seçimle başa gelen bir üye devlet hükümeti, kendi programına veya ideolojisine ters düşebilecek AB müktesebatına uymak zorunda kalacaktır. Türkiye bu anlamda milli egemenliğinin AB organlarına kısmen devri konusunda anayasa değişikliği yapmak zorunda kalacaktır. Bu temel ve diğer bazı nedenlerle Türkiye'nin AB'ne üye olmaması gerekmektedir.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye belirttiği Kopenhag Kriterleri, ülkede demokrasi ve insan haklarının genişletilmesi adına, ülkenin bölünmesine giden yolu açmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin belirli bir bölgesinde (Doğu ve Güney Doğu) yaşayan halk topluluğunun alt kimliği gündeme getirilmekte, onların dilinde (sözde anadilleri olan Kürtçe) eğitim ve kültür çalışmalarına öncelik verilmesi talep (7. Uyum Paketinde bu yönde düzenlemeler yapılacağına dair taahhütte bulunulmuştur) edilmektedir. Böylece, Türk Milli toplumu içinde yer alan alt etnik grupların uluslaşmalarına giden yol açılmakta, belirli bir bölgeden başlayarak diğer etnik grupların da benzer hak talepleri ile gündeme gelmelerini cesaretlendirebilecek yeni bir değişim süreci Türkiye'nin önüne zorla dikilmek istenmektedir. Böylece Türkiye, demokrasi (ve AB'ye girme hevesiyle) adına "dağılmaya" ve insan hakları adına da "parçalanmaya ve bölünmeye" mahkûm edilmektedir.²⁰⁵

---

²⁰⁵ Muharrem İskenderoğlu, "Küreselleşme, Ulus-Devletin Geleceği ve Türkiye". 2001. (Çevrimiçi). <http://www.turkiyevesiyaset.com/say15/0518.htm/>. (Erişim Tarihi:12.06.2007).

Karşıtlarına göre Türkiye'nin AB üyeliği gerçekleşmezse bu bir felaket değil, uzun yılların heba olmasına malolan büyük bir yükten kurtulacaktır. ABD, Rusya, Orta Asya ülkeleri, İslam ülkeleri ve Uzakdoğu ülkeleri ile ekonomik ve siyasi işbirliği imkânlarının önü açılacaktır. Türkiye, enerjisinin tek bir projeye yönelmekten kurtulacaktır.

Ekonomik olarak AB'nin boyunduruğundan kurtulacak olan Türkiye, kendi öz kaynakları ile Orta Asya ve Orta Doğu'daki imkânları değerlendirerek kısa sürede kalkınacaktır.

AB ile entegre olmakta zorlanan Balkan ülkeleriyle alternatif bir oluşum imkânı doğacaktır. AB kriterleri adı altında sürekli taviz verilerek ciddi sorun haline dönüştürülen etnik ve inanç temelli oluşumların önü kesilecektir. Ülkenin birlik ve beraberliğinin temini kolaylaşacaktır.

Türkiye, AB'ne karşı geliştirilen tüm oluşumların bölgesel merkezi haline gelecektir. Stratejik önemi yeniden artacak olan Türkiye, dünya siyasetinin etkin aktörlerinden biri olacaktır.

Tüm bu olumsuz öngörü ve karşı çıkışlara karşın Türkiye'nin AB üyelik süreci devam etmektedir. Türkiye, AB sürecini ulus-devlet yapısına zarar vermeden, milli menfaatleri doğrultusunda sürdürerek azami ölçüde bundan fayda sağlamalıdır. Ancak Türkiye'nin bunun yanında dış politikasında başka alternatifleri de değerlendirmesi gerekmektedir.

3.3.2. Türk Cumhuriyetleri Açılımı

Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağları olan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Türkiye'ye farklı bir açılım imkânı sunmaktadır. SSCB döneminde Kremlin tarafından yürütülen politikalar, demir perde nedeniyle ilişkilerin geliştirilememiş olması, Birlik Oluşturma Stratejisi için gerekli olan zeminin oluşmasını engellemiştir. Halen ekonomik işbirliği teşkilatı çerçevesinde geliştirilmeye çalışılan ilişkiler ortak zeminin yeterli olmaması nedeniyle istenen sonuçları vermemektedir. Kültürel anlamda tarihsel bir yakınlık olmasına rağmen, ortak kurumların oluşturulabilmesi için ortak moral değerlerde, siyasi ve hukuksal yapıda, ekonomik sistemlerdeki yakınlığın yeterli

olduğunu söylemek gerçekçi olmayacaktır. Bu konularda ortak zeminin oluşturulması için hem uzun bir zamana hem de kararlı ve özverili çalışmaya ihtiyaç vardır.

Türkiye, bu ülkeler üzerinde kalıcı etkiler tesis edip onları entegre olmaya, birlikte hareket etmeye kanalize edebilir. Onlara dışa açılabilme ile dışarıdan kalkınmalarına destek sağlama konularında yardımcı olmaya çalışabileceği gibi, dış tehditleri ya da aralarındaki düzeni bozmaya yönelik dış etkileri bertaraf etmede denge unsuru olma fonksiyonunu üstlenebilir.

Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile oluşturacağı bir Türk varlığı; Türkiye'nin üzerindeki Rusya Federasyonu baskısını da hafifletecektir. Bunun yanı sıra Türkiye'yi saran Yunanistan, Ermenistan, Suriye, İran gibi ülkelerin ümitleri kırılacağından, Türkiye üzerindeki, zaman zaman ortaya çıkan olumsuz siyasi emellerinden kalıcı olarak vazgeçmeleri sağlanabilir.

Türkiye, Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmalarından itibaren, onlarla ikili ilişkilerini ve işbirliğini geliştirmek, bağımsızlıklarını ve devlet yapılarını güçlendirmek, ekonomik sorunlarını aşmak, demokrasi ve pazar ekonomisine geçmek ve uluslararası toplumla bütünleşmelerine yardımcı olmak amacıyla, kısıtlı imkânları çerçevesinde gayret sarf etmeye devam etmelidir. Uluslararası ilişkilerin gelişmesinde devletler ve halklar arasındaki tarihi, sosyal ve kültürel bağlar uzun vadeli işbirliğinin teminatıdır. Türkiye'nin bölge ile olan bu ortak değerler çerçevesinde her türlü ilişkilerini geliştirmesi gerekmektedir.

Ancak, objektif bir değerlendirme yapıldığında, gerçekten de Türkiye'nin böyle bir stratejiye sahiplik edebilecek ekonomik bir güce sahip olduğu söylenemez. Ayrıca Hazar Havzası'nın petrol rezervleri, küresel ve kıtasal güç merkezlerinin bölge üzerindeki menfaatleri ve hedefleri değerlendirildiğinde, Türkiye'nin işinin zor olduğu söylenebilir.

3.3.3. İslam Ülkeleri Açılımı

Teorik olarak genelde dindar kesime özelde de siyasal İslamcılara çok sempatik gelen İslam ülkeleriyle ortak pazar kurma, işbirliği yapma veya bütünleşme projeleri, mevcut dünya konjonktürü ile Türkiye'yi çevreleyen siyasal ve ekonomik koşullar

dikkate alındığında pek de realist olmayan, gerçekleştirilebilirliği çok zayıf olan bir alternatiftir. Bunun başlıca nedenleri İslam dünyasında böyle bir siyasi iradenin olmaması, bu ülkeler içinde Türkiye'ye ekonomik ve siyasal yönden model olabilecek bir tek ülkenin bulunmaması ve İslam dünyasında böyle bir bütünleşmenin gerektirdiği finansal ve teknolojik imkânların mevcut olmaması sıralanabilir²⁰⁶.

Buna rağmen dini ve kültürel yakınlık Türkiye'ye İslam ülkeleri nezdinde bir açılım sağlayabilir. İslam Konferansı Teşkilatı (İKT), Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi vasıtasıyla İslam ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca D-8 de İslam ülkelerinin kurduğu bir teşkilattır. Bu teşkilat vasıtasıyla gelişmiş sekiz İslam ülkesi arasında ekonomik işbirliği geliştirilmektedir. Ancak bu çalışmalar ortak zemin farklılıklarından dolayı yeterince etkin yürütülememektedir.

Bugün İslam ülkelerinin içinde bulunduğu durumun da bu ilişkilerin istenilen seviyede gelişmesine önemli bir engel teşkil ettiği görülmektedir. Türkiye'nin güney komşularının da aralarında bulunduğu pek çok ülkenin birbirleriyle sınır problemleri, toprak anlaşmazlıkları ve tarihe dayalı husumetleri vardır. Diğer taraftan Türkler ile Araplar arasındaki ilişkiler bazı tarihi gerçekler ve önyargılarla şekillenmiştir. Her şeyden önce her iki toplum da birbirine pek fazla güvenmemektedir. Türkler, Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Arapların, düşmanlarının safında yer almış olduğu gerçeğini unutmazken, Araplar da "XIII. yüzyılın ortalarında Abbasi imparatorluğunu yıkan Moğolların köken itibarıyla Türk olduklarına inanmaktadırlar"²⁰⁷.

Bu anlayışın bütünleyici bir parçası da, Arap dünyasının hatırı sayılı bir bölümünde geçerli olan, Cumhuriyet Türkiye'sinin yaptığı reformlar ve Batıya yanaşma politikalarıyla İslam'dan uzaklaştığı ve İslam dünyasına yabancılaştığı yolundaki anlayıştır²⁰⁸.

İslam ülkeleri içersinde çoğulcu demokrasi ile yönetilen ve piyasa ekonomisine sahip olan ve Türkiye'ye bu konuda örnek olabilecek olan bir ülke yoktur. Bu ülkelerin

---

²⁰⁶ Mustafa Acar, "Avrupa Birliği Üyeliğine Tepkiler: Türkiye'nin Daha İyi Bir Alternatifi Var mı?"; **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 2. S. 2. 2001.

²⁰⁷ Gamze Güngörmüş Kona, "Ortadoğu'nun Yeni Sırları". **TÜSİAD Görüş Dergisi**, S. 55. 2003. s. 22.

²⁰⁸ Mustafa Acar, **a.g.e.**, s. 10.

hemen hemen tümü ya sivil ya da askeri diktatörlükle yönetildiğinden halkın iradesi yönetime yansıtılmamaktadır.

Belki de tüm bunlardan önemlisi bugün İslam Ülkelerinin merkezi sayılabilecek Orta Doğu'nun içinde bulunduğu durumdur. Filistin-İsrail mücadelesi ve Irak'ın işgal edilmesi bu ülkeleri içinden çıkılamayacak karmaşık ilişkilere doğru götürmektedir. Adeta dünyanın petrol ve enerji kaynakları merkezi olan bölge, küresel güçlerin menfaat mücadelesine sahne olmaktadır. ABD ve İngiltere, Irak'ı işgal ederek bölgeye yerleşirken, bir sonraki hedeflerinin Suriye ve İran olduğunu açık açık söylemektedirler. Diğer taraftan demokrasi ve insan hakları bahaneleriyle bölgenin haritasının değiştirilebileceği yönündeki açıklamalar da bölge için endişe vericidir. Bu durumda Türkiye de zaman zaman tehditlere maruz kalmakta, bırakın İslam ülkeleriyle Birlik Oluşturma Stratejisini, kendi güvenliğini koruma hesapları yapmak zorunda kalmaktadır.

3.3.4. Diğer Açılımlar ve Öneriler

Türkiye'nin yukarıda açıklamaya çalıştığımız Birlik Oluşturma Stratejilerinden başka bölgesel işbirliği ve açılımları da mevcuttur. Bunlara da kısaca değinmek faydalı olacaktır.

1. AB ile bağlantılı olarak, Türkiye'nin önemli bir işbirliği faaliyeti de, Avrupa-Akdeniz işbirliğidir. Kasım 1995 tarihinde Barcelona Deklarasyonu ile AB'nin yenileştirilmiş Akdeniz Politikası çerçevesinde oluşturulan bu işbirliği faaliyeti, AB üye ülkeleriyle, Cezayir, İsrail, Lübnan, Malta, Mısır, Fas, Suriye, Tunus, Türkiye, Ürdün ve Filistin Özerk Toprakları yer almaktadır.
2. Türkiye'nin bölgesel bir güç olduğunu göstermesi bakımından 25 Temmuz 1992 tarihinde kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği teşkilatı da önemli bir açılandır. Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Ermenistan, Moldova, Romanya, Rusya, Ukrayna ve Türkiye'nin katılımıyla kurulmuştur.
3. Avrasya bölgesi ile ilgili olan girişim, Baltık Devletleri dışında kalan eski Sovyet Cumhuriyetleri (Moldova, Beyaz Rusya, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan,

Tacikistan) ve Romanya ile Bulgaristan'dan oluşan bu bölgede Türk şirketleri önemli faaliyetler içindedir.

Tüm bu işbirliği faaliyetlerinden de görüldüğü gibi çağın yeni uluslararası ilişkiler stratejisi “Birlik Oluşturma”dır. Çağın yeni organizasyon şekli ise “Egemen Devletler Birliği”dir. Bu, uluslararası ilişkilerde önemli bir gelişmedir. Fransız ihtilalinden sonra milliyetçilik fikri ve ulus devletlerin oluşması, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında ittifakların meydana getirilmesi kadar önemli bir gelişmedir. Bu gelişmelere uyum sağlayamayan devletler dünya zenginliğinden ve refahından yeterli pay alamayacaklardır.

Türkiye, Avrupa'nın ve devamında Kuzey Kürenin siyasi, ekonomik ve sosyal yönden yeniden teşkilatlandığı bu dönem içinde "Medeni Dünya ile Bütünleşme" için, yeni milli hedefini gerçekleştirmek üzere yeni oluşumlara, tüm boyutlarıyla dâhil olmalıdır. Şimdiden açıklıkla görülmektedir ki, 21. yüzyıl, bu yeni teşkilatlanma içinde yer alan ve bu düzen içinde söz sahibi olacak ülkelerin yüzyılı olacaktır. Zira gelecekteki dünya düzenine ve onun kaynaklarının yeniden paylaşımına, bu ülkeler karar verecektir.

Türkiye, iki kıta arasındaki köprü olma özelliği, üç denize de açılan kıyıları ve bu nedenle sahip olduğu ulaştırma avantajları, yine bu kapsamda İstanbul ve Çanakkale boğazları gibi bir imkânı elinde bulundurması vb. coğrafi koşullar ile aynı coğrafyada bulunan yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklarındaki zenginlik, Türkiye'nin değişmez nitelikteki önemine işaret eder. Örneğin, sanayi üretiminde deterjandan uçak yapımına kadar yaklaşık 250 adet kullanım yeri bulunan ve dünya rezervlerinin %65'ine yakını Türkiye'nin elinde tuttuğu bor madeninin ülke kalkınmasına sağlayacağı katkı ile yaklaşık 60–70 yıl ömrü kaldığı ifade edilen hidrokarbonlu bileşiklerden petrolün yerini tutabilecek -suyla çalışan otomobil projeleri örneğindeki gibi, alternatif enerji kaynağı olarak bekletildiği bilinen- su kaynaklarının akılcı değerlendirilmesi halinde, sadece Fırat ve Dicle'nin Ortadoğu için önemini açık bir biçimde ortaya çıkacağı bu özellikler, değişmez bir coğrafi değer ve jeopolitiğe işaret eder ve ülkeye içsel bir karakter taşır.

Belirtilen bu hususlar dikkate alındığında, Türkiye'nin dört bir tarafının istikrarsızlık ve güvensizlikle çevrili olduğu gerçeği hafızalarda muhafaza edilmelidir.

NATO'nun potansiyel kriz durumu olarak öngördüğü senaryolardan çoğunun Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmesi de bu ifadeleri destekler niteliktedir.

Türkiye'nin yukarıda belirtilen jeopolitik avantajlarının Milli Güvenliğinin sağlanması kapsamında uygun şekilde kullanılabilmesi için; aşağıdaki tedbirlerin alınmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

1. AB'ne Türkiye'nin Milli Güvenliğini, Üniter birliğini tehlikeye atmayacak şekilde uygun koşullarda girmek için, gerekli girişim ve direnç gösterilmelidir. Her ihtimale karşı ABD ile olan stratejik ilişkilerin Türkiye lehine geliştirilmesi için de çaba gösterilmelidir.
2. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Kafkasya'da Gürcistan ve Azerbaycan'la olan; siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler geliştirilmeli, bu ülkelerle Batı arasında bir köprü olan özellikler iyi değerlendirilerek, bu ülkelerin Batı'ya olan entegrasyonuna azami destek verilmelidir.
3. Yunanistan'la olan sorunların iki ülke arasında diyalogla çözümlenmesine özen gösterilmeli, dış müdahalelere yol açmayacak girişim ve çabalar sürdürülmelidir.
4. Kıbrıs konusunda, tarafların egemen eşitliğine ve ada gerçeklerine dayalı yeni bir ortaklık kurulması için BM nezaretinde yürütülen çalışmalara ağırlık verilmelidir.
5. Karadeniz Ekonomik İşbirliği gibi komsu ülkelerle yapılan benzer işbirliklerine önem verilmelidir.
6. Ortadoğu'daki Arap ülkelerine; Türkiye-İsrail ilişkilerinin geliştirilmesinin, Türkiye-İsrail arasında bir ittifak olmadığı, üçüncü ülkeleri hedef almadığı, izah edilmeli, Araplar arasındaki ihtilaflarda barışçı çözümler desteklenmeli ve gerekirse aktif arabulucu roller üstlenilmelidir..
7. Irak'ın bağımsızlığı, siyasi birliği ve toprak bütünlüğü savunulmalı, Kuzey Irak'ta bağımsız bir oluşuma ve bunu teşvik edici nitelikteki girişimlere karşı konulmalıdır.

8. Ortadoğu'da sınır aşan sular konusunda, Türkiye'nin su zengini bir ülke olmadığı, dünya kamuoyuna anlatılmalıdır.
9. İnan ve Suriye ile ilişkiler; karşılıklı saygı, iyi komşuluk, iç işlerine karışmama ve ortak çıkarlar çerçevesinde yürütülmelidir.
10. Balkan lkeleri ile ekonomik ve askeri ilişkiler geliştirilmeli, Romanya ve Bulgaristan'ın NATO'ya üyeliklerine tam destek vermeye devam edilmelidir.
11. Rusya Federasyonu ile özellikle ekonomik konularda işbirliği geliştirilmeli, Rusya Federasyonu'nu doğrudan karşımıza alacak problem sahalarından kaçınılmalı, Ukrayna ve Moldova ile olan iyi ilişkiler sürdürülmelidir.
12. Dünya siyaseti içinde Türkiye, kendisini batı bütünleşmesi içinde tanımlamıştır. Türkiye, benimsemiş olduğu dünya görüşü, demokratik ve laik devlet anlayışı ve siyasi yapısı ile birçok ülke için model olma özelliğini arttırarak devam ettirmelidir.

SONUÇ

Küreselleşme yeni bir olgu olmayıp, bir süreç olarak devam etmekte ve dünyadaki tüm ülkeleri doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Küreselleşmeyle ilgili birçok tarifler olmakla birlikte genel olarak; siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel, bilgi ve teknoloji, doğal çevre alanı başta olmak üzere, faaliyet ve ilişkilerin uluslararası ölçekte yaygınlaşması ve kaynaşmanın artması olarak tarif edilebilir. Küreselleşme doğal olarak ulusal sınırların geçirgenliğinin de artmasını beraberinde getirmekte, ulus-devletler bazı konularda ya egemenlik haklarından feragat etmekte veya bazı faaliyetlerdeki sınırlamalarını hafifletmektedir.

Tüm bu olumsuz etkiler ve aşınmalarla birlikte çalışma sonucunda ulaşılan temel tespit, küreselleşme olarak nitelendirilen kapsamlı ve hızlı tüm değişikliklere rağmen, ulusun yerini alacak bir meşruiyet zemininin olmadığı ve henüz belirmediğidir. Ortak kültürel kimlik, ortak irade ve milli sınırlar gibi ulus-devletle ilgili temel prensiplerin aşınmakla birlikte, milli kimlik ve milli egemenliğin en geçerli uygulamalar olarak bu unsurlarla yeniden biçimlendiği görülmektedir.

Yaşanan gelişmelerin toplumları etkilediği muhakkaktır. Ancak yaşananlar ne küresel bir uygarlığa gidildiğinin ne de piyasanın yeni bir meşruiyet birimi olarak geliştiğinin işaretleridir. Zihinlerde üst kimlik olarak ulus dışında çağrışım yapan bir kavram olmadığı gibi ulus; bütün ideolojiler için politik teorinin temel birimi olmaya devam etmektedir²⁰⁹.

Ulus-devlet, şu an için siyasi kimliğin başlıca kaynağı olma noktasında rakipsizdir. Ulus, hala insanlara bir aidiyet ve kimlik vermenin yanı sıra, hayatımızın her anına damgasını vuran; hayatı anlamlandırma, kalkınma, gelişme ve refahı motive etme işlevlerini yerine getirebilen temel ortak siyasi kimliktir. İnsanlar, büyük oranda milli kimlik, dil, değer ve hissedişlerle büyümekte, küçük yaştan itibaren ülke coğrafyasını tanımakta, dilini konuşmakta ve o dille eğitim almakta, her türlü uluslararası rekabette ülkesini desteklemekte, küresel felaket senaryoları karşısında ülkesinin durumunu merak etmektedir.

---

²⁰⁹ Richard FALK. “Yırtıcı Küreselleşme.” Çev: Ali Aksu, 2. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2002.

Küreselleşmeyle ortaya çıkan meşruiyet açıklarını tamamlayacak olan organizasyon da ulus-devlet ön plandadır. Ulus üstü yapılanmaların, uluslararası yönetim mekanizmalarının meşruiyet temeli ulus olmakta, ulus temelli kurulan bölgesel oluşumlar, ulus-devletlerin sağladığı meşruiyetle kurumsallaşmaktadır.

Küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı önemli bir gerçek de, ulus-devletlerin bu süreçte yeniden yapılanıp yeni roller kazanmakta olduğudur. Küreselleşmeyle, milliyetçiliğin ortak kültürel kimlik, ortak irade öğeleriyle, milli sınırlar kavramı liberal bir etkiyle yeniden biçimlenmekte, ulus-devlet bir form değişikliği yaşamaktadır. Özellikle 1980 sonrası kendini hissettiren küresel ölçekteki ekonomik ve siyasal değişikliklerin etkisiyle, klasikleşmiş mutlak egemenliğe dayalı yapılanmanın yerini, egemenliğini kısmen de olsa başka kurumlarla (ulus üstü ve ulus altı) paylaşan, esnek, uluslar arasılaşılmaya yatkın, bölgeselleşmelere ve yabancı sermayeye açık, kayıtlı bir egemenlik anlayışı güden, minimal devlet anlayışına bıraktığı görülmektedir²¹⁰

XIX. yüzyılda Avrupa'daki Sanayi Devrimi ve buna bağlı olarak hammadde temini için, Batı Avrupalı ülkelerin sömürgecilik faaliyeti küreselleşme sürecini hızlandırmış, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın üç kutuplu (NATO Paktı ülkeleri, Varşova Paktı ülkeleri ve Bağlantısızlar Grubu) soğuk savaş dönemi SSCB'nin dağılmasına kadar küreselleşme sürecini kısmen durdurmuştur. Ancak SSCB'nin dağılmasından sonra, özellikle iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler ve liberalleşme, küreselleşme faaliyetine tekrar ivme kazandırmıştır. Ve bu süreç halen hızla devam etmektedir.

Küreselleşme sürecinin dünya üzerinde eşit olarak gelişmediği bilinmektedir. Küresel ekonomiye diğer ülkelere oranla daha hızlı uyum sağlayabilen bazı ülkeler, bu süreçten kazançlı çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, bütünleşmiş küresel ekonomi, küreselleşmenin sağlayacağı yararların bu sürece giren tüm ülkeler tarafından aynı ölçüde paylaşılacağını garanti etmemektedir. Küreselleşme sürecinde kazananlar kadar kaybedenlerin de olduğu görülmektedir.

Daha da önemlisi, küreselleşme sürecinin sunduğu fırsatlar, son krizlerde de görüldüğü gibi, her zaman yarar sağlamamaktadır. Bu nedenle, küreselleşme süreci

---

²¹⁰ E. Fuat Keyman, “**Türkiye ve Radikal Demokrasi.**” İstanbul: Bağlam Yayınları.. 1999.

sirayet etme riskine ek olarak sosyal, ekonomik, mali, kültürel ve hatta politik riskleri de her zaman beraberinde taşımaktadır. Dış şoklar ve diğer beklenmeyen gelişmeler ülkelerin kontrolü dışında gelişmektedir.

Küreselleşmenin olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkilerinin de olduğu artık bilinen bir gerçektir. Gelir dağılımında yarattığı adaletsizlik, kesinlikle çözülmesi gereken sorunlardan biridir. Zira dünya nüfusunun yarısı günlük ortalama 2 doların altında, beşte biri de 1 doların altında bir parayla yaşamaktadır. Zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul yapan politikalar yerine, ekonomik refahın dünya ölçeğinde yaygınlaşmasını sağlayan politikalara özel bir önem ve öncelik verilmesi şarttır.

Küreselleşmenin yanında bölgesel entegrasyonlar da giderek önem kazanmakta ve yayılmaktadır. Küreselleşen dünyada ticaret, sermaye hareketleri, teknoloji ve bilginin uluslararası bir özellik kazanarak yayılması ve yoğunlaşması milli devlet olgusunu asmakta, sınır ötesi menfaat gruplarını ve değişik milletlere mensup bireyleri sıkı bir şekilde birbirine bağlamaktadır.

Böyle bir dünyada hayatta kalabilmek ve rekabet şartlarından azami menfaat elde ederek gelişmek için, güçlü olmak gerekmektedir. Bu nedenle bankalar, şirketler birleşerek etkinliklerini artırmaya çalışmakta ve gücün getirdiği avantajları en yüksek seviyeye çıkarmaya çalışmaktadır.

Devletler de birbirleri ile belirli amaçları sağlamak maksadıyla, örgütler oluşturmaktadır. Bu kapsamda çağa en uygun yapıyı Avrupa'da görmekteyiz. Ulus-devlet yapılarını geliştirmiş ve yeterli olgunluğa gelmiş devletler tek başlarına elde edemeyecekleri hedefleri birlik oluşturarak elde etmektedirler.

Çağın yeni uluslararası ilişkiler stratejisi “Birlik Oluşturma” dır. Çağın yeni organizasyon şekli ise “Egemen Devletler Birliği” dir. Bu, uluslararası ilişkilerde önemli bir gelişmedir. Fransız ihtilalinden sonra milliyetçilik fikri ve ulus devletlerin oluşması, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında ittifakların meydana getirilmesi kadar önemli bir gelişmedir. Bu gelişmelere uyum sağlayamayan devletler dünya zenginliğinden ve refahından yeterli pay alamayacaklardır.

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte dünyamız, çok hızlı bir değişim sürecine girmiş, uluslararası güvenlik ortamı son derece değişken ve öngörüleni zorlaştıran bir hal almıştır. İşte bu değişim sürecini doğru algılayabilen toplumlarla, algılamayan veya yanlış algılayan toplumlar kendi geleceklerini olumlu veya olumsuz yönde etkileyeceklerdir.

Güvenlik mülahazalarının ilk basamağı şüphesiz tehdit algılamalarıdır. Bu husus, yalnız küresel anlamda değil, bölgesel ve ulusal anlamda da hayati derecede önem taşımaktadır. Terörizm, çevresel tehditler, uluslararası suç örgütleri, küresel salgın hastalıklar, kitle imha silahlarının üretilmesi ve yayılması, etnik ve dini tabanlı bölgesel çatışmalar, yasa dışı göçler tüm bunların komşu ülkeler ve uluslararası toplum üzerindeki etkileri bugün karşı karşıya olduğumuz tehditlerdir ve bu tehditler dünyamızı etkilemektedir.

Soğuk savaş sonrasında oluşan yenedünya düzeni, insanlık açısından başlangıçta kalıcı barış ortamının oluşturulması yönünde umutların yeşermesine yol açıyorsa da çok geçmeden önemli sorunları aşmaksızın bu ideale ulaşamayacağı ortaya çıkmıştır.

Gelişen bu durumda NATO'da kanat ülkesi olmaktan çıkıp cephe ülkesi durumuna gelen Türkiye'nin yüz yüze bulunduğu tehdit ve riskler geçmiştekilerden oldukça farklıdır. Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehlikeler; artık eskiden olduğu gibi potansiyel tehdit olabilecek ülkelerin askeri güçleri değil, aynı zamanda bu ülkelerdeki politik, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıklar, sınır anlaşmazlıkları, etnik ve milliyetçilik çatışmaları, ülke içi ve bölgeye yönelik iktidar ve nüfuz mücadeleleri, dini aşırılık ve terörizmi de ihtiva etmektedir.

Diğer taraftan Türkiye'nin jeopolitik/jeostratejik konumu nedeniyle; Balkanlar, Karadeniz'e mücavir bölgeler, Kafkaslar ve Ortadoğu'dan oluşan dünyanın en istikrarsız, belirsiz ve gelişmelerin önceden tahmin edilemediği bir bölgeye komşu olması, ülkemizi çok yönlü bir cephe haline getirmiştir. Bu husus göz önüne alındığında, Türkiye'nin içinde yer aldığı belirsizlikler ortamı, belirgin bir tehdide nazaran daha açık bir durum arz etmektedir.

Bu bölgedeki muhtemel kriz ve çatışmaların Türkiye'ye sıçraması veya Türkiye'yi de içine alması her zaman için kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle, Türkiye

için mevcut potansiyel tehdit kavramına ilaveten, belirsizlikleri içeren ve risk olarak tanımlanan tehlikeler de söz konusudur. Bu durumda, orta ve uzun vadede Türkiye için esas tehdit ve risk, önceden hazırlanmış planlı bir harekettten ziyade, ani olarak gelişebilecek bölgesel kriz ve çatışmaların ülkemize sıçraması olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme, Türkiye'nin güvenlik kavramına duyduğu ihtiyacın eskiye oranla daha da arttığı sonucunu beraberinde getirmektedir.

Türkiye, Avrupa'nın ve devamında da Kuzey Yerkürenin siyasi, ekonomik ve sosyal yönden yeniden teşkilatlandığı bu dönem içinde medeni dünya ile bütünleşme için, yeni milli hedefini gerçekleştirmek üzere yeni oluşumlara, tüm boyutlarıyla dâhil olmalıdır. Şimdiden açıklıkla görülmektedir ki, yirmi birinci yüzyıl, bu yeni teşkilatlanma içinde yer alan ve bu düzen içinde söz sahibi olacak ülkelerin yüzyılı olacaktır. Zira gelecekteki dünya düzenine ve onun kaynaklarının yeniden paylaşımına, bu ülkeler karar verecektir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye'nin küreselleşme faaliyetlerinden etkilenmemesi ihtimal dâhilinde görülmemektedir. Ancak, burada en önemli husus küreselleşmenin faydalı taraflarını alıp, ulus-devlet kimliğimize ve ulusal çıkarlarımıza zarar getirecek yönlerine direnç göstermemizdir. Bu kapsamda, milli güç unsurlarımızın gücünü arttırabildiğimiz oranda uluslararası ilişkilerde söz sahibi olacağımız da unutulmaması gereken bir olgudur. Bu nedenle, Milli Güç unsurlarının da küreselleşmeye paralel olarak düzenlenmesi ve geliştirilmesi hayati önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Mustafa. “Avrupa Birliği Üyeliğine Tepkiler: Türkiye’nin Daha İyi Bir Alternatifi Var mı?”. **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. C. 2. S. 2. 2001.
- ALATLI, Alev. “Türkiye Toplumsal Karakterini Saptamakta Zorlanan Bir Geçiş Toplumudur”. (Röportaj). **Karizma**. Y. 5. S. 20. 2004. ss. 33-36.
- ALTUNOĞLU, Mustafa. **Küreselleşme-Yerel Eksenli Kimlik Tartışmasının Türkiye’deki İzdüşümleri**”, **Küreselleşme ve Yerelleşme**. Haz.: Kemal Görmez. 1. Baskı. Ankara: Odak Yayınları. 2005.
- AMIN, Samır. **Küreselleşme Çağında Kapitalizm**. Çev.: Vasıf Eranus, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 2001.
- AMIN, Samır. **Eşitsiz Gelişme**. Çev: A. Kotil, İstanbul: Arba Yayınları, 1991.
- AMIN, Samır. **Üçüncü Dünya Demokrasi ve Sosyalizm**. Çev.: Y. Bener F. Başkaya. Ankara: Mülkiyetler Birliği Vakfı Yayınları, 1992
- AOKİ, Tamotsu. **Çağdaş Japonya’da Küreselleşmenin Boyutları, Bir Küre Bin Bir Küreselleşme**. Editörler:Peter L. Berger ve Samuel P. Huntington. Çev: Ayla Ortaç, Kitap Yayınevi. 2003.
- ASLANOĞLU, Rana. **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**. Bursa: Asa Kitabevi. 1998
- AVRUPA KONSEYİ. **Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi** Kopenhag 2003 (Çevrimiçi)<http://www.dtm.gov.tr/ab/TABgb/4.htm>(Erişim Tarihi:10.07.2007)
- AYDIN, Mehmet S. **Küreselleşmeye Genel Bir Bakış, Küreselleşme**. Editör: Cemal Uşak, İstanbul: Ufuk Kitapları.2002.
- BAUMAN, Zygmunt. **Küreselleşme**. Çev: Abdullah Yılmaz. Ankara: Otopsi Yayınevi. 1999.
- BOLAY S., Hayri. **Küreselleşme ve Milli Kùltürler, Küreselleşme**. Editör: Cemal Uşak. İstanbul: Ufuk Kitapları. 2002.
- BOZKURT, Veysel. **Küreselleşme: Kavram, Değişim Ve Yaklaşımlar**. 2003. (Çevrimiçi)<http://www.stradigma.com/turkce/subat2003/makale10.html/>. (Erişim Tarihi:16.07.2007).
- BOZKURT, Veysel. “Değişen Paradigma, Çatışan Uygarlıklar ve Bölgesel Bütünlüşme”. **Liberal Düşünce**. C. 2. S. 8. 1997 ss. 72-85.
- BRECHER, J. vd. **Aşağıdan Küreselleşme**. Çev: Berna Kurt vd. İstanbul: Aram Yay. 2002

- BRZEZİNSKİ, Zbigniew. **Kontrolde Çıkmış Dünya**. Çev: Haluk Menemencioglu, 2. Baskı. Türkiye İş Bankası Yayınları. 1996.
- CEVİZCİ, Ahmet. **Felsefe Sözlüğü**, Ankara: Ekin Yayınları. 1996.
- CHOMSKY, Noam. **Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi**. Çev: Ali Çakıroğlu ve Tuncay Birkan. 2.Basım. İstanbul: Metis Yayınları. 2003
- CİCİOĞLU, Şükrü. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisine Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**. 2001.
- CORDELLIER, S. **Üçüncü Dünyanın Sonu mu?**. Çev: Ahmet İnel vd., İstanbul: İletişim Yay.1998.
- COŞKUN, İsmail. **Modern Devletin Doğuşu**. İstanbul: Der Yayınları, 1997.
- COŞKUN Recai. **Küreselleşme-Türkiye Eksenli Analizler**. Beta Yayınları. İstanbul. 2002
- COŞKUN, Recai. “Küreselleşmeye Bütüncül Bir Yaklaşım. Milenyum Armağanı”(özel sayı). Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını. Sakarya 2001.
- COŞKUN, Vahap. “Küreselleşme ve Ulus-Devletin Geleceği”, **Muhafazakâr Düşünce**. Y 1. S. 1. 2004. ss.239-257.
- ÇAĞLAR, Bakır.”Politika ve Hukukta-Neo Liberalizm-Bir Deneme” **Yeni Türkiye Dergisi** Y.5,S.25,1999. ss.23-32
- ÇAHA, Ömer. “Liberalizmin Temel İlkeleri”. **Yeni Türkiye**. Y. 5, S. 25,1999. ss. 38-56.
- ÇAKAR, Nezihi. **1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu**. Ankara: HAK Yayınları.1999.
- DEMİRER, Temel. **Terörist mi dediniz? Küreselleşme ve Terör!**. II. Kitap. Ankara: Ütopya Yayınları. 2001.
- DPT. **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler. Alt Komisyon Raporu**. Yayın No: DPT: 2375-oik: 440, Ankara. 1995.
- DPT. **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara. 2000.
- DURGUN, Şenol. “Modern Devlet Olmanın Zorunlu Koşulu Ulus-Devlet midir?” , **Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 3. Ankara 2000. ss. 109-123.
- DURSUN, Davut. **Siyaset Bilimi**. İstanbul: Beta Yayınları. 2002

- ELLWOOD, W. **Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu**. Çev. Betül Dilan Genç, İstanbul: Küre Yayınları. 2002.
- ERAYDIN, Özlem. **Dilin Milliyetçilik Hareketindeki Rolü: Quebec Milliyetçilik Hareketi** Uluslar arası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu İstanbul Der Yayınları 1998
- ERBAŞ, Hayriye. “Küreselleşme ve Ulus-Devletin Aşınımı Sürecinde Toplumsal Eşitlik/Adalet”. **Doğu-Batı Dergisi**. Sayı 13. 2000. ss. 213-224.
- ERBAY, Yusuf. “Küreselleşen Dünyada Türkiye”. **Türk İdare Dergisi**. S. 421. 1998.
- ERDOĞAN, Mustafa. **Siyaset ve Hukuk Perspektifinden Küreselleşme. Küreselleşme** Editör: Cemal Uşak. İstanbul: Ufuk Kitapları. 2002.
- ERKIZAN, Hatice Nur. “Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri”. **Doğu-Batı**. S. 18. 2002. ss. 57-70.
- ERKAL, Mustafa E. “Kültürel Kimlik ve Türk Kimliği”, **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı, Y. 3, S. 15. 1997.
- ERÖZDEN, Ozan. **Ulus-Devlet**. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. 1997.
- ERÖZDEN, Ozan. **Ulus-Devletin Geleceği, Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar**. Derleyen: Faruk Sönmezoğlu. Der Yayınları. 1998.
- ESGİN, Ali. “Ulus-Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar”. 2001. (Çevrimiçi). <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/49.pdf/>, (Erişim Tarihi: 16.07.2007)
- FALK, Richard. **Yırtıcı Küreselleşme**. Çev: Ali Aksu, 2. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2002.
- FOX, Jeremy. **Chomsky ve Küreselleşme** Çev: Ebru Kılıç. İstanbul: Everest Yayınları. 2002.
- FRIEDMAN, Thomas. **Lexus ve Zeytin Ağacı Küreselleşmenin Geleceği**. Çev: Elif Özсарay, 2. Basım. İstanbul: Boyner Yayınları, 2002.
- FUKUYAMA, Francis. **Tarihin Sonu Mu?'**, Çev: Yusuf Kaplan, Derleyenler: Mustafa Aydın ve Ertan Özensel. Vadi Yayınları. 2003.
- GIDDENS, Anthony. **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**. Çev: Osman Akınbay, İstanbul: Alfa Yayınları. 2000.
- GIDDENS, Anthony. **Sosyoloji**. Çev: Hüseyin Özel vd., Ankara: Ayraç Yayınları. 2000.
- GIDDENS, Anthony. **Üçüncü Yol ve Eleştirileri**. Çev: Nihat Şad. Ankara: Phoneix Yayınevi. 2001.

- GIDDENS, Anthony. **Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği**, Çev: Müge Sözen ve Sabir Yücesoy, Ankara: Metis Yayınevi. 2002
- GİRAY, Bahadır. “Bilgi Çağında Küresel Eylem Alanlarının Ahlakileştirilmesi”, **Türkiye ve Siyaset**, S. 8, 2002. ss. 46-55.
- GÖKÇE, Birsen. “Sosyal Devlet Kavramının Gelişimi”, 2000’li Yıllarda Kalkınma ve Küreselleşme Açısından Türkiye’de Ulus-Devlet Olmanın Önemi. Dicle Üniversitesi Rektörlüğü. 9-10 Mayıs 2000. ss. 14-31.
- GÖNLÜBOL, Mehmet. **Uluslararası Politika-İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1985
- GÖZEN, Ramazan. “Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler”. **Liberal Düşünce**. C. 2. S. 7. Yaz. 1997. ss. 74-91.
- GÜLER, Birgül A. “Yönetişim: Kapitalizmin Yeni İktidar Tarzı. Tüm İktidar Sermayeye”. **2023**. S. 16, Ağustos. 2002. ss. 14-21.
- GÜNEY, O. "Küreselleşmenin Öncülleri Karşısında Ulus Devlet". 2003. (Çevrimiçi) <http://www.aydınlanma1923.org/>. (Erişim Tarihi: 11.06.2007).
- GÜRKAYNAK, Muharrem. **Avrupa’da Savunma ve Güvenlik**. Ankara: Asil Yayınları. 2004.
- GÜRSEL, Özkan “Avrupa Birliği Hukuku ve Milli Egemenliğin Devri”. **2023**. S. 16. Ağustos. 2002. ss.32-42.
- HABERMAS, Jurgen. **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**. Çev: Medeni Beyaztaş, İstanbul: Bakış Yayınları, 2002.
- HABERMAS, Jurgen. **Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak**. Çev: İlknur Aka. 2. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 2002.
- HIRST, Paul ve Grahame Thompson. **Küreselleşme Sorgulanıyor**. 3. Baskı Ankara: Dost Yayınevi. 2003.
- HUNTINGTON, Samuel P. **Biz Kimiz? Amerika’nın Ulusal Kimlik Arayışı**. Çev: Aytül Özer, İstanbul: CSA Global Yayın Ajansı, 2004.
- HUNTINGTON, Samuel P. “Batı Tektir Ama Evrensel Değildir”. Çev: Fazıl Osman Yıldırım. **Türk Yurdu**. C. 17. S. 119. Temmuz.1997.
- HUNTINGTON, Samuel P. “Medeniyetler Çatışması Değilse Nedir?”. Çev: Mehmet Öz. **Türkiye Günlüğü**. S. 24. Güz. 1993
- HUNTINGTON, Samuel P. **“Üçüncü Dalga”**, Çev.: Ergun Özbudun. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları. 2002.

- IŞIKLI, Alpaslan “Sosyal Politika Açısından Küreselleşme”, Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme (iç.). **KİGEM**. 1996. ss.61-70.
- İSKENDEROĞLU, Muharrem “Küreselleşme, Ulus-Devletin Geleceği ve Türkiye”. 2001. (Çevrimiçi). <http://www.turkiyevesiyaset.com/sayı5/0518.htm/>. (Erişim Tarihi:12.06.2007).
- KAPANİ, Münci. **Politika Bilimine Giriş**. 6. Basım. Ankara Bilgi Yayınevi. 1992.
- KARLUK, S. Rıdvan. **Uluslararası Ekonomi**. 4. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.. 1996.
- KARPAT, Kemal. “Soyut Medeniyetler Çatışmaz”. 2005. (Çevrimiçi). http://www.dunyadanbihaber.nettfirms.com/kemal_karpat.htm. (Erişim Tarihi: 07.07.2007)
- KARPAT, Kemal. “Globalleşme ve Milli Devlet”. 2005. (Çevrimiçi). <http://www.da.com.tr/dergi/Dastore/sayı04/turkce/k9.htm>. (Erişim Tarihi: 07.07.2007).
- KAZGAN, Gülten. **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.. 1988.
- KAZGAN, Gülten. **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi. 1997.
- KAZGAN, Gülten. **Küreselleşme ve Ulus-Devlet**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2002.
- KELLNER, Douglas. **Toplumsal Teori Olarak Post Modernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar, Modernite Versuse Postmodernite**. Derleyen: Mehmet Küçük. 2. Baskı, Vadi Yayınları.1994.
- KENNEDY, Paul. **Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**. Çev: Fikret Üçcan. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.,1996.
- KENNEDY, Paul. **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**. Çev: Birtane Karanakçı, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları. 1998.
- KEYDER, Çağlar. “Globalleşme ve Devlet”. 2000. (Çevrimiçi). <http://www.stratejikyildiz.edu.tr/makale6.htm/>. (Erişim Tarihi: 06.06.2007).
- KEYMAN, E. Fuat ve A. Yaşar Sarıbay. **Global/Yerel Eksende Türkiye, Siyaset ve Toplumsal Yaşam”, Global/Yerel Eksende Türkiye**, Derleyenler: E. Fuat Keyman ve A. Yaşar Sarıbay, Alfa yay. 2000.
- KEYMAN, E. Fuat. “Globalleşme, Özgürlük, Etik ve Siyaset”. **Sivil Toplum**. Y. 2, S. 5. 2004. ss. 35-46.

- KEYMAN, E. Fuat. **Türkiye ve Radikal Demokrasi**. İstanbul: Bağlam Yayınları.. 1999.
- KIR, Adil. **Globalizasyon: Küreselleşme Ulus-Devletin Sonu mu?**. Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi. 2002.
- KIZILÇELİK, Sezgin. **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**. Ankara: Anı Yayınları. 2001.
- KIZILÇELİK, Sezgin. **Atatürk'ü Doğru Anlamak**. Ankara: Anı Yayınları. 2003
- KOÇDEMİR, Kadir. **Küreselleşme ve Milli Devlet**. Türk Ocakları ve Ankara Ticaret Odası, Ankara. 2001.
- KONA, Gamze Güngörmüş. "Ortadoğu'nun Yeni Sırları". **TÜSİAD Görüş Dergisi**, S. 55. 2003. s. 22.
- KORAY, Meryem. "Küreselleşme Süreci ve Ulus-Devlet". Ekonomi, Siyaset Tartışmaları. 2004. (Çevrimiçi). <http://www.stratejikyildiz.edu.tr/makale1.htm/>. (Erişim Tarihi: 06.07.2007).
- KRASNER, Stephan D. "Ulusal Egemenlik". Çev: Musa Ceylan. 2001.(Çevrimiçi). <http://www.derinanadolu.tripod.com/01-02-22-ulusal-egemenlik.htm>. (Erişim Tarihi: 25.06.2007).
- KUTLU, Önder. **Kamu Yönetiminde Küreselleşme. Küresel Sistemde Siyaset Yönetimi-Ekonomi**. Der: M. Akif Çukurçayır vd. İstanbul: Çizgi Yayınları. 2003
- MARX, Karl ve ENGELS, Fredrich. **Komünist Parti Manifestosu**. Çev: Sol Yayınları Yayın Kurulu. Ankara: Sol Yayınları. 1998
- MOORE, Mike. **Sınırların Olmadığı Dünya Özgürlük, Gelişim, Serbest Ticaret ve Küresel Yönetim**. Çev: Aytül Özer ve Yeşim Türkmenoğlu. İstanbul: CSA Yayın Ajansı. 2003.
- NEWMAN, Christopher. "Realizm: Küreselleşme ve Bağımsız Devlet". Çev: Muammer Türker. **Türkiye Günlüğü**. S. 64. Kış. 2001 ss. 74-88
- OĞUZ, Oyan. **Türkiye Ekonomisi: Nereden Nereye?**. 2. Baskı. Ankara: İmaj Yayıncılık. 1998.
- OHMAE, Kenichi. **Ulus-Devletin Sonu**. Çev.: Zülfü Dicleli. İstanbul: Türk Henkel Derneği. 2003
- ÖĞÜN, S. Seyfi. "Milliyetçilik İcat Edilmemiş Keşfedilmiştir". **2023**. S. 24. Nisan. 2003. ss. 56-64
- ORAN, Baskın. **Küreselleşme ve Azınlıklar**. Ankara: İmaj Yayınları. 2000.
- ORHAN, Mehmet. "Ekonomik Küreselleşme". **Akademik Araştırmalar**. Yıl. 4. S. 15. 2003. ss. 17-25.

- ÖKSÜZ, İskender. “Küreselleşme, Milliyet ve Milliyetçilik”. **Türk Yurdu**. XXI. Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği Özel Sayısı, C. 19, S. 139-141, Mart-Mayıs. 1999. ss. 186-189.
- ÖNDER, İzzettin. “**Yeni Gelişmeler İçinde Türkiye**”, **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**. İstanbul: Bağlam Yayınları. 1992.
- ÖNDER, İzzettin. “Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu”. 2004. (Çevrimiçi). <http://www.stratejikyildiz.edu.tr/makale3.htm/>. (Erişim Tarihi: 05.07.2007).
- ÖNDER, İzzettin. **Kapitalist İlişkiler Bağlamında ve Türkiye’de Devletin İşlevi ve Yeri. İktisat Üzerine Yazılar Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, Der: Erinç Yeldan vd., İstanbul: İletişim Yayınları, 2003
- ÖZBUDUN, Ergun. **Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı**. Ankara: Bilgi Yayınevi. 1993.
- ÖZBUDUN, Ergun ve Fuat Keyman **Türkiye’de Kültürel Küreselleşme Aktörler, Söylemler, Stratejiler, Bir Küre Bin Bir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik**. Edt: Samuel P. Huntington ve Peter K. Bergarand, Çev: Ayla Ortaç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.
- ÖZEL, Mehmet. “Küreselleşme ve İstanbul”. **TSE Dergisi**. S. 458.Şubat. 2000
- ÖZEY, Ramazan. “Dünya Hakimiyet Teorileri ve Türk Dünyası”. **Yeni Türkiye**. Y. 8. S. 46. Temmuz-Ağustos. 2002 ss. 460-484.
- ÖZKAN, Abdullah. **Küreselleşme ve Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye**. İstanbul: Tasam Yayınları. 2004.
- ÖZKUL, Metin. “Milliyetçilik ve Küreselleşme”. **Türk Yurdu**. XXI. Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği Özel Sayısı, C. 19. S. 139-141. Mart-Mayıs. 1999. ss. 243-252.
- ROBERTSON, Roland. **Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**. Çev: Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. 1999.
- SAĞIR, Celal. “Gürcistan’da Post Modern Geçiş”. 2004. (Çevrimiçi). <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=3231/>. (Erişim Tarihi: 01.06.2007).
- SARIBAY, Ali Yaşar. **Kültürel Bir Olgu Olarak Küreselleşme, Küreselleşme**. Editör: Cemal Uşak. İstanbul: Ufuk Kitapları. 2002. ss.45-55.
- SMITH, Anthony D. **Ulusların Etnik Kökeni**. Çev: Derya Kömürcü, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları. 2002.
- SMITH, Anthony D. **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**. Çev: Derya Kömürcü, Ankara: Everest Yayınları, 200

- SOMER, Murat. "Demokratlığın Politik Ekonomisi", İnanılır Demokrasi, Düzenleyici Devlet ve AB'li Küreselleşme". **Doğu-Batı**. Y. 7, S. 28. Ağustos, Eylül, Ekim. 2004. ss. 227-251.
- SOMEL, Cem. "Az Gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme", **Doğu-Batı**. Y. 5, S. 18. Ankara. 2002.
- STIGLITZ, E. Joseph. **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**. Çev: Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, İstanbul: Plan B Yayınları. 2002.
- ŞAYLAN, Gencay. **Küreselleşmenin Gelişimi, Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**. Editör: Işık Kansu. Ankara: İmge Kitabevi. 1997.
- ŞAYLAN, Gencay. **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**. 2. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi. 2003.
- ŞEN Y. Furkan. **Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus-Devlet**. Ankara: Yargı Yayınevi, 2004
- ŞEN, Sebahattin. **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**. İnceleme Araştırma: 22.İstanbul: Bağlam Yayınları: 54, 1992
- ŞEN, Serdar. **Ulusal Devletten Bölgesel Güç Oyunlarına**. İstanbul: Çiviyazıları Yayınları. 2002.
- TABB, William K. **AHLAKSIZ FİL 21. Yüzyılda Küreselleşme ve Sosyal Adalet Mücadelesi**. Çev: Ercüment Özkaya. Ankara: Epos Yayınları. 2002.
- TİMUR, Taner. **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**. 2. Baskı. Ankara: İmge Kitapevi. 2000.
- TİMUR, Taner. **Türkiye Nasıl Küreselleşti?** Ankara: İmge Kitapevi. 2004.
- TÖZÜM, H. "Küreselleşme: Gerçek mi, Seçenek mi?". **Doğu-Batı**. 2002. S. 18.
- TÜKEL, Haluk. "Küreselleşme Kıskaçında Ulus-Devlet", **Görüş**, (iç.), S. 35. Mayıs, Haziran. 1998. ss.62-70.
- TÜSİAD. "Türkiye'de Yeni Bir Ekonomik Düzen ve Ticari Diplomasiye Doğru", TÜSİAD-98-6/230. Eylül 1998.
- TÜSİAD. "Bağımsız Düzenleyici Kurumlar ve Türkiye Uygulaması". Yayın No: TÜSİAD-T/2002-12/349, Aralık 2002.
- UCUZSATAR, Necati Ulunay. **Dünya Politikasında Küreselleşme ve Atatürk**. Ankara. Genelkurmay ATESE Başkanlığı Yayınları, 1999

- ÜLMAN, Burak. “Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Denemesi”. 2003. (Çevrimiçi) <http://www.stratejikyildiz.edu.tr./makale4.htm/>. (Erişim Tarihi: 05.07.2007).
- WALLERSTEIN, Immanuel. “Yirmi birinci Yüzyıl: Gün Ortasında Karanlık”. Çev: Sadrettin Karahocagil, **Türkiye Günlüğü**, S. 64, Kış, 2001. ss. 37-44.
- WALLERSTEIN, Immanuel. **Dünya Sistemleri Analizi**. Çev: Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy. İstanbul: Arom/Toplum Yayınevi. 2004.
- WALLERSTEIN, Immanuel. **Geçiş Çağı**. Çev: Nuri Ersoy vd. İstanbul: Avesta Yayınları. 2000.
- YALÇINTAN, Murat. **Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye**. İstanbul: Büke Yayınları. 2000.
- YENİÇERİ, Özcan. “Çokuluslu Şirketler, Milliyetçilik ve Ulus-Devlet Üzerindeki Baskılar”. **2023**. S. 17. Eylül. 2002. ss. 50-58.
- YILMAZ, Aytekin. **İkinci Küreselleşme Dalgası**. Ankara: Vadi Yayınları. 2004.
- ZENCİRKIRAN, Mehmet. “Küreselleşme Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. 2003. <http://www.ceterisparibus.net.htm/>. (Erişim Tarihi: 26.06.2007).